МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
Кафедра геодезії, картографії і кадастру

Допускається до захисту

“_____”_____2024 р.

Завідувач кафедри:_____

_____

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи освітнього рівня «Магістр»

«ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ У МІСТІ ОДЕСА»

Виконав – студент групи 21м-зм
освітньої програми «Геодезія та
землеустрій», спеціальності 193
«Геодезія та землеустрій»
Гребенюк Сергій Анатолійович

Науковий керівник – д. техн. н.,
професор Рудий Р. М.

Умань 2024

Уманський національний університет садівництва

Кафедра «ЗАТВЕРДЖУЮ»

геодезії, картографії і кадастру Завідувач кафедри _____Ю. О. Кисельов

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу освітнього рівня «Магістр»

студентові групи 21м-зм _____ ___С. А. Гребенюку

(підпис) (ініціали, прізвище)

1. Тема кваліфікаційної роботи _____«ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ У МІСТІ ОДЕСА»

затверджена наказом по університету №___ від “___”_____р.

2. Термін здачі студентом закінченої кваліфікаційної роботи _____

3. Вихідні дані для кваліфікаційної роботи:

Стратегія розвитку Одеської області на 2021-2027 роки.

Фондові матеріали Головного управління Держгеокадастру в Одеській області.

4. Перелік питань, які необхідно розробити (наводиться зміст, який містить пункти і підпункти усіх розділів):

1. Теоретичні основи відносин у системі рекреаційного землекористування міських агломерацій

1.1. Формування екологізації відносин у системі рекреаційного землекористування міських агломерацій

1.2. Аспекти трансформування відносин власності в контексті екологізації рекреаційного землекористування міських агломерацій України

2. Діагностика стану екологізації відносин рекреаційного землекористування міських агломерацій

2.1. Сучасні тенденції секторальної екологізації розвитку рекреаційних територій Одеської області

2.2. Комплексна діагностика розвитку рекреаційного

землекористування Одеської міської агломерації

3. Вдосконалення організаційно-економічного забезпечення рекреаційного землекористування міських агломерацій

3.1. Методичні підходи щодо вдосконалення екологічного зонування рекреаційних територій міських агломерацій

3.2. Напрями вдосконалення державної політики рекреаційного землекористування міських агломерацій на принципах екологізації економіки

4. Охорога праці

5. Консультанти з роботи:

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	Завдання прийняв
Охорона праці	Трус О. М., канд. с.-г. наук, доцент		

6. Дата видачі завдання "____"_____ _____р.

Керівник _____д. техн. н., проф. Р. М. Рудий

Завдання прийняв до виконання "____"_____ _____р.

Студент _____.

(підпис)

Реферат

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ У МІСТІ ОДЕСА

Гребенюк Сергій Анатолійович – Кваліфікаційна робота освітнього рівня «Магістр». Кафедра геодезії, картографії і кадастру. – Умань, Уманський НУС, 2024. 122 с. текст. част., 34 рис., 14 табл., 95 джерел.

В дипломній роботі удосконалено теоретико-методичні підходи до забезпечення екологізації економічних відносин рекреаційного землекористування міських агломерацій. Досліджено інституційні можливості розвитку відносин власності на земельні ресурси в системі екологізації рекреаційного землекористування; визначено напрями вдосконалення земельної політики міських агломерацій на основі наукового підходу до формування моделі екологічного зонування; визначено критерії вибору інвестиційних рішень в напрямі забезпечення раціоналізації землекористування міських агломерацій з урахуванням екологічних пріоритетів розвитку територій; розроблено та обґрунтувано науково-методичні підходи до інструментарію та процедури земельного стратегування на підґрунті визначення особливостей екологізації існуючої політики використання рекреаційних земель.

Дослідження проведено на принципах і методах системного підходу, що забезпечує розгляд у єдності і взаємозв’язку проблем сталого соціо-еколого розвитку міських агломерацій. У процесі наукового дослідження для реалізації поставленої мети використовувалися такі методи наукового пізнання: індукції та дедукції, економіко-статистичні та графоаналітичні синтезу, аналізу й порівняння.

Ключові слова: міська агломерація; рекреаційне землекористування; екологізація; екологічне зонування; Одеська область.

ЗМІСТ

ВСТУП……6

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВІДНОСИН У СИСТЕМІ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ……9

1.1. Формування екологізації відносин у системі рекреаційного землекористування міських агломерацій……..9

1.2. Аспекти трансформування відносин власності в контексті екологізації рекреаційного землекористування міських агломерацій України……..32

2. ДІАГНОСТИКА СТАНУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ВІДНОСИН РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ……43

2.1. Сучасні тенденції секторальної екологізації розвитку рекреаційних територій Одеської області……43

2.2. Комплексна діагностика розвитку рекреаційного землекористування Одеської міської агломерації……..57

3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ……80

3.1. Методичні підходи щодо вдосконалення екологічного зонування рекреаційних територій міських агломерацій……80

3.2. Напрями вдосконалення державної політики рекреаційного землекористування міських агломерацій на принципах екологізації економіки…90

4. ОХОРОНА ПРАЦІ……106

ВИСНОВКИ ……...111

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……...113

ВСТУП

Важливість науково-прикладного опрацювання теоретичних та методичних положень екологізації економічних відносин рекреаційного землекористування міських агломерацій спричинена: об’єктивністю зростання обсягів рекреаційних послуг в силу прискорення урбанізаційних процесів, збільшенням чисельності населення та ускладненням виробничо-господарської діяльності міських агломерацій; необхідністю розширення масштабів рекреаційного землекористування за рахунок місцевих ландшафтів та природного довкілля; обмеженістю земельних ресурсів та нагальністю вирішення економіко-екологічних проблем тощо.

Наукове забезпечення розвитку економічних відносин рекреаційного землекористування в межах міських агломерацій не є системним та повним, що підтверджується існуючою практикою здійснення рекреації населення, засвідчуючи потребу структури дослідження, його актуальність, теоретичне та практичне значення.

Метою роботи є удосконалення теоретико-методичних підходів до забезпечення екологізації економічних відносин рекреаційного землекористування міських агломерацій.

Досягнення поставленої мети передбачало вирішення таких наукових *завдань*:

- ідентифікувати понятійно-категоріальний апарат і визначити принципи та наукові підходи, що використовуються при розкритті сутності відносин екологізації рекреаційного землекористування міських агломерацій;
- дослідити інституційні можливості розвитку відносин власності на земельні ресурси в системі екологізації рекреаційного землекористування;
- діагностувати існуючий стан, тенденції, передумови та пріоритети рекреаційного землекористування міських агломерацій;

- визначити напрями вдосконалення земельної політики міських агломерацій на основі наукового підходу до формування моделі екологічного зонування;
- визначити критерії вибору інвестиційних рішень в напрямі забезпечення раціоналізації землекористування міських агломерацій з урахуванням екологічних пріоритетів розвитку територій;
- розробити та обґрунтувати науково-методичні підходи до інструментарію та процедури земельного стратегування на підґрунті визначення особливостей екологізації існуючої політики використання рекреаційних земель.

Об'єктом дослідження є процес екологізації відносин рекреаційного землекористування міських агломерацій.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні положення щодо організаційно-економічного забезпечення екологізації рекреаційного землекористування міських агломерацій.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є система класичних положень економічної теорії, економіки природокористування та охорони навколишнього природного середовища, економічні закони, поняття і категорії економіки землекористування, в тому числі наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених щодо визначення організаційно-економічних основ раціоналізації рекреаційного землекористування. Дослідження проведено на принципах і методах системного підходу, що забезпечує розгляд у єдності і взаємозв'язку проблем сталого соціо-еколого-економічного розвитку міських агломерацій.

У процесі наукового дослідження для реалізації поставленої мети використовувалися такі методи наукового пізнання: індукції та дедукції – для обґрунтування теоретичних і методологічних положень дослідження, висновків та рекомендацій; економіко-статистичні та графоаналітичні методи – для обробки та узагальнення статистичних даних та проведення діагностики; логічного узагальнення, синтезу, аналізу й порівняння – для визначення

сутності, принципів, функцій і механізму екологізації економічних відносин рекреаційного землекористування міських агломерацій.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 122 сторінки. Робота містить 34 таблиць, 14 рисунків. Список використаних джерел містить 95 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВІДНОСИН У СИСТЕМІ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ

1.1. Формування екологізації відносин у системі рекреаційного землекористування міських агломерацій

Комплекс протиріч, що складаються в процесі освоєння суспільством земель, охоплює взаємодію протилежностей, закономірно існуючих між господарюючими суб'єктами, діяльність яких направлена на зміну природних ресурсів, як інструментів цілеспрямованих суспільних дій. Виробнича діяльність людини забруднює не тільки повітря і воду, а й ґрунт, продукти якого стають непридатними до вживання. Значно зростає значення землі як місця проживання людини, джерела отримання продовольчих та рекреаційних послуг. Тому зараз прийшов той час, коли ефективне землекористування набуває все більшого значення для всього людства.

Серед різних категорій земель України землі рекреаційного призначення займають окреме місце. Як особлива категорія вони були закріплені приписами Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 р. №2768-III [17]. Проте, його норми (статті 50-52) закріпили фактично лише визначення та склад земель рекреаційного призначення, а також основні елементи щодо їх використання. До теперішнього часу не прийнято спеціального Закону України про порядок використання земель рекреаційного призначення, на що безпосередньо вказує частина четверта статті 52 Земельного кодексу України [10].

Існуючий стан курортно-рекреаційної галузі в Україні за масштабами та структурою не відповідає сучасним вимогам оптимального і ефективного функціонування. Зношеність основних фондів, застаріла матеріально-технічна база, сезонність рекреаційних потоків, висока вартість рекреаційного продукту призводить до сезонного характеру роботи і неповного використання об’єктів

даної сфери. Рекреаційна сфера позбавлена можливості збалансованого розвитку через проблеми нераціонального та неефективного використання відповідних територій – ненормоване антропогенне та рекреаційне навантаження на окремі території; нецільове використання лікувально-оздоровчих місцевостей, неузгоджене будівництво, що призводить до неприпустимих навантажень на місцевості та неналежного контроль за використанням земельних ресурсів.

Вищевикладене свідчить про необхідність докорінної перебудови організаційно-економічних механізмів розвитку рекреаційних територій. Найперспективнішим напрямком забезпечення збалансованого розвитку відповідних земель є екологізація економіки. Перехід до екологізації економіки здатний збільшувати вхідні ресурси природного, фізичного і людського капіталу. Йдеться про підвищення продуктивності земельних ресурсів за рахунок більш ефективного управління природним капіталом, про підвищення якості людського потенціалу від поліпшення здоров'я і скорочення захворюваності населення внаслідок поліпшення стану навколишнього середовища, збільшення кількості та якості рекреаційних територій і, нарешті, зниження економічного збитку від втрат фізичного капіталу.

Отже, теоретико-методичні процеси рекреаційного землекористування, пов’язані з необхідністю збалансованого взаємоузгодженого розвитку, необхідно розглядати в контексті екологізації економіки.

Узагальнення розглянутих визначень поняття «рекреаційна діяльність» дає підставу для його трактування як лікувально-оздоровчої, туристичної, спортивно-оздоровчої, культурно-розважальної діяльності на відносно чистих з екологічної точки зору природних територіях, що спрямована на формування та реалізацію рекреаційних послуг, що забезпечують задоволення потреб у відновленні, збереженні та розвитку життєвих сил.

Зважаючи на високий ступінь техногенного навантаженні міст-центрів та необхідність включення до приміської зони територій не тільки для перспективного розширення міст та розміщення промислових об’єктів, а і для

природоохоронних та рекреаційних цілей, важливим вектором вдосконалення рекреаційної діяльності є саме впровадження організаційно-економічних основ на теренах приміських зон.

В той час, коли рекреаційна діяльність одержала досить стрімкий розвиток у світі, вона не в належному чині розвивається у межах приміських територій міських агломерацій України.

Таким чином, дослідження гносеологічного апарату дає можливість визначити основні категорії. До них можна віднести такі поняття як «міська агломерація», «рекреаційне землекористування», «земельне стратегування» та споріднені з цими поняттями дефініції (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Глосарій основних понять по темі

№	Поняття	Визначення	Джерело, автор
1	2	3	4
1	Міська агломерація	Організаційне утворення, яке складається з кількох територіальних громад, що мають на меті спільну реалізацію функцій місцевого самоврядування	Указ Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні»
2	Рекреація	Система заходів, пов'язана з використанням вільного часу людей для їх оздоровчої, культурно-ознайомчої і спортивної діяльності на спеціалізованих територіях, які розташовані поза їх постійним помешканням.	Фоменко Н. В.
4	Земельне стратегування	Взаємопов’язаний процес стратегічного планування, прогнозування та управління земельними відносинами шляхом розробки, реалізації та контролю за виконанням стратегії розвитку землекористування з врахуванням інтересів органів управління, бізнес-структур та населення	Авторське

5	Землі міст	До земель міст, селищ належать усі землі, розташовані в межах міста, селища	Постанова Ради Міністрів Української РСР «Про затвердження Положення про землі міст і селищ міського типу Української РСР»
6	Приміські зони	Територія, що забезпечує просторовий та соціально-економічний розвиток міста	Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності"
7	Еколого-економічна зона	Територія, на якій соціально-економічний розвиток здійснюється переважно за рахунок наявних у ній природних багатств за неодмінної умови збереження природною-ресурсного потенціалу [74]. Умовою, необхідною для визнання території еколого-економічною зоною, є наявність крім традиційних видів природокористування (водокористування, землекористування і т.п.) і нетрадиційних	Галушкіна Т.П.
8	Екологізація містобудівної діяльності	Процес цілеспрямованого і послідовного впровадження заходів щодо збереження та поліпшення стану навколишнього середовища на принципах екологізації економіки в процес організаційно-економічної діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб в сфері планування, проектування, забудови та повноцінної реалізації рекреаційних послуг на місцевому рівні.	Авторське

Науковці відзначають [89], що спостерігається кардинальна переорієнтація командно адміністративних методів управління природокористуванням на адміністративно-економічні з метою економічного регулювання відносин природокористування в умовах ринкової економіки.

Тому виникає необхідність системного переосмислення існуючого понятійно-категоріального апарату економіки природокористування в контексті інтеграції екологічного чинника в економіку.

Дослідженню процесу екологізації присвячена особлива увага науковців, таких як Н.Андрєєвої [7], Ю. Бєляєва [22]., Б. Буркинського [64], О. Веклич,

О.Громової [89], В. Ковалишина, Л. Купінець [26], Д. Львова, Л. Мельника [56], Н. Реймерса [35], І. Синякевича, Ю.Туниці [27], С.Харічкова [26] та ін.

М.Ф. Реймерс визначає поняття екологізація як „процес неухильного і послідовного впровадження систем технологічних, управлінських та інших рішень, що дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів і умов у поєднанні з покращенням, чи хоча б із збереженням якісних характеристик природного середовища (або середовища життя взагалі) на локальному, регіональному і глобальному рівнях (від окремо взятого підприємства до техносфери в цілому)" [35].

Мельник Л.Г. визначає суб'єктів екологізації [56] як економічних суб'єктів, тобто підприємств, організацій та фізичних осіб, впливаючи на які можна досягати цілей екологізації та підрозділяє їх на групи: первинні (безпосередні) суб'єкти; вторинні (непрямі) економічні суб'єкти; суб'єкти керуючої системи; інші суб'єкти (неурядові організації, засоби масової інформації, установи освіти, ін.).

В цьому контексті актуальним вважаємо визначення Андрєєвої Н.М., яка наголошує, що екологізація економіки повинна бути однією із стратегічних цілей розвитку держави. Автор наполягає, що тільки такий шлях розвитку забезпечить збереження природно-ресурсного потенціалу, необхідного для економічного зростання; створить високу якість життя людей; дозволить підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світовому ринку, все більшою мірою орієнтуватися на підтримку екологічно чистих товарів і послуг [12]. Також науковці зазначають, що при розгляді процесів «екологізації економіки» має сенс виділяти окремі категоріальні напрямки екологізації: екологізація інноваційної, фінансової, страхової, інвестиційної, податкової діяльності і т. п [8].

Кожухар В.М. під екологізацією економіки розуміє ведення господарської діяльності згідно законів самої природи, виключаючи традиційні устремління підкорювати її, «перетворювати» і т.п. [89].

Туниця Ю.Ю. під екологізацією економіки має на увазі інтроекцію природоохоронних і природовідновлювальних імперативів безпосередньо в усі ланки господарського (ринкового) механізму, в економічну теорію, в економічну систему [75]. З точки зору економіко-філософського підходу, сутність екологізації економіки, на думку Громової О.М. [89], полягає в проникненні екологічного світогляду в усі сфери економічної діяльності, адекватно кардинальної зміни потреб суспільства, їх екологізації (потреба в чистому середовищі проживання безпечного для життя, чистої продукції і технологіях її виробництва).

В контексті екологізації суттєвим напрямом державної підтримки територіальної раціоналізації є впровадження та забезпечення екологізації містобудівної діяльності, що характеризується цілеспрямованим збереженням й поліпшенням навколишнього природного середовища, здійснюваного органами державної влади та місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами у сфері планування, проектування, забудови, визначення видів експлуатації територій і поселень.

Під екологізацією містобудівної діяльності ми розуміємо процес цілеспрямованого і послідовного впровадження заходів щодо збереження та поліпшення стану навколишнього середовища на принципах екологізації економіки в процес організаційно-економічної діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб в сфері планування, проектування, забудови та повноцінної реалізації рекреаційних послуг на місцевому рівні. Вимоги та вектори впровадження процесів екологізації містобудівної діяльності наведені на рис. 1.1.

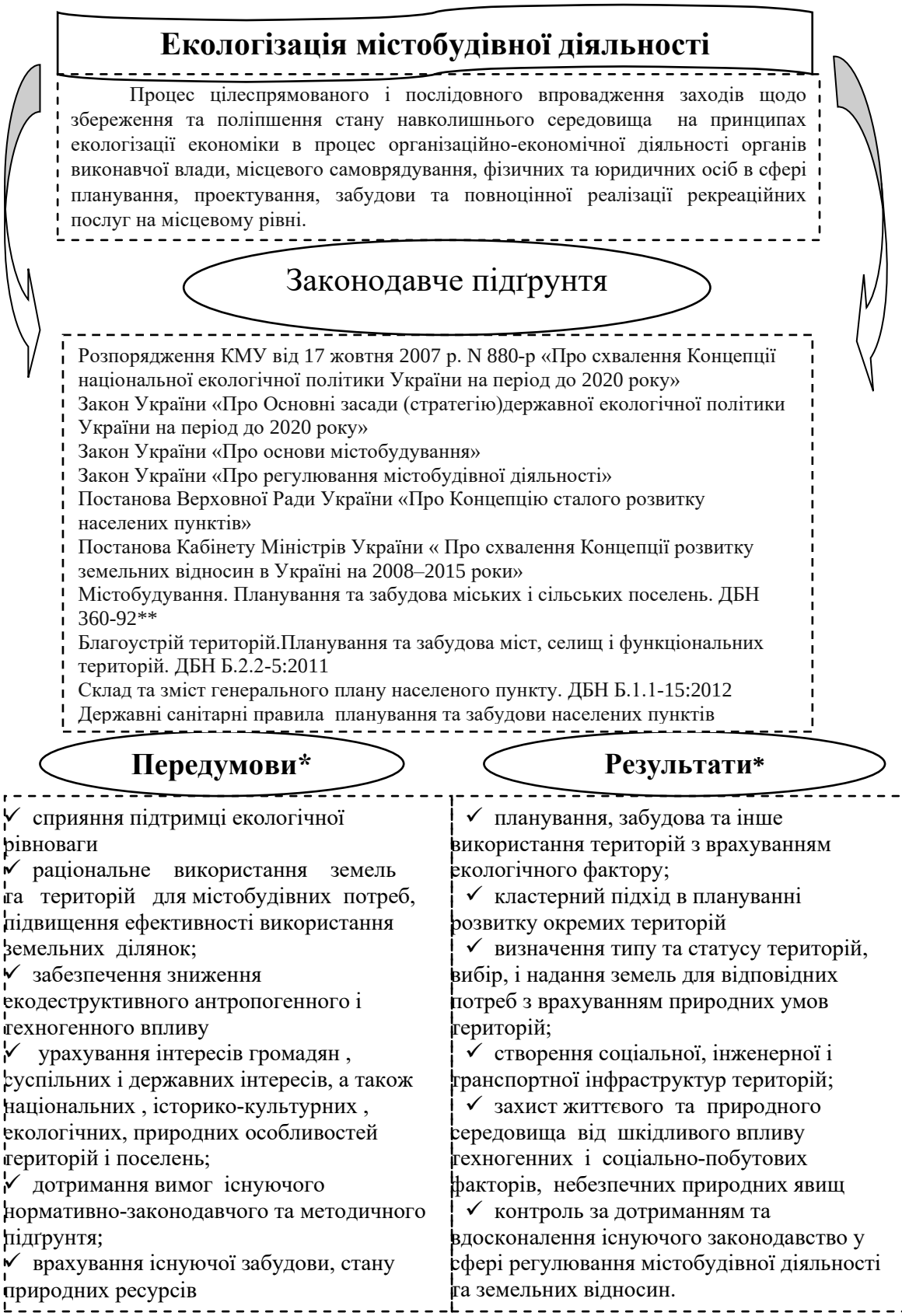

Рис. 1.1. Інституційне підґрунтя екологізації містобудівної діяльності

Автор погоджується з визначенням В. В. Петрова [17] стосовно екологізації законодавства та, висвітлюючи її на галузь рекреаційного землекористування, екологізацію законодавства можна визначити як втілення екологічно сталих принципів у земельно-правові норми, які регламентують економічну, екологічну та соціальну діяльність рекреаційної сфери.

Екологізація земельного законодавства рекреаційної галузі являє собою розробку і вдосконалення чинного законодавства у відповідності з об'єктивними потребами оптимальної взаємодії суспільства і навколишнього середовища. Базуючись на дослідженнях науковців щодо поняття «екологізація» та засад рекреаційного землекористування міських агломерацій, основні визначення зведені у табл. 1.2. та запропоновано авторське визначення поняття екологізація рекреаційного землекористування міських агломерацій, як процесу впровадження системи інноваційних екологоорієнтованих заходів по забезпеченню взаємоузгодженого соціо-еколого-економічного розвитку рекреаційних територій з метою отримання відповідних послуг, задоволення та відпочинку, при якому використання та відновлення природно-ресурсного потенціалу рекреаційних земель відбувається з врахуванням потреб наступних поколінь.

Вирішення проблем рекреаційного землекористування міських агломерації потребує чіткого визначення місця і ролі економічних інтересів людей, їх синхронізації з екологічними імперативами, а також формування еколого-правової культури перш за все осіб, зайнятих в управлінні та виробництві. Поняття «земля» в залежності від контексту використовується у багатьох розуміннях: як планета, як суходіл, як ґрунти - верхній шар земної поверхні, придатний для життя рослин, як економічна категорія - загальний засіб праці і основний засіб виробництва у сільському господарстві, як територія з угіддями, якою хтось володіє, територія з правовим режимом, тощо. В межах одного розуміння можуть також існувати різні підходи до наповнення поняття «земля» конкретним змістом.

Таблиця 1.2.

Визначення поняття «Екологізація»

№	Автор	Поняття	Визначення
1	2	3	4
1	Львов Д. С.	Екологізація	Процес неухильного і послідовного впровадження систем технологічних, управлінських, юридичних та інших рішень, що дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів і умов поряд з поліпшенням або хоча б збереженням якості природного середовища. [147]
2	Бєляєв Ю. К.	Екологізація	Об'єктивно обумовлений процес перетворення всього суспільного простору, спрямований на збереження і розвиток суспільно-екологічних функцій природи [22].
3	Реймерс М.Ф.	Екологізація	Процес неухильного і послідовного впровадження систем технологічних, управлінських та інших рішень, що дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів і умов у поєднані з покращенням чи хоча б зі збереженням якісних характеристик природного середовища (або середовища життя взагалі) на локальному, регіональному і глобальному рівнях (від окремо взятого підприємства до техносфери в цілому) [235].
4	Андрєєва Н.Н.	Екологізація інвестиційної діяльності	Комплексний і системний процес екологічного перетворення інвестиційної діяльності, спрямований на зниження екодеструктивного впливу сфери виробництва, обігу, споживання, основним пріоритетом якого є повсюдне впровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу та “екологічно орієнтованих інвестицій [13]
5	Мельник Л. Г.	Екологізація економіки	Зниження інтегрального екодеструктивного впливу процесів виробництва та споживання одиниці продукції [155]
6	Громова О.М.	Екологізація економіки	Проникнення екологічного світогляду в усі сфери економічної діяльності, адекватно кардинальної зміни потреб суспільства, їх екологізації (потреба в чистому середовищі проживання безпечного для життя, чистої продукції і технологіях її виробництва) [89].
7	Синякевич І., Ковалишин В.	Екологізація суспільного виробництва	Об'єктивний процес протидії глобальним екологічним проблем в екологічній, економічній, соціальній і духовній сферах з метою забезпечення їх стабільності і розвитку. Він повинен привести до відмови від використання війни як інструменту вирішення політичних проблем, збереженню стійкості екологічних систем, попередженню глобальних потенційних екологічних загроз, використанню природозберігаючих технологій і духовному оздоровленню населення [241] .

Продовження таблиці 1.2.

1	2	3	4
8	Харічков С., Миколаєв Ю.	Екологізація науково-технологічного розвитку	Процес створення, освоєння і використання у виробництві науково-технічних, технологічних, адміністративно-правових і соціально-економічних нововведень, в результаті якого підвищується біосферосовместімость як окремих технологічних систем і видів продукції, так і в цілому техніко-технологічного базису [295]
9	О. А. Веклич	Екологізація виробництва	Спосіб організації і розгортання виробничих процесів, коли при мінімальних витратах живої і суспільної роботи і мінімальному негативному впливі, що заподіюється природним зв'язків, суспільство досягає максимального виходу високоякісної продукції і забезпечує максимальне збереження навколишнього середовища, екологічну рівновагу [67]
10	Голіченков О. К.	Екологізація законодав-ства	Впровадження норм екологічного права в акти тих галузей законодавства, які регулюють управлінську, господарську, рекреаційну та іншу діяльність, що тією чи іншою мірою впливає на природне довкілля [78].
11	Петров В. В.	Екологізація законодавства	Стосовно екологізації законодавства та висвітлюючи її на галузь рекреаційного землекористування, екологізацію законодавства можна визначити як втілення екологічно сталих принципів у земельно-правові норми, які регламентують економічну, екологічну та соціальну діяльність рекреаційної сфери. [197]
12	Авторське	Екологізація рекреаційного землекористу-вання міських агломерацій	Процес впровадження системи інноваційних екологоорієнтованих заходів по забезпеченню взаємоузгодженого соціо-еколого-економічного розвитку рекреаційних територій з метою отримання відповідних послуг, задоволення та відпочинку, при якому використання та відновлення природно-ресурсного потенціалу рекреаційних земель відбувається з врахуванням потреб наступних поколінь

Визначаючи основні аспекти землекористування варто відзначити, що специфічний тип землекористування спостерігається у населених пунктах, їх скупченнях, а також зонах їх впливу - міських агломераціях. Поняття «агломерація» в його широкому загальноприйнятому сенсі введено у інституційне поле Указом Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні». Наразі в

Україні, поняття «агломерація», «міська агломерація» є досить поширеним і вживаним у науці, але, на жаль, не законодавчо закріпленим.

Основоположником підходу до дослідження сутності поняття «агломерація» є французький вчений М.Руже [17], який обґрунтував можливість концентрації міських видів діяльності за межами адміністративних кордонів території. Таким чином, вчений уточнив традиційний підхід до розгляду агломерації, як форми територіального суміщення промислових підприємств і довів, що міські агломерації є новою формою розселення населення і розміщення видів економічної діяльності. Згідно географічної підходу вчені В.Н. Петров [17], Г.М. Лаппо і Г.М. Давидович [92] під міськими агломераціями розуміють компактне зосередження територіально об'єднаних міст та інших населених пунктів, в результаті розвитку яких утворюються господарські, трудові, виробничі, рекреаційні, культурно-побутові та ін.

Вчений Е.Н. Перцик трактує міські агломерації як якісно нову форму розселення, що представляє собою багатокомпонентну динамічну систему територіально зближених і економічно взаємопов'язаних населених пунктів із загальною соціальною і технічною інфраструктурою [16; 20].

Цифрові матеріали Додатку В віддзеркалюють основні характеристики міських територій світу, що свідчить про необхідність вдосконалення організаційно-економічних механізмів розвитку відповідних утворень. Міські агломерації, що формуються, мають прив’язку до територій конкретних регіонів, ресурси яких приймають безпосередню участь в рекреаційному землекористуванні або в певній мірі впливають на нього.

При аналізі більшості агломерацій можна стверджувати, що децентралізаційні процеси найбільш яскраво проявляються в крупних та великих містах, які, досягши відповідної межі, починають зростати за рахунок приміських територій. У цілому, в теорії та практиці планування міст, агломерацію визначають як передміську зону. В українському містопланування

[65] прийнято визначати такі зони для міст з населенням понад 50 тис. мешканців, які в свою чергу не є передмістям іншого міста.

Типізація, критеріальна основа міських агломерацій та передумови їх подальшого економіко-екологічного зонування наведені на рис. 1.2.

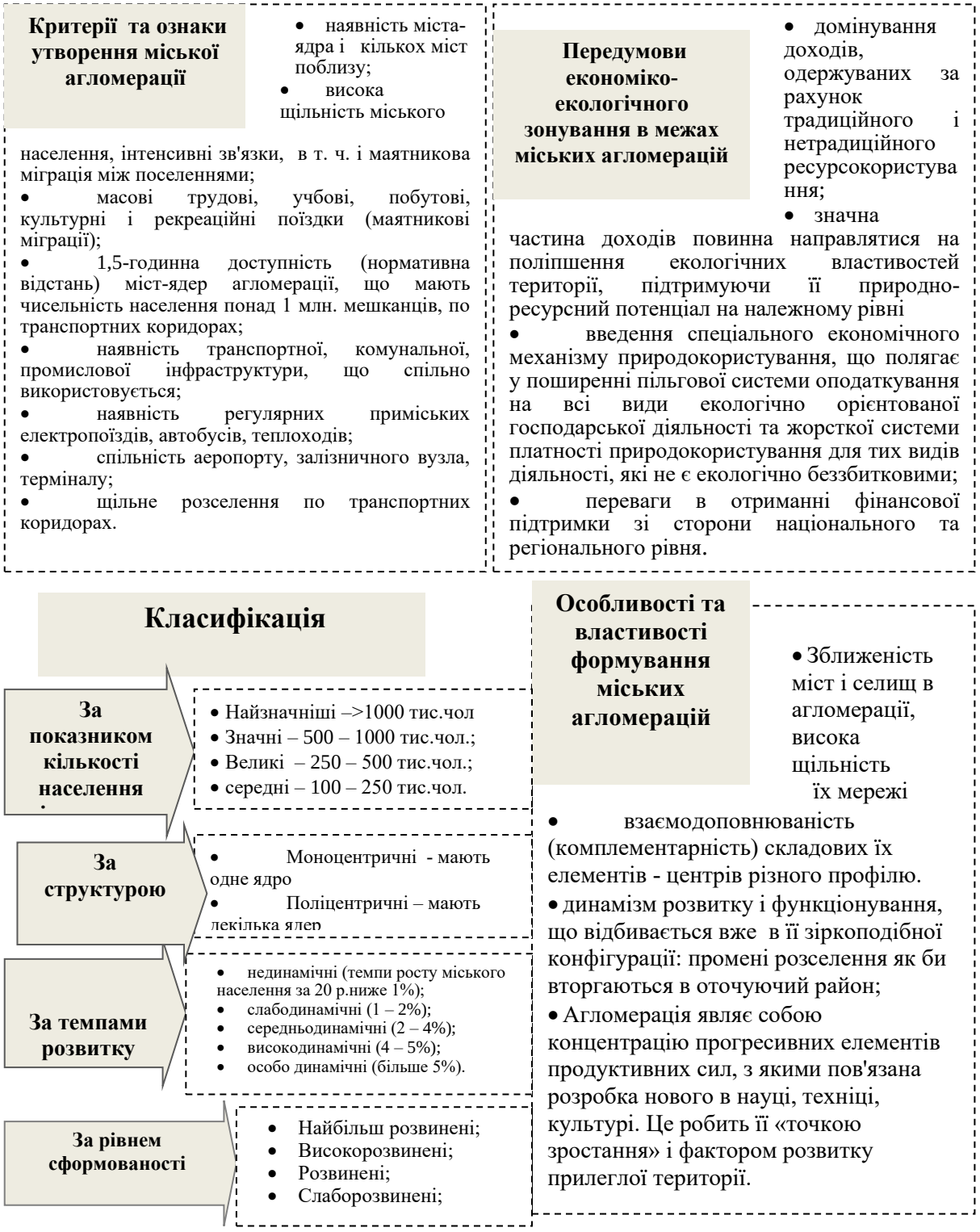

Рис. 1.2. Концептуальні основи та передумови економіко-екологічного зонування

В процесі дослідження структури міської агломерації, можна умовно виділити 2 складові: населені пункти та приміські зони. Класифікація населених пунктів здійснюється за чисельністю населення, господарським та адміністративно-політичним значенням. Відповідно до Державних будівельних норм [27] всі поселення України діляться на групи: найкрупніші, крупні, великі, середні та малі.

Лавиноподібний процес розвитку агломераційних форм розселення, що формують на великих просторах нове урбанізоване середовище [88], носить об'єктивний характер, відповідає тенденціям концентрації продуктивних сил і форм спілкування. Навколо міст формується приміська зона, яка потребує інноваційних управлінських рішень у зв’язку з різновекторністю її розвитку. Але при цьому в національному вимірі вона не має правового визначення, стандартів та норм її встановлення, складу, управління, що і є основою формування ефективної системи управління відповідною територією.

Науковці [10; 15; 16; 20] виділяють відповідні адміністративно-територіальні утворення, розділяючи їх на перший (внутрішній) та другий (зовнішній) пояси приміської зони.

Нормативно-правові акти України визначають приміську зону як територію, що забезпечує просторовий та соціально-економічний розвиток міст [224].

Враховуючи вимоги державних будівельних норм (табл. 1.3), має місце ситуація, коли розміри приміської зони міст співставляються із межами зон агломераційного розселення.

Отже, враховуючи рекомендації щодо витрат часу населення на пересування до центру міжрайонної системи розселення та радіуси системоутворюючих зв’язків, де найбільше виявляється вплив міста як на виробничу діяльність, стан природного середовища, так і на характер та масштаби використання земель, рекреаційних, трудових, водних та інших ресурсів, територія приміської зони визначена в межах радіусу 90-хвилинної транспортної доступності до міста-центра.

Але приміські зони повинні встановлюватися не тільки у міст – «мільйонників», в той час коли відповідними нормами [15] регламентуються тільки розміри зон агломераційного розселення міст із чисельністю населення більше 1000 тисяч осіб.

Таблиця 1.3

Радіуси зон різної містобудівної цінності стосовно міського центру за групами поселень

Групи поселень, тис. Чоловік	Зони містобудівної цінності						
	I	II	III	IV	V	VI	VII
Більше 1000	15/15	25/35	35/5	40/8	45/10	60/12	90/15 і Більше
250 - 1000		15/15	25/35	35/5	45/8	60/10	
50 - 100			15/15	30/5	45/8		
До 50		15/15		40/6			

Важливість існування прилеглих до міст територій обумовлена тим фактом, що відповідні землі повинні виконувати певні рекреаційні, обслуговуючі, природоохоронні та екологічні функції, які велике місто не здатне здійснювати самостійно із-за свого промислового, економічного та господарського розвитку. Приміські зони знаходяться у тісній функціонально-територіальній взаємодії з містами. Тому в межах приміських зон, як порівняно менш освоєних та рухомих територіях, необхідне врахування всіх факторів їх майбутнього розвитку. Рекреаційне спрямування даних територій є необхідною умовою для подальшого раціонального природокористування та розвитку міських агломерацій.

При цьому до рекреаційних ресурсів фахівці відносять компоненти природного середовища: клімат, ландшафт, поверхневі і підземні води, у тому числі мінеральні, рослинність і т.п., використовувані для задоволення рекреаційних потреб - лікувально-оздоровчих, пізнавальних, спортивних.

Отже, рекреаційні зони - це території (акваторії), призначені для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів.

Рекреаційні зони, залежно від мети і характеру їхнього устрою поділяються на зони, призначені для короткострокового та довгострокового відпочинку населення. Рекреаційні зони для короткострокового відпочинку створюються на території населених пунктів, приміських, зелених зон, міських лісів, лісопарків, ботанічних, дендрологічних, зоологічних садів, національних природних парків і мають бути легкодоступними для населення.

Організаційно-економічні основи в процесі екологізації рекреаційного землекористування покликані забезпечувати механізм використання відповідних територій, регулювання системи форм і методів суспільної організації на відповідних землях. Суспільні відносини на території міських агломерацій являють собою складну систему, адже вони стосуються організації як матеріального, так і нематеріального виробництва, обміну, розподілу і споживання матеріальних благ і послуг тощо. Для збалансованого розвитку відповідних територій організаційна система рекреаційного землекористування повинна забезпечувати існування, функціонування та розвиток відповідних нормативів, регламентів, стандартів та інструкцій щодо використання рекреаційних земель міських агломерацій.

Досліджуючи поняття організаційно-економічного механізму рекреаційного землекористування, варто розуміти понятійно-категоріальну сутність відповідних відносин. Науковці трактують організаційно-економічні відносини як відносини між людьми з приводу організації виробництва (в тому числі безпосереднього виробництва, обміну, розподілу і споживання) матеріальних благ і послуг, вивчення ринку, обміну досвідом та ін. [90].

Поняття механізму, в свою чергу, включає в себе послідовність процесів і станів, які визначають будь-яке явище чи дію. Також так називають систему, яка в певному виді діяльності визначає порядок [91]. Під економічним механізмом розуміється спосіб реалізації економічних законів, до складу яких включені відповідні організаційно-економічні механізми державної політики, фінансування, інвестування, кредитування, резервування фінансових і матеріальних коштів, страхування і перестрахування, відшкодування збитку,

економічного стимулювання, економічної відповідальності і багато інших. У сучасному економічному словнику ця категорія трактується як сукупність структур організації, конкретних методів, форм управління і правових норм, за допомогою яких реалізуються процес відтворення і економічні закони, які діють в конкретних умовах [31].

Розглядаючи сучасне рекреаційне землекористування як систему, варто зазначити, що ефективний організаційно-економічний механізм розвитку рекреаційних територій є важливою умовою їх екологізації у зв'язку з тим, що земля є просторовим базисом розміщення продуктивних сил, предметом і засобом праці, забезпечує високу конкурентоспроможність національної економіки на глобальному рівні. Він досягається шляхом вдосконалення та розвитку економічних, технологічних, екологічних, соціальних аспектів землекористування відповідними стейкхолдерами. Водночас держава, виступаючи суб'єктом управлінської системи, повинна підвищувати рівень добробуту рекреантів та стан довкілля в цілому. Вказані напрями підвищення ефективності функціонування організаційно-економічного механізму землекористування зумовлюють один одного. Зростання вартості і цінності землі як нерухомого майна може сприяти збільшенню податкових надходжень у місцеві бюджети, а збалансована система рекреаційного землекористування стимулюватиме економічне зростання, екологічний добробут та рівень задоволення потреб рекреантів. Виникає необхідність у адаптивних і гнучких механізмах регулювання і розвитку суспільних відносин в сфері організаційно-економічного механізму екологізації рекреаційного землекористування, які дозволять ефективно вирішувати проблему дефіциту та неналежного використання земельних і рекреаційних ресурсів із збереженням потенціалу розвитку територій.

Науковці [58] зазначають, що організаційний механізм розвитку земельних відносин включає в себе комплекс землевпорядних, планувальних інструментів та інструментів інституціоналізації структури управління. В свою чергу, зміст економіки землекористування, на погляд вчених [73], визначається

ефективністю організації суспільної діяльності, яка передбачена до виконання із врахуванням земельного фактору. З характеристики економічного змісту землекористування та організаційних механізмів, трансформуючи відповідні поняття у сферу рекреаційних відносин, випливає закономірність взаємозв'язку розвитку рекреаційних послуг та території.

Організаційно-економічний механізм рекреаційного землекористування розглядається нами як взаємопов'язана сукупність відносин, принципів, методів і форм забезпечення взаємодії організаційних, виробничих, фінансово-економічних процесів в системі рекреаційного землекористування, що сприяє збільшенню конкурентних переваг та ефективності розвитку відповідних територій. Організаційно-економічний механізм рекреаційного землекористування (рис. 1.3) є засобом зв'язку між об'єктивними законами розвитку відповідних територій та суб'єктивною антропогенною діяльністю та включає державне регулювання, інституційне підґрунтя, систему управління, регулювання, фінансову систему, планування природоохоронної діяльності та систему стимулювання. Науковці зазначають, що завдання держави у сфері екологізації регіонального господарювання, раціонального використання і відтворення земель, природних ресурсів полягає в узгодженні та регулюванні соціально-економічних та економіко-екологічних інтересів суб'єктів природогосподарських відносин. Це досягається, в певній мірі, через запровадження соціально-економічної, екологічної політики, зміст якої полягає у формуванні організаційних, фінансово-економічних та правових механізмів регулювання земельних, природогосподарських та еколого-економічних відносин [73].

Рис. 1.3. Організаційно-економічний механізм рекреаційного землекористування міських агломерацій

Організаційні механізми складаються з трьох складових: інституційне підґрунтя, система регулювання та управлінська система. До основних елементів першої належать: система інститутів управління та нормативно-правових документів, постанов, декретів та указів уряду, розпоряджень відповідних міністерств і відомств. До управлінської системи включаються безпосередньо органи виконавчої влади та місцевого самоврядування і їх структурні підрозділи, що залучені до процесу управління рекреаційними територіями міських агломерацій, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру та її структурні підрозділи, Міністерство екології та природних ресурсів і його структурні підрозділи тощо. До інших елементів системи управління належать екологічний ризик-менеджмент рекреаційних земель, моніторинг розвитку рекреаційних територій та екологічна експертиза та аудит земель рекреаційного призначення.

Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС) – це комплекс заходів, спрямованих на виявлення й прогнозування очікуваного впливу на навколишнє середовище, здоров'я та добробут людей із боку господарської та іншої діяльності. Проведення ОВНС сприяє ухваленню чітких та ефективних управлінських рішень щодо реалізації наміченої господарської і іншої діяльності в сфері рекреаційного землекористування за допомогою визначення можливих несприятливих дій оцінки екологічних наслідків, обліку громадської думки, розробки заходів зі зменшення і запобігання дій. ОВНС має поширення в багатьох зарубіжних країнах, що підтверджується введенням в дію Директиви ЄС № 337/85 "Оцінка впливу деяких державних і приватних проектів господарської діяльності на навколишнє середовище". Згідно вищевикладеного документа, для країн - членів ЄС обов'язковим є проведення ОВНС до видачі дозволу на здійснення усіх масштабних проектів, в рамках яких може бути спричинено негативний вплив на навколишнє середовище.

Екологічний моніторинг в міських агломераціях здійснюють структурні підрозділи Мінприроди, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної служби України з управління зоною відчуження,

Держсанепідслужби, Мінагрополітики, Держлісагентства, Держводагентства, Держгеокадастра, Мінрегіона, Держгеонадр, Державного космічного агентства України. Отже важливим в даному аспекті є розподіл управління рекреаційними територіями та повноважень у напрямку екологізації рекреаційного землекористування. До складу управлінської системи рекреаційного землекористування входять стратегічні екологічні оцінки, що згідно Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті [25] означають оцінку ймовірних екологічних наслідків, зокрема пов'язаних зі здоров'ям населення, яка поєднує визначення сфери застосування екологічної доповіді та її підготовки, забезпечення участі громадськості й консультацій, а також урахування в плані чи програмі положень екологічної доповіді та результатів участі громадськості та консультацій.

В свою чергу, концепція екологічного ризик-менеджменту рекреаційних територій повинна включати в себе: визначення потенційних небезпек і їх розподіл; структурування небезпек за класифікаційними ознаками ризику; ранжування груп ризику та диференційовану оцінку можливих збитків; розробку способів і засобів мінімізації ризиків; створення системи ризик-менеджменту для контролю і підтримки їх рівня у безпечних межах.

Основними складовими частинами управління ризиками рекреаційного землекористування повинні стати: оцінка ризику – аналіз стану, причин виникнення та масштабів ризику у сфері використання рекреаційних територій; керування ризиком – процес розробки рішень щодо усунення причин відповідних небезпек та мінімізації ризику.

Іншими складовими управлінської системи організаційно-економічного механізму рекреаційного землекористування є екологічна експертиза та екологічний аудит. Законодавством України визначається, що екологічна експертиза в Україні – це вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі

та оцінці передпроектних, проєктних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, і спрямованої на підготовку висновків про відповідність запланованої або здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання та відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Для ефективного функціонування організаційного механізму системи регулювання необхідні: розробка та реалізації засад стратегування рекреаційного землекористування як інноваційного вектору екологізації відповідного процесу; науково-дослідницький базис, закладений в цільових програмах; формування співробітництва між державою, національними і міжнародними стейкхолдерами та потенційними інвесторами; досконале інституційне підґрунтя для забезпечення проведення сертифікації, стандартизації та ліцензування рекреаційної діяльності; інформаційне і кадрове забезпечення.

Основними елементами економічної складової організаційно-економічного механізму рекреаційного землекористування виступають: фінансова система, система стимулювання та планування природоохоронних заходів. Отже, організаційно-економічний механізм рекреаційного землекористування включає комплекс фінансових інструментів : цільове виділення коштів з місцевих бюджетів, фінансування рекреаційного землекористування з екологічних фондів, податкові пільги, пільгове кредитування рекреаційної сфери, туристичні збори, збори за спеціальне використання природних лікувальних ресурсів, збори за забруднення навколишнього природного середовища, збори за погіршення якості рекреаційних територій, штрафні санкції та екологічне страхування.

Досконала фінансова система рекреаційного землекористування повинна: встановлювати нормативи плати за використання рекреаційних територій; визначати ліміти використання рекреаційних ресурсів; плату за оренду

рекреаційних територій та їх використання; стягнення туристичних зборів; пільгового кредитування та оподаткування для проведення заходів з екологізації рекреаційного землекористування; встановлювати розміри податків за використання відповідних територій з врахуванням чіткого їх розмежування та виділення серед земель інших категорій; визначати розподіл платежів за використання рекреаційних територій.

Виділення коштів з місцевих бюджетів передбачається з врахуванням того фактору, що земельний податок, як складова податку на майно, є місцевим податком, тому відповідні бюджети в змозі реалізовувати фінансування рекреаційного землекористування. Адже згідно оновленого законодавства України [18] змінено порядок оподаткування земельних ділянок. Плата за землю, як складова податку на майно, включена до переліку місцевих податків. Особливістю відповідних змін є те, що місцеві податки встановлюються рішеннями сільських, селищних та міських рад. При цьому, плата за землю, є обов'язковою для встановлення місцевими радами. До вищезазначених змін плата за землю належала до загальнодержавних податків, і ставки податку встановлювались виключно Податковим кодексом України. В умовах відповідних змін органам місцевого самоврядування надано право встановлювати ставки земельного податку в межах граничного розміру, та підвищено верхню межу ставок податку для всіх категорій земель, крім сільськогосподарських угідь, в три рази. Ставка податку за ділянки земель рекреаційного призначення, нормативну грошову оцінку яких проведено, встановлюється у розмірі не більше 3 відсотків від їх нормативної грошової оцінки. Крім того, у статті 277 ПК України визначено ставки земельного податку за земельні ділянки, розташовані за межами населених пунктів, нормативну грошову оцінку яких не проведено, - не більше 5 відсотків нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по області.

Відтепер Податковий кодекс України [18] не встановлює розмірів податку в грошовому еквіваленті. Ставки встановлюються виключно місцевими радами.

Щодо орендних відносин варто зауважити, що підставою для нарахування орендної плати виступає договір оренди земельної ділянки, в якій зазначаються розмір та умови внесення плати. Слід звернути увагу на те, що договір оренди в даному випадку носить адміністративний характер. Оскільки орендодавцем виступає орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування, то говорити про свободу встановлення договірних умов в повній мірі неможна. Законодавство містить застереження про те, що строки внесення орендної плати при передачі в оренду комунальної або державної землі визначаються податковим законодавством. Податковий кодекс України встановлює нижню і верхню межі розміру орендної плати за землю. Так розмір річної суми платежу встановлюється договором оренди, проте не повинен бути менше 3% від нормативної грошової оцінки та не повинен перевищувати 12% від нормативної грошової оцінки.

На підґрунті розглянутого зазначимо, що при визначенні розміру земельного податку та орендної плати в якості податкової бази в багатьох випадках виступає нормативна грошова оцінка земельних ділянок (ст. 289 [198]). Вона не залишається незмінною з року в рік, а коригується відповідно до коефіцієнта індексації, отриманого на основі індексу споживчих цін за минулий рік та станом на 1 січня поточного року. Тому вкрай важливим виступає вдосконалення методики визначення нормативної грошової оцінки з врахуванням диференціації та зонування рекреаційних територій для забезпечення раціоналізації засад його оподаткування.

Також фінансова система повинна включати набір штрафних санкцій Штрафний блок може включати штрафні санкції за порушення правил і норм у використанні природно-ресурсного потенціалу, штрафні платежі за встановлення лімітів.

Для стимулювання впровадження екологізації рекреаційного землекористування доцільно: застосування системи пільг при оподаткуванні для реалізації заходів щодо використання рекреаційних ресурсів; встановлення позичкових цін для реалізації засад екологізації використання рекреаційних

земель; дотації в рекреаційну сферу від міжнародних організації. Також система стимулювання повинна визначати основи для надання можливостей отримання рекреаційних територій під заставу. Важливою складовою відповідної системи виступає мотивування працівників рекреаційної сфери для забезпечення досконалого механізму надання рекреаційних послуг.

Таким чином, організаційно-економічні основи рекреаційного землекористування міських агломерацій відбивають у взаємозв'язку та взаємозалежності, з одного боку, організаційне регламентування, нормування та організаційно-методичне інструктування, з іншого - економічні важелі в розрізі планування, інвестування, фінансування, кредитування, оподаткування, орендування, ціноутворення, матеріально-грошового стимулювання, забезпечення прибутковості в процесі економічного, соціального та екологічного використання територій міських агломерацій їх мешканцями для поновлення сил та відпочинку.

1.2. Аспекти трансформування відносин власності в контексті екологізації рекреаційного землекористування міських агломерацій України

Забезпечення процесу рекреаційного землекористування в Україні здійснюється через систему інституційно-правового підґрунтя, положення якого закріплені у Конституції, кодексах, законах України та інших нормативно-правових актах, притаманних правовому регулюванню відносин у сфері земельних відносин, рекреаційної та містобудівної діяльності.

Першочерговим завданням на шляху екологізації є формування досконалої інституційної основи рекреаційного землекористування. Для розгляду основних проблем формування інституційної моделі рекреаційного землекористування необхідним є уточнення дефініцій базових понять, таких як «інституціоналізація». Враховуючи, що в останній період дедалі більше розповсюджуються процеси приватизації земель, питання розроблення інструментальної бази приватизації земельних ресурсів особливо актуальні в

наш час. Знані українські вчені Б.Данилишин та В.Міщенко у своїх дослідженнях на початку століття визнали, що вирішення проблем власності на природні ресурси (в тому числі земельні), а саме комплексу правовідносин, пов’язаних з реалізацією функції володіння, користування та розпорядження ними між рівнями і різними органами державного управління, а також підприємницькими суб’єктами, є однією з найважливіших передумов управління природокористуванням і підвищення на цій основі економіки держави в цілому [93]. В районах агломерації відповідний розподіл пропорційний та актуалізований згідно законодавства. Але навіть розглядаючи міста агломерації, у комунальній власності знаходиться вкрай малий відсоток територій. Відповідну інформацію наведено в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Характеристика земель Одеської міської агломерації за формами власності*

№	Адміністративні одиниці	Загальна площа, га	Землі, які перебувають у власності								
			державній			Приватній			Комунальній		
			Кількість землекористувачів	Загальна площа, га	Частка до загальної площі адміністративної одиниці	Кількість власників	Загальна площа, га	Частка до загальної площі адміністративної одиниці	Кількість власників	Загальна площа, га	Частка до загальної площі адміністративної одиниці
			Внутрішній пояс								
1	Біляївський район	15265,63	1020	5784,58	37,89	55290	9149,27	59,93	61	331,79	2,17
2	Комінтернівський район	13179,83	1415	5240,15	39,76	23553	6612,42	50,17	48	1327,26	10,07
3	Овідіопольський район**	15231,63	8250	8773,89	57,60	37864	6140,38	40,31	9	309,73	2,03
	Всього земель	43677,09		19798,61			21902,07			1968,78	
			Зовнішній пояс								
4	Білгород-Дністровський р-н	12687,98	2038	3829,30	30,18	35369	8796,21	69,33	23	62,47	0,49
5	Іванівський район	14454,60	2146	10867,41	75,18	14722	3586,91	24,82	1	0,28	0,00
6	Роздільнянський район	11664,32	325	4990,83	42,79	31868	6610,19	56,67	8	63,30	0,54
	Всього земель	38806,90		19687,55			18993,31			126,05	
			Населені пункти агломерації								
7	м Білгород-Дністровський***	3174,30	417	2307,53	72,69	13822	853,29	26,88	2	3,09	0,10
8	м Чорноморськ****	2646,40	397	1925,17	72,75	5638	601,37	22,72	29	119,48	4,51
9	м Одеса	16242,00	48136	15006,98	92,40	10165	1235,02	7,60			
10	м Южне	1041,51	393	946,89	90,91	470	85,20	8,18		9,43	0,91
11	смт Теплодар	773,72	66	591,59	76,46	1868	138,09	17,85	23	44,04	5,69
	Одеська область	**282258,20**	**114654**	**142697,43**	50,56	**611426**	**136269,08**	**48,28**	**453**	**3258,56**	1,15

* розроблено на підставі даних Головного управління Держгеокадастру у Одеській області; адміністративно-територіальний поділ подано станом на 01.01.2020 р.

** згідно з державними актами 7,63 га району станом на 01.01.2016року перебувало у колективній власності

*** згідно з державними актами 10,385 га міста станом на 01.01.2016року перебувало у колективній власності

**** згідно з державними актами 0,38 га міста станом на 01.01.2016року перебувало у колективній власності

***** без врахування земель, переданих у тимчасове користування

Тому враховуючи приморське положення населених пунктів (що повинні бути частково землями водного фонду) виникає незрозумілість щодо відповідного розподілу територій та вкрай великої частки земель державної і комунальної власності в межа населених пунктів.

Відповідна неузгодженість виникає із-за недосконалого інституційного підґрунтя розвитку землекористування населених пунктів та їх приміських зон.

Аналізуючи кількісний склад земель Одеської міської агломерації, переданих у тимчасове користування (табл. 1.5), у тому числі на умовах оренди, варто зазначити про те, що найбільше відповідних територій у населених пунктах агломерації – а саме у Білгород-Дністровському та Чорноморську. Частка територій, переданих у користування там втричі перевищує відповідний середній показник по Одеській області. Варто зазначити, що всі адміністративно-територіальні одиниці Одеської міської агломерації перевищують відповідний обласний середній показник (окрім території колишнього Роздільнянського району).

Перебування територій у користуванні унеможливлює здійснення постійного та якісного контролю за їх цільовим, збалансованим використанням, надходженням коштів від їх використання, мінімізує можливість здійснення заходів щодо екологізації розвитку територій тощо. Тому актуальним на нашу думку, вбачається зменшення площ орендованих територій та вдосконалення інституційного підґрунтя щодо їх використання.

При цьому варто зауважити деякі особливості щодо повноважень передачі відповідних земель у власність або у користування, в залежності від їх розташування у міських агломераціях, які наведено у табл. 1.6.

Отже, за умов відсутності нормативно-правового регламентування поняття «міська агломерація» та відповідного розмежування земель, варто наголосити на переліку суперечностей у сфері розпорядження відповідними землями.

Таблиця 1.5

Характеристика територій Одеської міської агломерації, що перебувають у тимчасовому користуванні

№	Адміністративні утворення	Всього земель, га	Земель, переданих у тимчасове користу-вання	Частка в структу-рі загальної площі	у тому числі по строках користування	
					Довгостроко-ве	Короткостроко-ве
Внутрішній пояс						
1	Біляївський район	15265,63	1099,96	7,21	119,38	980,58
2	Комінтернівський район	13179,83	893,08	6,78	803,31	89,77
3	Овідіопольський район	15231,63	1191,37	7,82	899,34	292,03
Зовнішній пояс						
4	Білгород-Дністровський район	12687,98	681,72	5,37	226,04	455,68
5	Іванівський район	14454,60	671,45	4,65	52,78	618,67
6	Роздільнянський район	11664,32	499,78	4,28	16,09	483,68
Населені пункти агломерації						
7	м Білгород-Дністровський	3174,30	505,90	15,94	417,32	88,58
8	м Чорноморськ	2646,40	416,77	15,75	355,75	61,02
9	м Одеса	16242,00	1008,61	6,21	517,18	491,42
10	м Южне	1041,51	98,66	9,47	76,61	22,05
11	смт Теплодар	773,72	59,12	7,64	45,78	13,35
	Одеська область	**282258,2**	**12732,08**	4,51	**6055,69**	**6676,39**

Іншою складовою інституційного підґрунтя рекреаційного землекористування міських агломерацій є трансакційні операції з земельними ділянками відведеними для відпочинку.

Розглядаючи сучасне рекреаційне землекористування міських агломерацій в контексті міжнародної інтеграції, варто звернути увагу на те, що у відповідному процесі із-за неузгодженості інституційного підґрунтя та чіткого розмежування територій, спостерігається подвійне накладання інтересів

та сфер впливу, фрагментарність управління, невідповідність переліку нормативно-правових актів сучасних вимогам розвитку територій.

Таблиця 1.6.

Особливості повноважень органів управління щодо передачі земельних ділянок міських агломерацій у приватну власність

№	Органи виконавчої влади, місцевого самоврядування	Характеристика земельних ділянок
1	Сільські, селищні, міські ради	Землі комунальної власності відповідних територіальних громад
2	Обласні, районні ради	Землі спільної власності територіальних громад
3	Районні державні адміністрації	Земельні ділянки із земель державної власності на їх території, крім випадків, визначених п. 6 таблиці, у межах сіл, селищ, міст районного значення та за межами населених пунктів для: - ведення водного господарства (у складі яких можуть бути земельні ділянки рекреаційного напрямку використання); - будівництва об'єктів, пов'язаних з обслуговуванням жителів територіальної громади району (в тому числі рекреаційних об’єктів); - індивідуального дачного будівництва
4	Обласні державні адміністрації	Земельні ділянки із земель державної власності, крім випадків, викладених у п. 6 таблиці, у межах міст обласного значення та за межами населених пунктів, а також земельні ділянки, що не входять до складу певного району, або у випадках, коли районна державна адміністрація не утворена
5	Київська міська державна адміністрація	Земельні ділянки у межах їхніх територій із земель державної власності, крім випадків, визначених п.6 таблиці
6	Кабінет Міністрів України	Земельні ділянки рекреаційного призначення та суб’єктів господарювання залізничного транспорту загального користування у зв’язку з їх реорганізацією шляхом злиття під час утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування

Рекреаційні функції, частково, здійснюють землі, що мають інше цільове призначення. До таких слід віднести ліси та інші лісовкриті території, перелоги, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища, землі змішаного використання, землі з особливим рослинним покривом, а також території, що вкриті поверхневими водами. Це створює додаткові проблеми для проведення трансакційних операцій.

При дослідженні рекреаційних земельних ресурсів, як складової відповідного типу природокористування, варто відмітити, що важливою ознакою рекреаційного землекористування є його організаційне нормативно-правове регламентування, положення якого закріплені у відповідних нормативно-правових актах.

В сфері рекреаційного землекористування існують невирішені аспекти нормативно-законодавчого закріплення відмінностей у поняттях «рекреаційна зона» та «землі рекреаційного призначення». Відповідно до ст. 63 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» до рекреаційних зон належать ділянки суші та водного простору, призначені для організованого масового відпочинку населення і туризму. Земельний кодекс України у ст. 50 додав функцію рекреаційних зон, а саме: «для проведення спортивних заходів». Отже, рекреаційні зони - це території, призначені для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів.

Аналіз законодавчих дефініцій «рекреаційні зони» та «землі рекреаційного призначення» у тому значенні, в якому вони визначаються у ст. 63 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та у ст. 50 Земельного кодексу України, вказує на те, що поняття «рекреаційні зони» охоплює поняття «землі рекреаційного призначення», враховуючи їх однакове цільове призначення: для відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів. Отже, в розділі 9 Земельного кодексу України закладені основи правового режиму як земель рекреаційного призначення, так і рекреаційних зон.

В цьому сенсі нагальною проблемою постає той факт, що єдиного для території України режиму використання рекреаційних зон не встановлено.

У ст. 413 Господарського кодексу України [1] визначається, що господарська діяльність на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду України, курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних територіях здійснюється відповідно до вимог правового режиму цих територій і об'єктів, встановлених законом та іншими законодавчими актами.

Податковий кодекс України визначає: певні особливості оподаткування рекреаційного землекористування; сплати зборів; поняття споруд рекреації тощо. Серед інших нормативно-правових актів, що регулюють процес рекреаційного землекористування варто відзначити Закони України «Про охорону земель», «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», «Концепція Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року», «Про туризм», «Про основи містобудування», «Про регулювання містобудівної діяльності», державні будівельні норми та санітарні правила тощо.

Перед Україною постає проблема істотної корекції механізму управління та розвитку відповідних територій із врахуванням соціо-еколого-економічних аспектів розвитку. Напрямки щодо вдосконалення інституційного забезпечення рекреаційного землекористування обґрунтовано на рис. 1.4.

Прискорити процес інституціональних змін може розвинений ринок інновацій, тому інституціональні перетворення мають зосередитись на:

- вдосконаленні нормативно-правового підґрунтя у сфері регламентування використання та розвитку рекреаційних земель (прийняття закону «Про землі рекреаційного призначення» з врахуванням інституційних змін, прийняття Містобудівного кодексу України із зазначенням чітких нормативів щодо використання рекреаційних земель тощо);
- формуванні інноваційних структур, які забезпечать можливість розвитку для рекреаційних проектів на засадах державно-приватного партнерства;

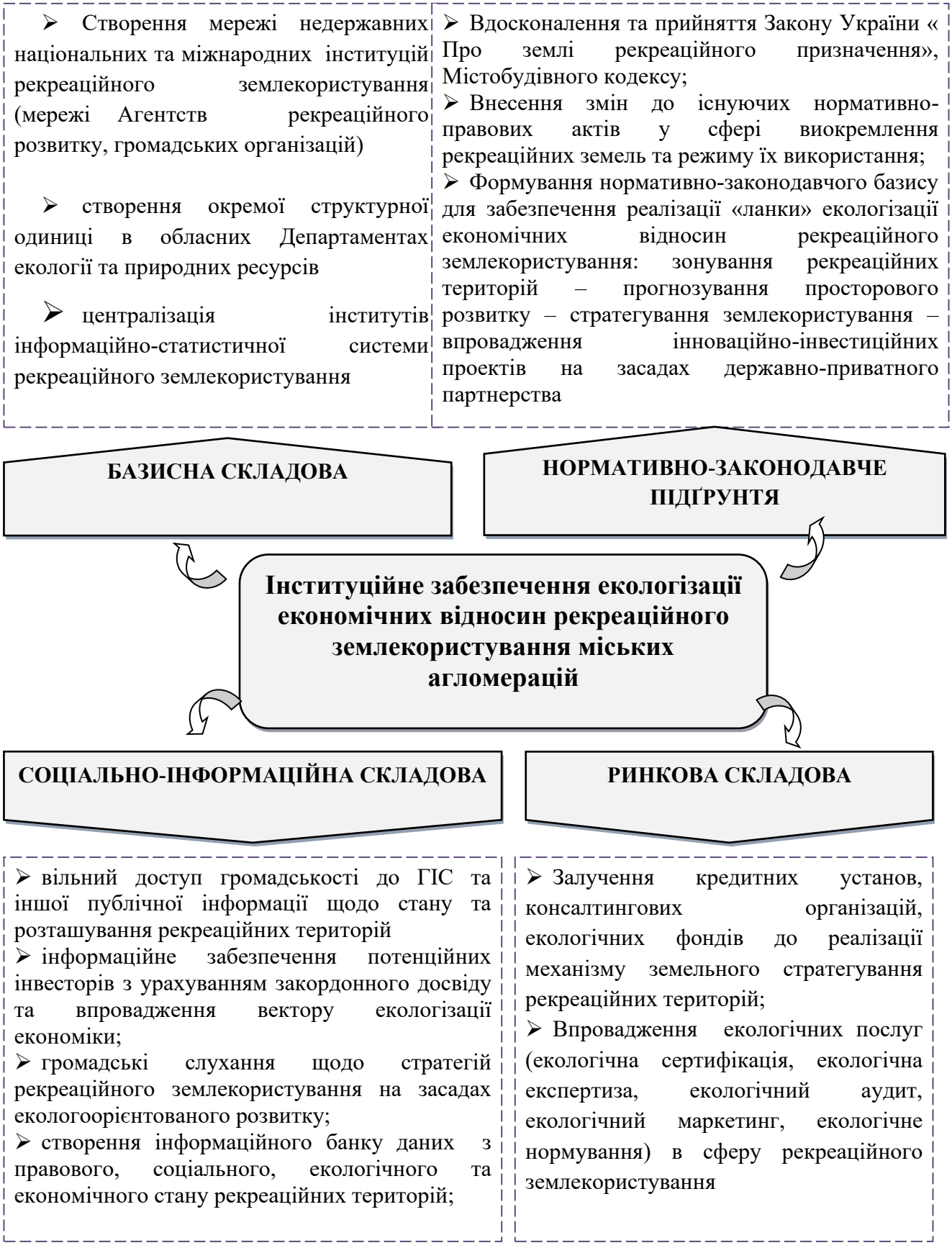

Рис. 1.4. Напрями трансформації інституційного підґрунтя екологізації економічних відносин рекреаційного землекористування міських агломерацій

- модернізації інформаційного підґрунтя оцінки кількісного та якісного стану рекреаційного землекористування та створення банку даних відповідних територій;
- вдосконаленні відносин власності в системі рекреаційного землекористування у напрямку посилення зв'язків державно-приватного партнерства з врахуванням необхідності збільшення рекреаційних територій;
- ·опрацюванні та ухваленні національних та місцевих цільових програм, планів дій по забезпеченню сталого розвитку рекреаційних зон міських агломерацій. В цьому аспекті необхідно врахувати напрямки розвитку існуючих програм та транскордонних угод: Олборзької хартії, директив ЄС, активізувати виконання Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, ухвалених на Всесвітньому самміті зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002) на 2000–2015 рр. тощо;
- забезпеченні зацікавленості в фінансуванні рекреаційних проектів основних стейкхолдерів, постійному інформаційному забезпеченні потенційних інвесторів;
- забезпеченні доступу на зовнішні ринки у сфері надання рекреаційних послуг;
- проведенні громадських слухань,семінарів та інших інформаційних заходів щодо розробки та реалізації стратегій розвитку рекреаційних територій;
- орієнтації екологічної політики у сфері рекреаційного землекористування не на усунення, а на попередження негативних явищ. Необхідно орієнтуватися на нові, перспективні еколого-правові механізми, що нині формуються в країнах ЄС;
- залучення громадськості до вирішення питань екологізації рекреаційного землекористування.

Наведена аргументація свідчить про необхідність переорієнтації інституційного підґрунтя процесу землекористування міських агломерацій та врахування соціо-еколого-економічних аспектів розвитку територій.

Адже досконале інституціональне середовище рекреаційного землекористування повинно являти собою взаємоузгоджену діяльність державних, бізнес і громадських інститутів з приводу трансакційних операцій та інших видів земельних відносин. Це є найголовнішою умовою збалансованого рекреаційного землекористування.

РОЗДІЛ 2
ДІАГНОСТИКА СТАНУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ВІДНОСИН РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ

2.1. Сучасні тенденції секторальної екологізації розвитку рекреаційних територій Одеської області

Визначення передумов, пріоритетів та сучасних орієнтирів екологізації рекреаційного землекористування Одеської міської агломерації ґрунтується на тому, що їх наявність віддзеркалює складові та перспективи розвитку регіонального потенціалу, який формується економічними, соціальними, екологічними та іншими чинниками.

Одеська міська агломерація належить до адміністративно-територіального регіону, що включає 19 міст (Одеса, Ізмаїл, Чорноморськ, Білгород-Дністровський, Котовськ, Теплодар, Южне, Ананьєв, Арциз, Балта, Березівка, Біляївка, Болград, Кілія, Вилкове, Кодима, Рені, Роздільна, Татарбунари), 33 селища та 1125 сільських населених пунктів [11].

Одеська область розташована на перетині найважливіших міжнародних водних шляхів: Дунайський водний шлях після завершення будівництва в 1992 році каналу Дунай-Майн-Рейн є найкоротшим виходом із країн Європи в Чорної море, далі – у Закавказзя, Середню Азію, на Близький Схід; ріка Дністер зв'язує регіон з Молдовою, а Дніпро – з Центральною Україною, а після завершення реконструкції Дніпровсько-Бузького і Дніпровсько-Неманського каналів – з Польщею і країнами Балтії. Волго-Донська система зв'язує Азово-Чорноморський басейн із Казахстаном, Туркменістаном, Азербайджаном, Іраном, забезпечуючи виходи до Каспійського, Балтійського і Білого морів.

Галузі господарського комплексу безпосередньо впливають на розвиток екологоорієнтованих процесів міської агломерації та на екологічний стан територій оздоровчого та рекреаційного призначення.

За інформацією Держпромгірнагляду [9] по Одеській області налічується 609 об’єктів підвищеної небезпеки. Виробництво, особливо промислове, енергетична та транспортна галузі — головні чинники забруднення приміських зон міських агломерацій .

Загальний аналіз структури виробництв Одеської області дає підставу констатувати, що більше половини (55,4%) сумарних обсягів забруднюючих речовин надійшло у повітря від п’яти найбільших підприємств - забруднювачів області: ПАТ «Одесагаз» - 6587,0 т (25,1% до загального обсягу), Одеського ЛВУМГ - 4030,2 т (15,4%), ПАТ «Одеський припортовий завод» - 2031,4 т (7,7%), філії «Інфоксводоканал» - 1168,7 т (4,5%) та КП «Теплопостачання міста Одеси» - 698,0 т (2,7%). Всі вищевказані забруднювачі територіально знаходяться у межах Одеської міської агломерації. Статистичні дані дозволяють до найбільших забруднювачів атмосфери віднести такі види економічної діяльності, як: діяльність домогосподарств (61% від загальних викидів); економічна діяльність підприємств та організацій (39% від загальних викидів).

Головне природне багатство області, яке зазнає чи не найбільшого негативного впливу від вищевказаних галузей - її земельні ресурси. Аналізуючи Одеську область, варто зазначити, що переважаючий вплив на стан навколишнього природного середовища справляє саме Одеська міська агломерація. А екологічні функції відповідних земель передбачені до виконання саме приміськими зонами.

На сьогоднішній день земельний фонд Одеської області складає 3331,4 тис.га (табл. 2.1), в тому числі під організаціями, підприємствами і установами природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення – 22,7 тис. га.

Таблиця 2.1

Земельний фонд Одеської області

Основні види земель та угідь	2012		2013		2014		2015		2016	
	Всього тис. га	% до загальної площі території	Всього тис. га	% до загальної площі території	Всього тис. га	% до загальної площі території	Всього тис. га	% до загальної площі території	Всього тис. га	% до загальної площі території
Загальна територія, у т. ч.:	3331,3	100	3331,3	100	3331,4	100	3331,4	100	3331,4	100,0
1 Сільськогосподарські угіддя, з них:	2593,6	78,5	2592,8	77,8	2592,3	77,8	2592,4	77,8	2591,8	77,8
рілля	2068,6	62,1	2071,9	62,2	2072,5	62,2	2074,4	62,3	2074,6	62,3
перелоги	29,4	0,9	27,7	0,8	27,5	0,8	27,4	0,8	27,4	0,8
Багаторічні насадження	90,3	2,7	89,4	2,7	88,3	2,7	87,3	2,6	87,2	2,6
сіножаті і пасовища	405,3	12,2	403,8	12,1	404,0	12,1	403,3	12,1	402,6	12,1
2. Ліси і інші лісовкриті площі	223,9	6,7	223,9	6,7	224,0	6,7	223,9	6,7	223,4	6,7
з них вкриті лісовою рослинністю	199,6	6,0	199,4	6,00	199,5	6,0	199,6	6,0	199,3	6,0
3.Забудовані землі	128,5	3,9	129,1	3,9	130,0	3,9	130,1	3,9	130,8	3,9
4.Відкриті заболочені землі	72,1	2,2	72,2	2,2	72,6	2,2	72,5	2,2	73,3	2,2
5.Відкриті землі без рослинного покрову або з незначним рослинним покривом	33,2	1,0	33,3	1,0	33,1	1,0	33,1	1,00	33,2	1,0
6.Інші землі	68,2	2,0	68,3	2,0	68,1	2,0	68,1	2,0	67,9	2,0
Усього земель (суша)	3331,3	100,0	3331,3	100,0	3331,4	100,0	3331,4	100,0	3331,4	100,0
Вода	211,8	6,4	211,7	6,4	211,3	6,3	211,3	6,3	211,0	6,3

Розглядаючи інфраструктурне забезпечення та об’єкти дозвілля рекреаційного землекористування, варто зазначити, що у сфері ресторанного господарства спостерігається тенденція до зменшення кількості відповідних об’єктів.

Це свідчить про низький рівень зацікавленості потенційних інвесторів та невисоку економічну ефективність розвитку сфери ресторанного господарства.

Аналізуючи кількісний склад рекреаційних територій (табл. 2.2), можна визначити, що Одеська область займає 8 місце в Україні серед адміністративно-територіальних утворень (областей та міст районного значення) по забезпеченості рекреаційними територіями (рис. 2.1). Загальна площа рекреаційних територій Одеської області складає 4% від відповідних територій по Україні, в той час, коли загальна територія регіону складає 5% території країни.

Таблиця 2.2

Динаміка стану земель рекреаційного призначення Одеської області

№ п/п	Назва адміністративно-територіальної одиниці	Загальна кількість землевласників та землекористувачів	Площа, тис. га	В тому числі земель рекреаційного призначення, тис. га				
				2012	2013	2014	2015	2016
1	м Київ	91730	83,6	0,1	0,1	0,1	0,1	27,2
2	Івано-Франківська область	1057402	1392,7	12,4	12,4	12,4	12,4	12,5
3	Закарпатська область	731290	1275,3	0,5	0,5	0,5	0,5	8,7
4	Харківська область	1375859	3141,8	1,6	1,6	1,2	1,2	7,6
5	м Севастополь	100662	86,4	0,2	0,2	0,2	0,2	6,9
6	Луганська область	1108552	2668,3	0,2	0,1	0,1	0,1	5,0
7	Автономна Республіка Крим	874180	2608,1	2,8	2,9	2,9	2,9	4,6
8	***Одеська область***	***1155152***	***3331,4***	***1,6***	***1,6***	***2,5***	***2,7***	***4,4***
9	Донецька область	1753427	2651,7	1,9	1,9	1,9	1,9	3,8
10	Волинська область	768437	2014,4	0,2	0,2	0,2	0,2	3,3
11	Дніпропетровська область	1374106	3192,3	1,3	1,3	1,3	1,3	3,3
12	Запорізька область	991321	2718,3	1,3	1,2	1,2	1,5	3,1
13	Чернівецька область	709992	809,6	0,2	0,4	0,4	0,4	2,9
14	Херсонська область	633159	2846,1	1,6	1,8	1,9	1,9	2,1
15	Чернігівська область	925134	3190,3	1,3	1,3	1,6	1,3	1,8
16	Львівська область	1367876	2183,1	0,6	0,6	0,6	0,6	1,7
17	Сумська область	884875	2383,2	0,2	0,2	0,2	0,3	1,5
18	Черкаська область	719933	2091,6					1,5
19	Київська область	1459150	2812,1	0,9	0,9	0,9	0,9	1,1
20	Полтавська область	948320	2875,0	0,4	0,4	0,5	0,3	1,1
21	Тернопільська область	799906	1382,4	0,1	0,1	0,1	0,1	1,0
22	Миколаївська область	702206	2458,5	0,8	0,7	0,6	0,7	0,9
23	Рівненська область	685461	2005,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,7

24	Вінницька область	1351189	2649,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,6
25	Житомирська область	1044390	2982,7	0,2			0,2	0,5
26	Кіровоградська область	739639	2458,8	0,1	0,2	0,2	0,2	0,5
27	Хмельницька область	998445	2062,9				0,1	0,2
	Україна	**25351793**	**60354,9**	**30,8**	**30,9**	**31,8**	**32,3**	**108,5**

За наявності морської акваторії, зелених зон та особливості екологічного статусу Одещини, площа земель рекреаційного призначення у ній незначно перевищує середній показник площі рекреаційних територій, що складає 4,1 тис. га. Одещина є одним із провідних туристично-рекреаційних центрів України, який охоплює значну територію від гирла Дунаю до низин Дніпра.

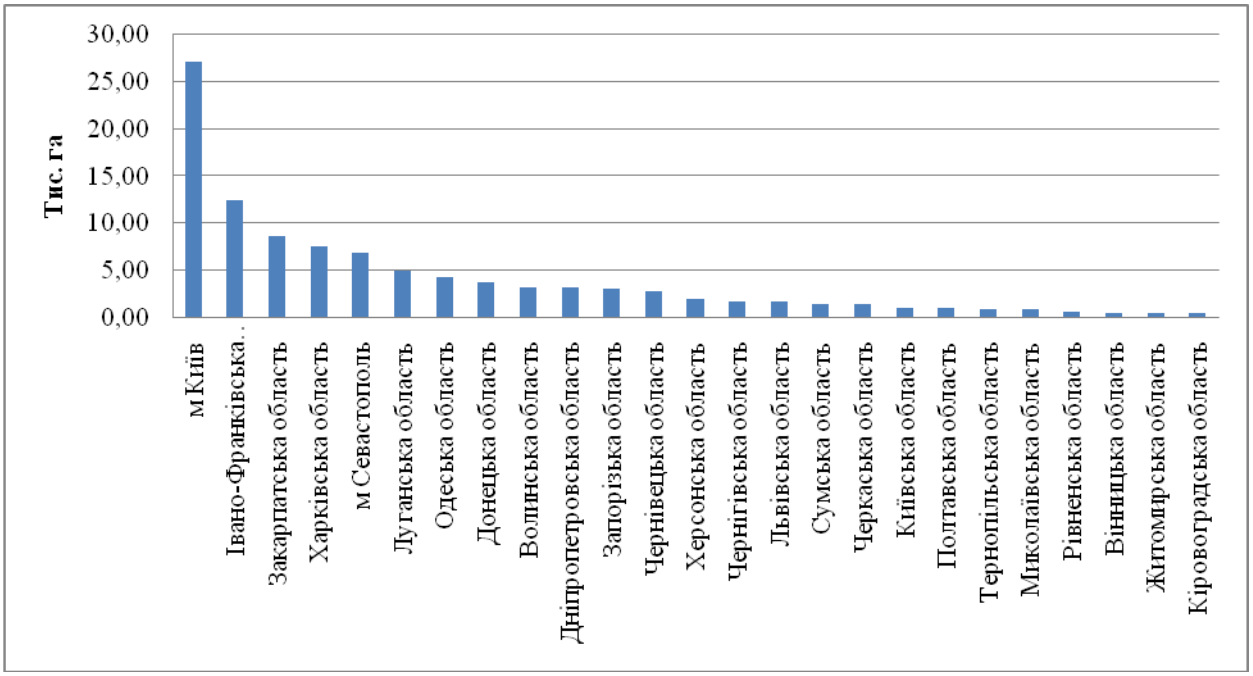

Рис. 2.1. Місце земель рекреаційного призначення Одеської області у структурі земельного фонду країни

У галузі надання послуг рекреаційні займають незначний відсоток, незважаючи на вигідне геополітичне положення Одеської області, її рекреаційні та водні ресурси тощо. Частка діяльності готелів і подібних засобів тимчасового розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання складає 1,12% в загальному обсязі реалізованих послуг. Частка діяльності туристичних агентств, туристичних операторів – відповідно 0,5%, а частка надання послуг у сфері мистецтва, спорту, розваг та відпочинку складає всього 0,27% (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Обсяги послуг за видами економічної діяльності

Показник	Обсяг реалізованих послуг, млн.грн.		Частка послуг, реалізованих населенню, у загальному обсязі, відсотків
	усього	у тому числі населенню	
Усього	29239,1	4379,0	15,0
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	68,3	13,7	20,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	39752,1	4643,7	11,7
Тимчасове розміщування й організація харчування, в тому числі	169,8	40,4	23,8
діяльність готелів	871,7	598,2	68,6
діяльність засобів розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання	153,0	89,0	58,2
надання місць кемпінгами та стоянками	156,4	54,1	34,6
Інформація та телекомунікації	3478,3	1763,7	50,7
Операції з нерухомим майном	3144,6	142,2	4,5
Професійна, наукова та технічна діяльність	2521,9	46,5	1,8
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, в тому числі	1442,3	517,8	35,9
оренда, прокат і лізинг	185,8	2,0	1,1
діяльність із працевлаштування	259,4	24,1	9,3
діяльність туристичних агентств, туристичних операторів, надання аналогічних послуг	60,7	41,9	69,0
обслуговування будинків і територій	528,4	419,4	79,4
Освіта	217,4	199,1	91,6
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	649,6	401,8	61,9
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, в тому числі	84,5	60,0	71,0
діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	22,1	16,4	74,2
функціювання бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	2	2	2
організування азартних ігор	2	2	2
діяльність у сфері спорту	35,0	24,0	68,6
організування відпочинку та розваг	14,2	6,4	45,1
Надання інших видів послуг	132,3	61,4	46,4

На основі даних табл. 2.4, можна побачити, що більш ніж у половині районів Одеської області (14 з 26) відсутні землі рекреаційного призначення.

Таблиця 2.4

Характеристика земель рекреаційного призначення в структурі Одеської області

	Територія [1], тис.км	Чисельність населення, осіб	У тому числі		Відсоток міського населення	Щільність населення, осіб на 1 км^2	Площа земель рекреаційного призначення, га	Насиченість земель рекр. призначення, га/тис чол	Щільність, % в структурі території
			міське	сільське					
Одеська область	33,31	2395160,00	1602123,00	793037,00	66,90	71,90	3818,0328	1,59	0,11
м.Одеса	0,16	1014852,00	1014852,00	-	100,00	6342,80	851,3097	0,84	5,32
Білгород-Дністровський	0,03	57196,00	57196,00		100,00	1906,50	500,5090	8,75	16,68
м.Ізмаїл	0,05	73007,00	73007,00	-	100,00	1460,10	13,2388	0,18	0,26
м.Чорноморськ	0,03	72112,00	66926,00	5186,00	92,80	2403,70	218,4469	3,03	7,28
м.Котовськ	0,03	40692,00	40692,00	-	100,00	1356,40	-	-	-
м.Теплодар	0,01	10204,00	10204,00	-	100,00	1020,40	30,5578	2,99	3,06
м.Южне	0,01	31533,00	31533,00	-	100,00	3153,30	21,8018	0,69	2,18
Райони									
Ананьївський	1,05	27694,00	8614,00	19080,00	31,10	26,40	-	-	-
Арцизький	1,38	46027,00	15178,00	30849,00	33,00	33,40	-	-	-
Балтський	1,32	42721,00	19211,00	23510,00	45,00	32,40	-	-	-
Білгород-Дністровський	1,85	60603,00	-	60603,00	-	32,80	154,6857	2,55	-
Біляївський	1,49	92947,00	14362,00	78585,00	15,50	62,40	241,2563	2,60	0,10
Березівський	1,64	34056,00	12421,00	21635,00	36,50	20,80		0,00	0,15
Болградський	1,36	69613,00	15631,00	53982,00	22,50	51,20	12,0800	0,17	0,01
Великомихайлівський	1,44	31078,00	8505,00	22573,00	27,40	21,60	-	-	-
Іванівський	1,16	26746,00	8835,00	17911,00	33,00	23,10	7,5100	0,28	0,01
Ізмаїльський	1,19	51997,00	4663,00	47334,00	9,00	43,70	27,9806	0,54	0,02
Кілійський	1,36	53255,00	29086,00	24169,00	54,60	39,20	105,1871	1,98	0,08
Кодимський	0,82	30202,00	11301,00	18901,00	37,40	36,80	-	-	-
Комінтернівський	1,49	69780,00	13913,00	55867,00	19,90	46,80	908,9432	13,03	0,61
Котовський	1,03	27794,00	-	27794,00	-	27,00	-	-	-
Красноокнянський	1,01	20370,00	5378,00	14992,00	26,40	20,20	-	-	-
Любашівський	1,10	31001,00	11054,00	19947,00	35,70	28,20	-	-	-
Миколаївський	1,09	16459,00	2903,00	13556,00	17,60	15,10	-	-	-
Овідіопольський	0,81	73818,00	31229,00	42589,00	42,30	91,10	375,0041	5,08	0,46
Роздільнянський	1,37	57853,00	25298,00	32555,00	43,70	42,20	129,99	2,25	0,09
Ренійський	0,86	37850,00	19480,00	18370,00	51,50	44,00	14,53	0,38	0,02
Савранський	0,62	19511,00	6550,00	12961,00	33,60	31,50	-	-	-
Саратський	1,47	45519,00	4389,00	41130,00	9,60	31,00	42,0000	0,92	0,03
Тарутинський	1,87	42020,00	13059,00	28961,00	31,10	22,50	-	-	-
Татарбунарський	1,75	39087,00	10992,00	28095,00	28,10	22,30	163,0005	4,17	0,09
Фрунзівський	0,96	20116,00	8771,00	11345,00	43,60	21,00	-	-	-
Ширяївський	1,50	27447,00	6890,00	20557,00	25,10	18,30	-	-	-

*Складено автором на підставі даних Головного управління Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру у Одеській обл.., Головного уравління статистики у Одеській області

В той час відповідні території окрім однойменних функцій, виконують важливі природоохоронні, оздоровчі, містобудівні, економічні та екологічні функції.

Безумовними лідерами (рис. 2.2) по щільності земель рекреаційного призначення є міста Одеської міської агломерації, а саме – Білгород-Дністровський, Чорноморськ, Одеса, Теплодар та Південне.

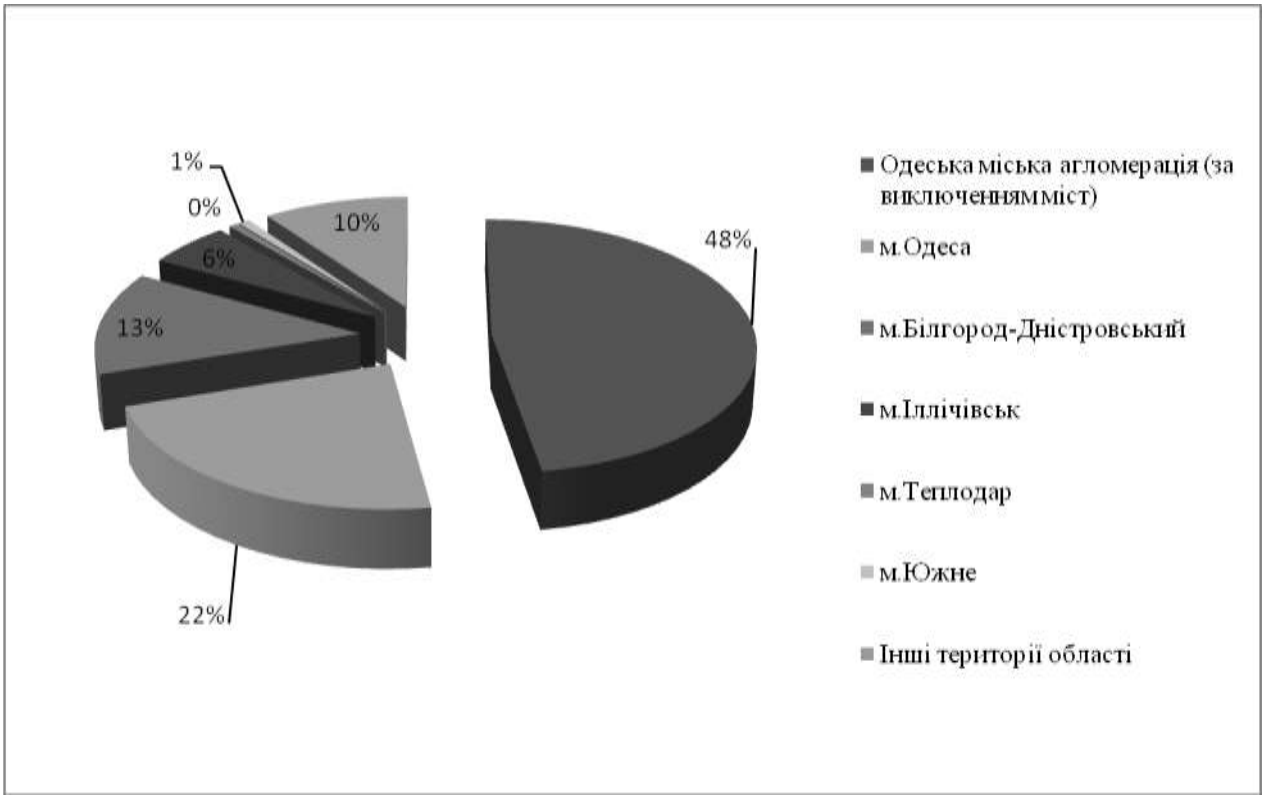

Рис. 2.2. Щільність земель рекреаційного призначення Одеської області

Незважаючи на рекреаційне спрямування регіону, за обсягом випуску та споживання товарів та послуг за видами економічної діяльності напрям відпочинку займає передостаннє місце в системі регіону (760 млн грн.) – 0,57% від загального обсягу (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Випуск та споживання товарів та послуг, млн. грн.

Динаміка розвитку санаторно-курортної галузі (табл. 2.5) свідчить про зменшення кількості відповідних закладів у порівнянні з 2010 роком на 65 одиниць.

Таблиця 2.5

Санаторно-курортні і оздоровчі заклади

Назва закладів	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість закладів	495	338	368	425	407	432	394
Санаторії та пансіонати з лікуванням	43	37	37	35	30	28	28
у тому числі дитячі	14	11	10	10	8	8	8
Санаторії-профілакторії	19	12	9	9	9	10	9
Будинки і пансіонати відпочинку	15	8	13	8	9	9	6
Бази та інші заклади відпочинку	356	281	308	372	359	385	351
Заклади 1-2 денного перебування	62	-	1	1	-	-	-
У них ліжок (місць),одиниць	78797	49361	52552	52730	50354	51581	48336
у санаторіях та пансіонатах з лікуванням	16230	15053	14638	13231	10646	11636	12032
у тому числі дитячих у санаторіях-профілакторіях	2825	2865	2834	2526	2180	2370	2450
у будинках і пансіонатах відпочинку	2168	1107	1164	1195	1222	1430	1238
у базах та інших закладах відпочинку	7236	2023	2092	1490	1243	2023	905
Кількість оздоровлених осіб	664044	214457	269262	266699	298726	272380	209272
у санаторіях та пансіонатах з лікуванням	186259	77307	110030	82053	96191	89412	83730
у тому числі дитячих	12488	14884	22039	20430	19542	21713	21973
у санаторіях-профілакторіях	39038	10727	10634	17369	12424	15001	11225
у будинках і пансіонатах відпочинку	103635	5014	14243	7458	15917	22412	6840
у базах та інших закладах відпочинку	334721	121409	134297	159762	174194	145555	107477
у закладах 1-2 денного перебування	391	-	6	6	-	-	-

В порівнянні з 2015 роком відповідний показник збільшився, що свідчить про те, що має місце тенденція до відновлення кількісного стану відповідних об’єктів.

Дані щодо туристичних потоків до Одеського регіону (табл. 2.6) свідчать про тенденцію до спаду відповідних обсягів на 29,5% у порівнянні з 2016 роком. Порівнюючи відповідний показник з 2010 роком, варто зазначити, що розміри туристичних потоків до Одеського регіону зменшились майже в 6 разів.

Таблиця 2.6

Туристичні потоки,тис

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість туристів, обслугованих суб‘єктами туристичної діяльності	242,4	117,7	103,5	86,6	65,1	61,6	43,4
Іноземні туристи	77,3	53,5	34,9	29,4	9,8	7,1	3,0
Туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	25,3	29,7	37,6	30,8	36,7	44,1	34,8
Внутрішні туристи	139,8	34,5	31,0	26,4	18,6	10,4	5,6
Кількість екскурсантів	68,8	63,3	84,2	113,0	137,9	21,5	6,9

Важливою умовою розвитку рекреаційної галузі будь-яких територій є наявність та якість озеленених територій населених пунктів з врахуванням природних умов та антропогенних впливів. Адже належним доглядом охоплено малий відсоток зелених насаджень.

Значна кількість насаджень знищується під час будівництва, розширення вулиць тощо. На сьогодні стан утримання зеленого господарства у населених пунктах області майже в усіх районах не задовольняє вимоги чинного законодавства у цій галузі (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Інформація щодо озеленення у Одеській області за 2012-2016 роки

Заходи	Рік				
	2012	2013	2014	2015	2016
Створено нових зелених насаджень, га	2019,0	1613,1	4760,6	217,0	893,1
Проведено ландшафтну реконструкцію насаджень, га	-	-	-	32,6	58,7
Проведено догляд за насадженнями, га	4067,7	4238,9	4595,7	4598,1	4822,1

Протягом 2016 року Державною екологічною інспекцією в Одеській області було проведено 159 ресурсних перевірок дотримання вимог законодавства у сфері охорони рослинного світу. Загальна сума збитків за пошкодження об'єктів рослинного світу складає 894774 грн. Порушникам пред'явлено за пошкодження або знищення об'єктів рослинного світу 50 претензій та позовів на загальну суму 642 591 грн, з яких стягнуто 37 на суму 162 007 грн. Було здійснено розрахунки збитків на суму 252 183 грн., які були передані до районних відділів ГУМВС України в Одеській області для встановлення винних осіб [33].

Наведений аналіз дозволяє зробити висновок, що для економіки Одеської області характерною є індустріальна структура, що надає величезне техногенно-антропогенне навантаження на навколишнє середовище. Комплекс проблем, що сформувалися, потребує подальшого вивчення та вдосконалення господарського механізму природокористування, які дозволять забезпечити екологізацію економіки та сприяти переходу країни до сталого типу розвитку, який забезпечить високу якість життя без нанесення збитку майбутнім поколінням. Крім цього зазначимо, що особливого значення набуває трансформація наукових підходів щодо формування економічної, а також екологічної політики регіону.

Усе вищевикладене свідчить про необхідність екологізації територій Одеського регіону. Аналіз витрат на охорону навколишнього природного

середовища та розміри екологічного податку у 2013-2014 роках дозволяє констатувати про збільшення капітальних інвестицій та поточних витрат за напрямами природоохоронних заходів. Так, загальні витрати на охорону навколишнього природного середовища у 2016 р. склали 297908,2 тис. грн., що на 20,2% більше, ніж у 2015р., у тому числі капітальні інвестиції - 35589,5 тис.грн. (на 11,8% більше 2014р.), поточні витрати - 262318,7 тис.грн. (на 21,4% більше 2012р.). Аналіз структури поточних витрат 2013 року дозволяє визначити, що основними напрямками інвестування у 2013 році є очищення зворотних вод (42,0%) та поводження з відходами (33,0%) (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Структура капітальних інвестицій та поточних витрат за напрямами природоохоронних заходів у 2016 році, %

	Капітальні інвестиції, %	Поточні витрати, %
охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату	55,9	5,1
очищення зворотних вод	11,7	42,0
поводження з відходами	22,6	33,0
захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	9,8	5,0
зниження шумового і вібраційного впливу (за винятком заходів для охорони праці)		0,6
збереження біорізноманіття і середовища існування		7,3
радіаційна безпека (за винятком заходів для запобігання аваріям і катастрофам)		3,0
науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування		3,2
інші напрями природоохоронної діяльності		0,8

Визначення джерел фінансування дозволяє констатувати, що основне фінансування капітальних (88%) та поточних витрат (96,1%) здійснюється за рахунок власних коштів підприємств та організацій. Рівень фінансування за рахунок коштів державного бюджету складає: 11,4% - капітальні витрати,

3,3% – поточні витрати. Фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів є незначним [33].

Оцінка фактичних надходжень екологічного податку у 2016 році у порівнянні з платежами, пред'явленим до сплати, складає 93,85%, в той же час відповідний показник в 2015 році складає 99%, що свідчить про позитивні тенденції даного напрямку [49]. Штрафні санкції за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища є незначними (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Екологічні платежі у 2016 році

Показник	Пред'явлено до сплати	Фактично сплачено(тис.грн.)
Екологічний податок - усього	21208,9	19905,5
у т.ч. за		
викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин	14314,0	13238,6
у тому числі		
стаціонарними джерелами забруднення	6075,5	5159,9
пересувними джерелами забруднення	8238,5	8078,7
скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти	1534,6	1532,6
розміщення відходів у спеціально відведених місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини	5360,3	5134,3
Штрафні санкції за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища	129,4	51,3

Аналіз стану та динаміки екологічних, соціальних та економічних показників рівня розвитку Одеської області дозволяє діагностувати низький рівень регулювання відповідних сфер розвитку, необхідність вдосконалення існуючої містобудівної, екологічної та економічної політики розвитку територій.

Отже, рекреаційна сфера Одещини на сьогодні не належить до числа соціально-економічних пріоритетів його розвитку, тому потребує додаткових досліджень стан та оцінка результативності рекреаційного землекористування міських агломерацій. Організаційно-економічні основи рекреаційного землекористування Одеської міської агломерації потребують поглибленого дослідження як такі, що повинні підвищити результативність використання ресурсного потенціалу, зокрема земельних ресурсів та природних умов, місця розташування, а також сприяти збалансуванню соціальних, економічних та екологічних складових життєдіяльності міської громади та сільського населення приміської зони міста Одеси.

2.2. Комплексна діагностика розвитку рекреаційного землекористування Одеської міської агломерації

Комплексна діагностика визначається науковцями [90] як оцінка усіх аспектів управління заходами в природокористуванні, що базується на багаторівневій оцінці їх ефективності (регіональної, галузевої, громадської і так далі).

Комплексна діагностика рекреаційного землекористування вбачається нами у визначенні, аналізі та оцінці кількісних та якісних характеристик рекреаційних земель з метою виявлення перспектив вдосконалення рекреаційного землекористування та пристосування відповідних територій до сучасних викликів. Відповідний процес досліджуваної міської агломерації передбачає віддзеркалення її кількісних та якісних параметрів в розрізі власне агломерації та внутрішнього і зовнішнього (по відношенню до міста-центру) поясів приміської зони.

Багатофункціональність, нерідко конфліктність ситуацій у взаємодії з містом, обмеженість ресурсів ускладнюють раціональне використання земель приміської зони. Вирішення цього завдання закладається в проект планування

приміської зони, який розробляється в комплексі з генеральним планом міста. Місто і навколишній його район необхідно розглядати як єдине ціле.

Розглядаючи приміську зону міста Одеси та Одеську міську агломерацію, постає питання про структурний склад відповідних територій. Як зазначалось вище для міст-мільйонників ця методика встановлює межі агломерації –зону агломераційного розселення – як 90/15, тобто 90 хвилин громадським транспортом від ядра агломерації, або 15 км від межі міста. Визначена таким способом територія Одеської агломерації дещо виходить за межі Біляївського, Комінтернівського, Овідіопольського районів –на 15–30 кілометрів по залізничних та автомобільних шляхах. Одеська агломерація – субрегіон Одещини, який ще називають «Велика Одеса», окреслений адміністративними межами міст обласного значення - Одеса, Чорноморськ, Теплодар і Южне та трьох районів Одеської області: Біляївський, Комінтернівський та Овідіопольський. Територія субрегіону – 3,97 тис. кв. км (близько 12% території Одеської області), чисельність населення – 1,331 млн осіб. Відповідні межі виділено Генеральним планом м.Одеси, затвердженим рішенням Одеської міської ради №6489-VI від 25.03.2015р [187]. Враховуючи, що місто повинно мати зовнішній лісопарковий пояс, генпланом визначена його нормативна частина – 5,0 тис. га. Так як у приміській зоні лісові насадження відсутні, генеральним планом тільки на віддалену перспективу заплановано зарезервувати для залісення (із подальшою перспективою формування зовнішнього лісопарку з функцією короткочасного позаміського відпочинку території), непридатні для ведення сільськогосподарської діяльності та забудови землі. В той же час, коли відповідним документом передбачено освоєння резервних приміських територій:

- під багатоквартирне будівництво в районі масиву Котовського, Жевахової гори;
- під садибне будівництво в районах населених пунктів «Ленінське», «Жевахова гора», с. Мізікевича, Таїрово;

- під промислово-складське будівництво в районі с. Усатове, та промвузлів «Куліндорово», «7 кілометр».
- формування виробничо-складської зони «Усатове» [87].

Вищевказане свідчить про подальшу тенденцію до нераціонального, вузькоцільового використання приміської зони без врахування екологічного фактору.

Генеральним планом на перспективу передбачені наступні загальноміські організаційні заходи з реалізації рішень генерального плану:

- розробка Схеми планування території групи районів в визначених межах приміської зони м. Одеси з виділенням території Великої Одеси;
- підписання угоди органів місцевого самоврядування міста Одеси та прилеглих територіальних громад з метою регулювання процесу стратегічного планування та використання території приміської зони, яке включає планування, проведення взаємних узгоджень щодо розміщення нових об'єктів містобудування, розробку спільних програм розвитку [87].

Вищевказані заходи є суперечливими, адже картографічною основою перспективного розвитку міста в складі Генерального плану м.Одеси чітко не визначені перспективи розвитку всієї приміської зони згідно вимог державних будівельних норм.

На основі досліджень вчених [16] можна зробити висновок, що відповідна територія трьох районів Одеської області (Біляївський, Комінтернівський та Овідіопольський) представляє собою так званий «перший міський пояс», а саме Велике місто (або ядро агломерації, місто з першим внутрішнім поясом приміської зони).

Вважаємо доцільним визначити адміністративні райони і міські ради, які входять до першого (внутрішнього) та другого (зовнішнього) поясу приміської зони м.Одеси на підґрунті підходу, запропонованого Ібатулліним Ш.І. [20].

Отже до внутрішнього поясу приміської зони входять Біляївський, Комінтернівський та Овідіопольський райони, а також міста обласного значення Чорноморськ, Теплодар, Южне.

Зовнішній пояс приміської зони утворюють Іванівський, Білгород-Дністровський, Роздільнянський райони, місто обласного значення - Білгород-Дністровський та м.Роздільне.

Загальна характеристика досліджуваної території Одеської міської агломерації, що утворена власне м.Одесою та 2-ма поясами приміської зони наведена у табл. 2.9.

У таких межах приміська зона Одеси займає площу близько 8,0 тис. км^2 (що складає 25 % території Одеської області), на якій проживає 383,3 тис. осіб (16% населення Одеської області). Територіальна організація приміської зони Одеси має певні особливості. Вона територіально-акваторіальна – майже половину приміської зони Одеси займає морська акваторія, що створює додаткові можливості її планувальної організації та використання. Крім цього, за переліком основних господарських функцій та характером і тіснотою їх поєднання по відношенню до міста приміська зона має поясну структуру з елементами зонально-кільцевої форми. Вона складена поясами з різним переліком та поєднанням господарських функцій.

Перший пояс формують найближчі передмістя Одеси, які виконують переважно санітарно-захисні, інженерно-технічні, транспортно-розподільчі, розвантажувальні, розселенські, рекреаційні та резервно-планувальні функції та мають найбільш високу інтенсивність господарської діяльності – це ближня приміська зона міста що являє собою урбанізоване ядро Одеської агломерації. Урбанізоване ядро складає територія міста Одеси і безпосередньо прилеглих до межі міста територій між Сухим і Григоріївським лиманами та перспективним транспортним коридором «ЧЕС - Євразійський» як об'їзної дороги м. Одеси.

Таблиця 2.9

Загальна характеристика Одеської міської агломерації*

Структурний елемент	Площа		Кількість населення	Щільність чол/кв.км
	кв.км	% в структурі агломерації		
м.Одеса	236,9	2,79	1 015 121	4285
м.Білгород-Дністровський	33,49	0,39	50 078	1495
м.Чорноморськ	25,4	0,30	59 817	2355
м.Теплодар	10,61	0,12	10 228	964
м.Южне	7,74	0,09	31 814	4110
Внутрішній пояс приміської зони				
Біляївський район	1496	17,61	93 134	62
Комінтернівський район	1487	17,51	70 208	47
Овідіопольський район	815	9,59	74 620	92
Всього:	3798	44,71	237 962	
Зовнішній пояс приміської зони				
Іванівський район	1162	13,68	26 659	23
Білгород-Дністровський район	1852	21,80	60 637	33
Роздільнянський район	1368	16,11	58 070	42
Всього:	4382	51,59	145 366	
Разом:	8494,14	100	1 550 386	

*Адміністративно-територіальний поділ подано станом на 01.01.2020 р.

Вздовж головних транспортних магістралей на відстані до 60 км сформувався другий пояс приміської зони з досить масовими повсякденними "маятниковими" поїздками населення до Одеси – інтенсивними трудовими, торгівельними, побутовими, діловими. Цей пояс приміської зони виконує насамперед адміністративно-управлінські, розселенські, транспортно-розподільчі, ресурсні та продовольчо-постачальні функції. Він має зіркоподібну кільцево-радіальну конфігурацію і утворює віддалену приміську зону міста. Зазначені пояси, з одного боку, достатньою мірою виражені і мають свою чітку приміську спеціалізацію. З другого боку, їх розмежування досить умовне внаслідок значного перекриття приміських функцій. Досліджуючи вищенаведені дані варто зазначити, що пояси приміської зони займають порівняно рівні частки у структурі міської агломерації. Та, незважаючи на те, що за площею м. Одеса займає тільки 3% площі агломерації, воно створює значний економічний, екологічний та соціальний вплив на інші території. Досліджуючи дані Головного управління Державної служби геодезії, картографії та кадастру в Одеській області, варто звернути увагу, що на території Одеської міської агломерації зосереджено 90 % всіх рекреаційних територій. (табл. 2.10).

При аналізі стану забудованих земель, варто відзначити, що частка земель промисловості на території Одеської міської агломерації складає 70% від відповідного обласного показника.

В той же час досліджено співвідношення рекреаційних територій та угідь, функціонування та розвиток яких негативно впливає на стан навколишнього природного середовища. До вищезазначених угідь було включено: землі промисловості; землі під відкритими розробками, кар`єрами, шахтами та відповідними спорудами; землі комерційного та іншого використання; землі громадського призначення, змішаного використання; землі, які використовуються для транспорту та зв`язку та землі, які використовуються для технічної інфраструктури.

Таблиця 2.10

Характеристика земель Одеської міської агломерації за угіддями*

Назва угідь/Адміністративні утворення	Міста агломерації					Внутрішній пояс			Зовнішній пояс			Всього по агломерації	Частка до обласного показника, %	**Одеська область**
	м. Білгород-Дністровський	м. Чорноморськ	м. Одеса	м. Южне	смт Теплодар	Біляївський район	Комінтернівський район	Овідіопольський район	Білгород-Дністровський район	Іванівський район	Роздільнянський район			
Сільськогосподарські землі	693,08	451,37	2753,25	191,10	271,93	106320,09	117227,59	56366,70	136335,01	103015,66	122978,22	646604,01	24,32	**2659162,69**
Землі у стадії меліоративного будівництва та відновлення родючості						656,14	74,00	17,00	60,30		199,00	1006,44	47,19	**2132,82**
Ліси та інші лісовкриті площі	39,00		305,78	4,20	2,00	8137,86	5009,20	3335,61	5032,71	6176,08	6178,60	34221,04	15,35	**222987,09**
Забудовані землі	2047,40	1528,19	12455,17	849,07	480,48	6486,30	7739,68	5569,92	5305,15	3761,05	4494,93	50717,32	38,67	**131163,38**
Відкриті заболочені землі	116,20	0,02	545,80	6,09		11639,51	473,33	1223,01	7869,32	638,70	639,66	23151,62	31,55	**73372,16**
Сухі відкриті землі							93,26					93,26	40,62	**229,58**
Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	461,62	56,23	167,00	8,37	17,02	1180,94	1729,66	690,91	1177,68	1713,65	1447,49	8650,57	25,52	**33891,18**
Води	5,00	610,59	15,00	2,07	2,30	15481,40	16682,67	14299,45	29171,69	890,86	1059,08	78220,11	37,15	**210576,98**
З усіх земель рекреаційного призначення	483,42	218,52	851,31	30,57	21,80	241,26	938,30	391,70	154,69	7,51	142,39	3481,47	90,20	**3859,59**
Загальна площа	3362,30	2646,40	16242,00	1060,89	773,72	149246,10	148955,39	81485,60	184891,56	116196,00	136797,98	841657,94	25,26	**3331383,06**

*Розроблено на підставі даних Головного управління Держгеокадастру у Одеській області станом на 01.01.2016 року .Адміністративно-територіальний поділ подано станом на 01.01.2020 р.

Діагностика відповідних показників (рис. 2.4) дає змогу констатувати, що кількісний склад земель, що негативно впливає на довкілля в рази перевищує кількість рекреаційних територій в кожному районі та населеному пункті Одеської міської агломерації.

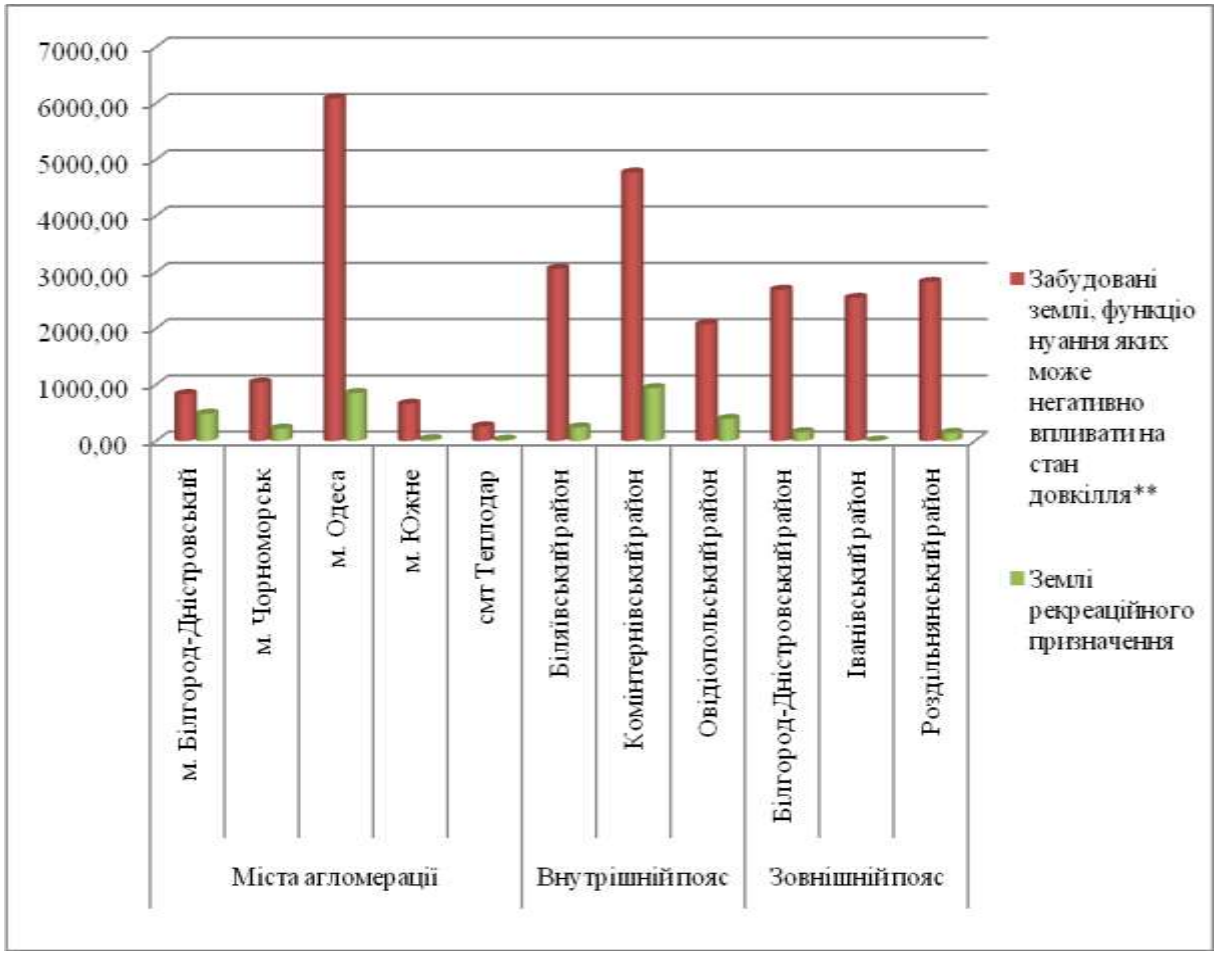

Рис. 2.4. Порівняльна характеристика співвідношення рекреаційних територій та земель, функціонування яких негативно впливає на стан навколишнього природного середовища*

*Адміністративно-територіальний поділ подано станом на 01.01.2020 р.

Найвищий показник кількісного складу рекреаційних земель по відношенню до територій, що негативно впливають на навколишнє природнє середовище, спостерігається у м. Білгород-Дністровський, в якому рекреаційні територій складають 58% від вищевказаних угідь, що також є вкрай недопустимо для збалансованого розвитку територій. Найгірший показник кількісного складу відповідних земель спостерігається в Іванівському районі,

де на 7,5 га рекреаційних територій припадає 2540,5 га земель, функціонування яких негативно впливає на стан довкілля.

Вищевикладене свідчить про невисокий кількісний склад рекреаційних територій. Відповідні угіддя не можуть забезпечити як потребу рекреантів у відпочинку, так і необхідний захист та відновлення стану довкілля через негативний техногенний вплив.

Як видно з рис. 2.5, площа потенційно рекреаційних територій (до якої нами було включено такі угіддя як землі кемпінгів, будинків для відпочинку або проведення відпусток, ліси для відпочинку та землі зелених насаджень загального користування) в більшості адміністративних одиниць Одеської міської агломерації переважає по площі офіційні дані щодо кількісного складу земель рекреаційного призначення.

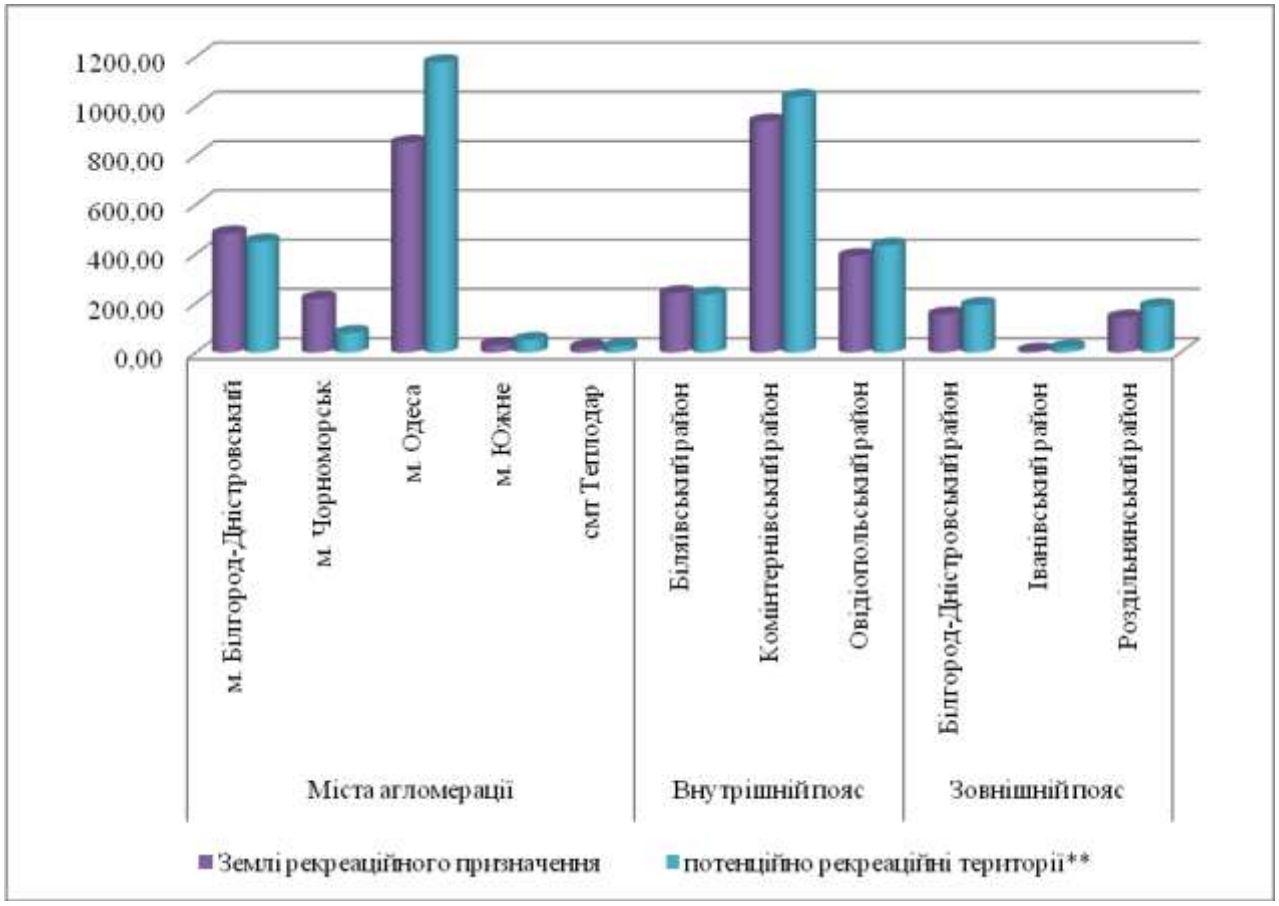

Рис. 2.5. Співвідношення рекреаційних земель та потенційно рекреаційних територій*.

*Адміністративно-територіальний поділ подано станом на 01.01.2020 р.

Це свідчить про нечітку регламентацію та виокремлення рекреаційних земель, зменшення їх кількості із-за неузгодженості інституційного підґрунтя відповідних територій.

Аналізуючи загальний стан території та проживаючого в ній населення, варто зазначити, що демографічна ситуація агломерації (табл. 2.11) в містах характеризується від'ємним показником приросту населення, окрім міст Південне та Теплодар.

Таблиця 2.11

Загальні коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення по містах та районах області (на 1000 чоловік наявного населення)*

	Кількість народжених			Кількість померлих			Природний приріст (скорочення) населення		
	усього	у міських поселеннях		усього	у міських поселеннях	у сільській місцевості	усього	у міських поселеннях	у сільській місцевості
м.Одеса	9,9	9,9	х	12,2	12,2	х	–2,3	–2,3	Х
Білгород-Дністровська міська рада	12,5	12,5	х	13,7	13,7	х	–1,2	–1,2	Х
Чорноморська міська рада	10,1	10	10,8	12,1	12	12,9	–2,0	–2,0	–2,1
м.Теплодар	14,4	14,4	х	6	6	х	8,4	8,4	Х
м.Южне	9,6	9,6	х	7,9	7,9	х	1,7	1,7	Х
Зовнішній пояс приміської зони									
Біляївський	17,9	18,6	17,7	16,2	18,8	15,7	1,7	–0,2	2
Комінтернівський	12,6	11,7	12,6	13,2	17,7	14,1	–0,6	–6,0	–1,5
Овідіопольський	14	13,8	14,2	13,7	14,2	13,3	0,3	–0,4	0,9
Зовнішній пояс приміської зони									
Іванівський	18,4	17	19,1	17,4	14,9	18,7	1	2,1	0,4
Білгород-Дністровський	15,1	х	15,1	15,2	х	15,2	–0,1	х	–0,1
Роздільнянський	15,4	13,3	17	14,4	13,1	15,3	1	0,2	1,7
Одеська область	12,1	10,9	14,7	14	12,7	16,5	–1,9	–1,8	–1,8

*Адміністративно-територіальний поділ подано станом на 01.01.2020 р.

Біляєвський, Роздільнянський, Овідіопольський, Іванівський колишні адміністративні райони характеризуються додатним показником приросту населення, в той час як середній показник по регіону – від'ємний.

Населення Одеського регіону переважно працює в галузях оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів, сільському, лісовому та рибному господарстві.

Середній рівень заробітної плати по агломерації наведений у табл. 2.12.

Таблиця 2. 12

Заробітна плата населення Одеської міської агломерації*

	2013	2014	2015	2016		
				грн.	відсотків до 2015	% у порівнянні із середньою по області
м.Одеса	2142	2503	2822	3099	109,8	105,16
м.Білгород-Дністровський	1767	2076	2375	2595	109,3	88,06
м.Чорноморськ	3013	3349	3595	3786	105,3	128,47
м.Теплодар	1428	1855	2196	2465	112,2	83,64
м.Южне	4147	5178	5791	5981	103,3	202,95
Внутрішній пояс приміської зони						
Біляївський	1636	1843	2396	2701	112,7	91,65
Комінтернівський	2053	2584	2914	3240	111,2	109,94
Овідіопольський	1922	2063	2375	2684	113	91,08
Зовнішній пояс приміської зони						
Іванівський	1501	1578	1840	2128	115,7	72,21
Білгород-Дністровський	1489	1705	1914	2198	114,9	74,58
Роздільнянський	1692	1912	2312	2624	113,5	89,04
Одеська область	2046	2387	2700	2947	109,2	100

*Адміністративно-територіальний поділ подано станом на 01.01.2020 р.

Досліджуючи вищевикладені дані варто зазначити, що по всім адміністративно-територіальним утворенням Одеської міської агломерації спостерігається тенденція до підвищення середнього рівня номінальної заробітної плати.

Але у переважній більшості районів рівень заробітної плати є меншим за середній по області. По діаграмі 2.6. можна побачити, що межу середнього

рівня заробітної плати по Одеській області перетинають м.Одеса, м.Чорноморськ, м.Южне та територія коишнього Комінтернівського району.

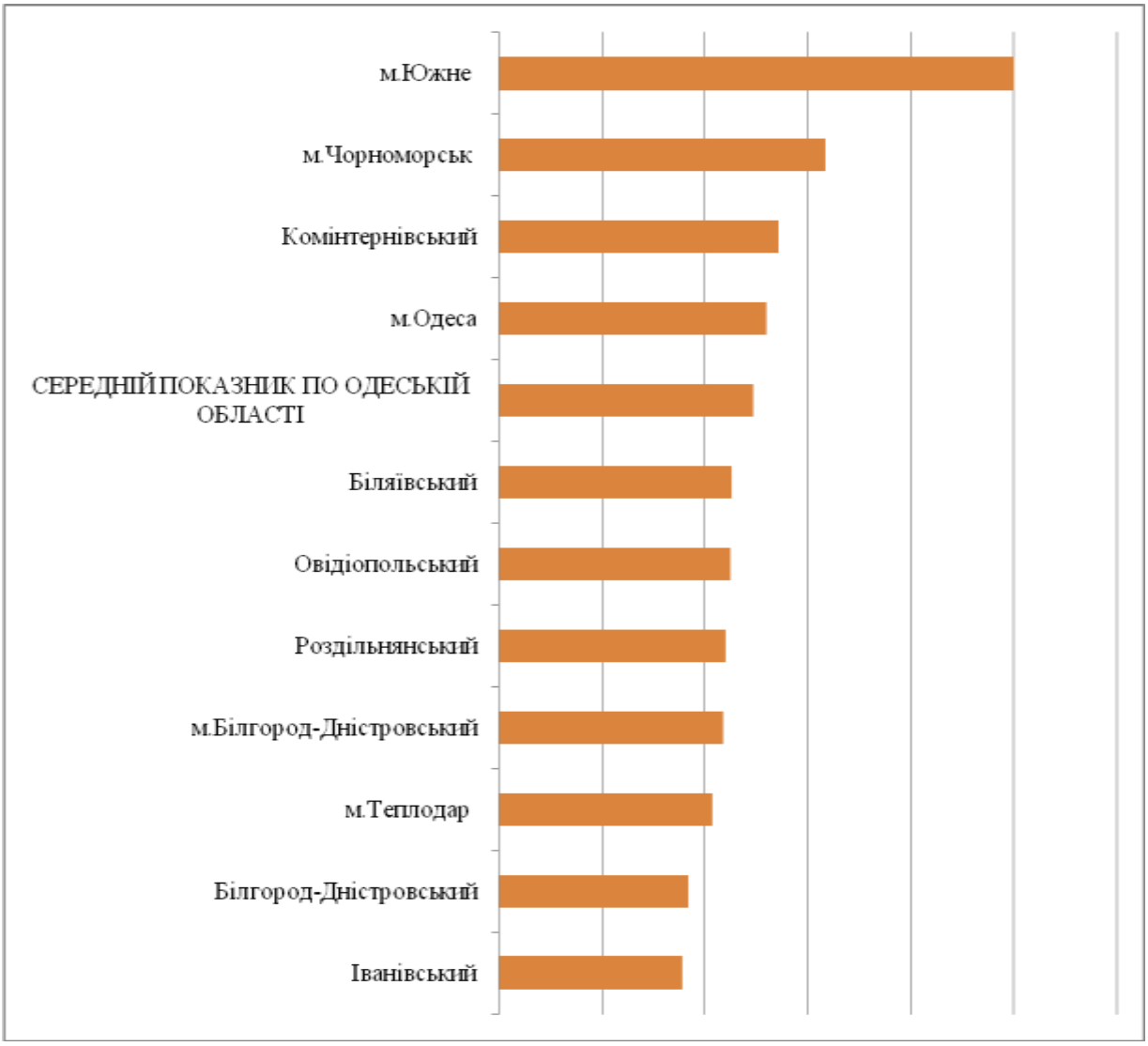

Рис. 2.6. Рівень заробітної плати робітників Одеської міської агломерації*
*Адміністративно-територіальний поділ подано станом на 01.01.2020 р.

Основна мета планування приміських територій полягає у встановленні взаємної відповідності між багатогранними громадськими потребами, можливостями природного і виробничого комплексу для відповідного виду їх господарського використання та особливо – забезпечення екологізації розвитку рекреаційних територій.

За умови формування досконалої системи природоохоронних заходів переважаюча кількість підприємств та організацій повинна сплачувати

екологічні податки, впроваджувати екологобезпечні технології, дотримуватися вимог екологічного законодавства, що є опорним каркасом для збалансованого розвитку приміських територій. Також, для забезпечення екологізації економічного розвитку відповідних територій необхідною умовою є залучення інвестицій.

Поняття «інвестиційне забезпечення природоохоронної діяльності» визначається як сукупність інвестиційних ресурсів, необхідних для реалізації природоохоронних заходів, спрямованих на збереження, поліпшення і раціональне використання природно-ресурсного потенціалу.

Що стосується складу інвестиційних витрат природоохоронного призначення, то з урахуванням основних напрямків природоохоронної діяльності можна виділити чотири основних види природоохоронних інвестицій:

1) ресурсозберігаючі – інвестиції в охорону невідтворюваних природних ресурсів (насамперед, охорона та раціональне використання ресурсів надр);

2) ресурсовідтворювальні – інвестиції в охорону і відтворення відновлювальних ресурсів – лісових, ґрунтових, рибних, інших біологічних ресурсів, які широко використовуються;

3) середовищезахисні – інвестиції в охорону навколишнього середовища (середовища перебування людини);

4) природоконсервуючі – інвестиції в охорону генофонду (біологічної різноманітності) і біогеоценозів (екосистем) [76].

Аналіз загальної кількості капітальних інвестицій (табл. 2.13) в Одеській міській агломерації, дає змогу констатувати, що у порівнянні з 2010 у 2014 році сумарна частка інвестицій Одеської міської агломерації в структурі області значно знизилась (майже на 10%), що може свідчити про зниження інвестиційної привабливості міської агломерації. Лідерами у складі капітальних інвестицій Одеської міської агломерації є міста Одеса, Южне та Чорноморськ, Комінтернівський та Біляївський райони.

Таблиця 2.13

Капітальні інвестиції по Одеській міській агломерації (у фактичних цінах, млн.грн.)*

	2012	2013	2014	2015	2016
м.Одеса	6502	5933	6277	6008	6047
м.Білгород-Дністровський	76	98	98	87	86
м.Чорноморськ	487	453	936	456	387
м.Теплодар	18	13	12	5	4
м.Южне	533	517	667	768	509
Внутрішній пояс приміської зони					
Біляївський	193	281	438	421	217
Комінтернівський	681	381	588	446	434
Овідіопольський	360	412	537	351	435
Зовнішній пояс приміської зони					
Білгород-Дністровський	124	168	1491	181	167
Іванівський	18	31	15	14	17
Роздільнянський	42	28	56	45	37
Всього по приміській зоні	1418	1301	3125	1458	1307
Інші адміністративно-територіальні утворення області	690	1032	3516	3090	1021
Одеська область	9724	9347	14631	11872	9361
% приміської зони в структурі області	14,58	13,92	21,36	12,28	13,962
% міської агломерації в структурі області	92,90	88,96	75,97	73,97	89,09

*Адміністративно-територіальний поділ подано станом на 01.01.2020 р.

Природоохоронні інвестиції мають певні особливості в порівнянні з інвестиціями в інші сфери господарської діяльності, до них можна віднести: залучення великої кількості користувачів природних ресурсів; безпосередню пов’язаність з природними процесами, спрямованість не лише на відновлення природного середовища, а й на запобігання негативного антропогенного впливу

на природу; системність здійснення у часі та просторі; наочність, транспарентність, конкретність, ясність та наочність цілей [29].

Безпосередньою метою природоохоронних інвестицій не є отримання прибутку. Результатом такого типу інвестицій є одержання суспільного блага, що не можуть бути привласнені окремим індивідом і використані всіма членами суспільства.

У процесі аналізу інвестиційного забезпечення природоохоронної діяльності виявлено тенденцію до зростання загальних витрат суб'єктів господарювання на охорону навколишнього природного середовища протягом 2000-2008 рр. У 2012 році обсяги інвестування знизились на 9%, але у 2013 р. їх зростання відновилося і в 2014 р. спостерігалися найбільші внески капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону навколишнього середовища, які становили – 18490,5 млн грн. – на 41% більше порівняно з 2015 р. З них 65,1% (12039,7 млн. грн.) – поточні витрати на охорону навколишнього середовища, пов'язані з експлуатацією і обслуговуванням засобів природоохоронного призначення, 30,3% (5607,4 млн. грн.) – інвестиції в основний капітал, направлені на будівництво і реконструкцію природоохоронних об'єктів, придбання обладнання для реалізації заходів екологічного спрямування і 4,6% (843,6 млн. грн.) –витрати на капітальний ремонт природоохоронного обладнання. При цьому, приміська зона, що забезпечує місто необхідними для його життєдіяльності природними ресурсами і служить місцем виробництва малотранспортабельної і швидкопсувної сільськогосподарської продукції, вимагає залучення інвестицій у природоохоронну сферу її розвитку. У приміській зоні розміщуються багато об'єктів комунально-господарського комплексу міста: водопровідні станції і станції аерації, полігони для відходів, сміттєпереробні заводи. Тут же знаходять місце найбільш складні і ємні по території транспортні системи. Приміська зона служить і зоною відпочинку, де створюється рекреаційна інфраструктура.

Еколого-соціальні чинники розвитку рекреаційної політики в якості одного з основних важелів забезпечення комплексної діагностики щодо екологізації економіки полягають в визначенні:

- ролі та місця рекреаційних земель в системі природокористування;
- статусу та пріоритетності рекреаційних територій в загальнонаціональному балансі земельного фонду;
- еколого-соціальних індикаторів визначення результативності процесу екологізації рекреаційного землекористування, які дозволяють оцінити якість відтворення трудового потенціалу за рахунок рекреаційно-оздоровчих функцій рекреаційних територій.

Саме соціально-екологічний чинник визначає актуалізацію досліджень в сфері розбудови рекреаційного землекористування на принципах екологізації. До того ж існуючі рекреаційні можливості за останні роки різко зменшилися. Однак і сьогодні, як свідчать авторські розрахунки, рекреаційний потенціал земель міських агломерацій залишається досить високим і є одним з найбільш вагомих для наповнення державного бюджету всіх рівнів. Досліджуючи кількісний склад земель рекреаційного призначення Одеської міської агломерації (табл. 2.14), варто відзначити що відповідні території займають 77% в загальній структурі області.

Аналіз кількісного складу земель рекреаційного призначення в загальній структурі Одеської міської агломерації, дає підстави для твердження, що відповідні адміністративно-територіальні утворення вкрай не забезпечуються територіями відпочинку, адже їх площа складає 0,4% від загальної (табл. 2.14).

Переважна частина рекреаційних територій (97%) знаходиться у приміській зоні м.Одеси. Враховуючи факт того, що саме приміська зона відіграє головну рекреаційну функцію у міській агломерації, населені пункти теж повинні бути забезпечені рекреаційними територіями.

Таблиця 2.14

Стан земель рекреаційного призначення Одеської міської агломерації*

Структурний елемент	Площа тис км кв.	Кількість населення	Площа земель рекреаційного призначення, га	% в структурі території	Насиченість га/ тис. чол.
м.Одеса	0,16	1 015 121	851,3097	5,32	0,84
м.Білгород-Дністровський	0,03	50 078	483,4212	16,11	9,65
м.Чорноморськ	0,03	59 817	218,5242	7,28	3,65
м.Теплодар	0,01	10 228	21,8018	2,18	2,13
м.Южне	0,01	31 814	30,5731	3,06	0,96
Внутрішній пояс приміської зони					
Біляївський район	1,49	93 134	241,2563	0,16	2,59
Комінтернівський район	1,49	70 208	938,2977	0,63	13,36
Овідіопольський район	0,81	74 620	391,6990	0,48	5,25
Всього:	3,79	237 962	1571,253	0,41	6,60
Зовнішній пояс приміської зони					
Іванівський район	1,16	26 659	7,5100	0,01	0,28
Білгород-Дністровський район	1,85	60 637	154,6857	0,08	2,55
Роздільнянський район	1,37	58 070	142,9900	0,10	2,46
Всього:	4,38	145 366	305,1857	0,07	2,10
Разом:	8,41	1550386,0	3482,07	0,41	2,25

*Адміністративно-територіальний поділ подано станом на 01.01.2020 р.

Рекреаційні землі часто прийнято виділяти у землі особливого статусу використання. До складу відповідних територій також входять землі природоохоронного, оздоровчого та історико-культурного призначення (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Землі особливого режиму використання Одеської міської агломерації*

Структурний елемент	Площа тис км кв.	Площа земель особливого статусу використання, в тому числі			
		рекреаційного призначення, га	Природо охорон-ного призначення	оздоровчого призначення	історико-культурного призначення
м.Одеса	0,16	851,31	63,71	712,07	-
м.Білгород-Дністровський	0,03	500,51	-	123,86	-
м.Чорноморськ	0,03	218,45	-	-	-
м.Теплодар	0,01	21,80	-	-	-
м.Южне	0,01	30,56	-	23,09	-
Внутрішній пояс приміської зони					
Біляївський район	1,49	241,26	89,40	62,73	24,84
Комінтернів-ський район	1,49	908,94	1797,67	2,0219	0,48
Овідіопольський район	0,81	375,00	-	10,26	5,00
Всього:	3,79	1525,20	1887,07	75,01	30,32
Зовнішній пояс приміської зони					
Іванівський район	1,16	7,5100	385,5000	-	-
Білгород-Дністровський район	1,85	154,68	-	142,90	-
Роздільнян-ський район	1,37	129,99	-	-	-
Всього:	4,38	292,18	385,5000	142,90	-
Разом:	8,41	3440,01	2336,28	1076,93	30,32

*Адміністративно-територіальний поділ подано станом на 01.01.2020 р.

Питома вага земель особливого статусу використання Одеської міської агломерації наведена на рис. 2.7.

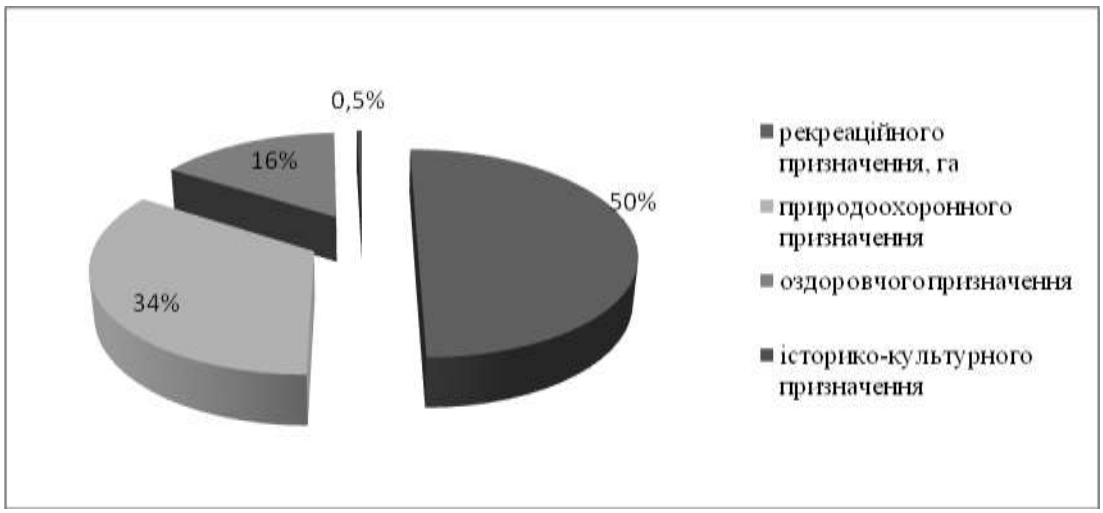

Рис. 2.7. Структура земель особливого статусу використання

Досліджуючи динаміку розвитку земель рекреаційного призначення Одеської міської агломерації, варто звернути увагу на те, що в межах приміської зони спостерігається стійка тенденція до збільшення відповідних територій (рис. 2.8), особливо у 2012-2013 роках.

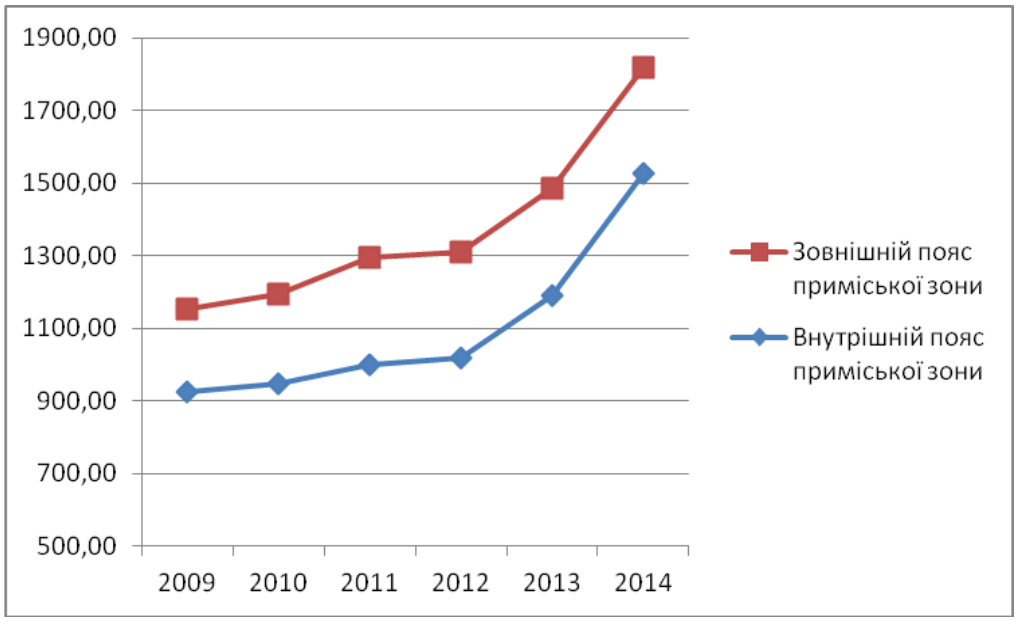

Рис. 2.8. Динаміка стану земель рекреаційного призначення врахуванням двопоясності приміської зони Одеської міської агломерації

В містах агломерації, найбільша площа земель рекреаційного призначення спостерігається у м.Одеса (851 га), м Білгород-Дністровський (біля 500 га) та м.Чорноморськ (218 га) (рис. 2.9).

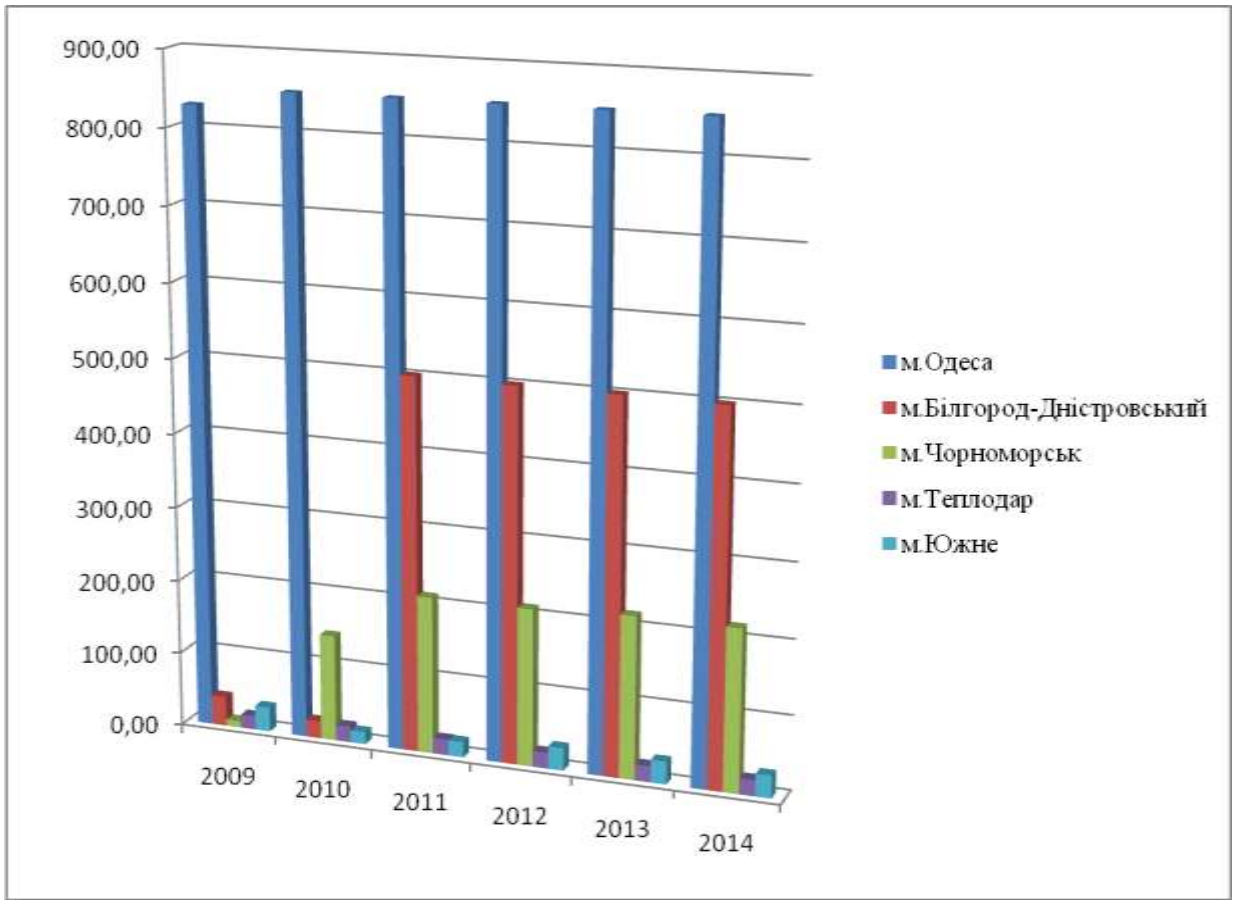

Рис. 2.9. Динаміка кількісного стану земель рекреаційного призначення у містах Одеської міської агломерації

Рекреаційна діяльність у приміських зонах характеризується одночасно економічною, соціально-культурною та методико-біологічною функціями.

1) Економічна функція рекреаційної діяльності полягає в розширеному відтворенні робочої сили, підвищенні продуктивності праці, збільшенні фонду робочого часу, отриманні прибутку від комерційної діляності на відповідних територіях. Рекреація сприяє розвитку сфери обслуговування населення, вирівнюванню рівня розвитку районів, раціональному, науково-обґрунтованому використанню природних багатств краю.

2) Медико-біологічна функція рекреаційної діяльності – це зниження захворюваності, збільшення тривалості життя людей.

3) Соціально-культурна функція полягає в пізнанні навколишнього світу, спілкуванні людини з природою.

Економічна функція рекреаційних об'єктів безпосередньо пов'язана з місцями відпочинку та об'єктами ресторанного бізнесу. На підставі [249] в Одеській агломерації існує загальна тенденція до зменшення об'єктів ресторанного господарства. Але вагова частка їх в структурі області збільшується. У порівнянні з 2000 роком вона зросла на 23%. Щодо забезпечення територій Одеської міської агломерації об'єктами для розміщення рекреантів та туристів (табл. 2.16), варто зазначити, що у всіх адміністративно-територіальних утвореннях спостерігається тенденція до збільшення їх кількості, що свідчить про розвиток відповідної галузі підприємництва.

Таблиця 2.17

Готелі та аналогічні засоби розміщування по містах та районах області*

	Кількість						У них номерів					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2011	2012	2013	2014	2015	2016
м.Одеса	22	32	40	136	122	152	1793	2192	2845	3257	3460	3485
м.Білгород-Дністровський	3	3	4	7	14	22	405	115	206	233	490	388
м.Чорноморськ	1	1	2	4	6	7	147	147	181	230	251	276
м.Теплодар	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
м.Южне	1	1	2	2	2	2	22	20	81	81	62	62
Внутрішній пояс приміської зони												
Біляївський	3	1	1	3	3	3	24	7	10	30	30	30
Березівський	4	2	2	3	3	2	58	26	26	30	36	17
Овідіопольський	–	2	4	21	21	22	–	18	310	349	506	631
Зовнішній пояс приміської зони												
Іванівський	6	3	1	1	2	2	74	28	10	10	16	14
Білгород-Дністровський	4	5	6	5	7	6	27	30	34	22	43	41
Роздільнянський	1	1	–	1	1	2	24	23	–	20	20	58
Інші адміністративно-територіальні утворення області	51	28	19	34	35	33	1100	656	443	551	511	480
Одеська область	96	79	81	217	216	253	3674	3262	4146	4813	5425	5482
% приміської зони в структурі області	18,75	17,72	17,28	15,67	17,13	14,62	5,63	4,05	9,41	9,58	12,00	14,43

% міської агломерації в структурі області	46,88	64,56	76,54	84,33	83,80	86,96	70,06	79,89	89,32	88,55	90,58	91,24

*Адміністративно-територіальний поділ подано станом на 01.01.2020 р.

Щодо кількості об’єктів довготривалої рекреації (табл. 2.18), варто відмітити малий ступінь забезпеченості відповідними об’єктами, особливо на території приміських зон. Щодо міст агломерації, то найбільша кількість пансіонатів та будинків відпочинку розміщена у м. Білгород-Дністровському.

Таблиця 2.18

Будинки та пансіонати відпочинку по містах та районах Одеської міської агломерації*

	Будинки та пансіонати відпочинку						
	Кіль-кість 2016	у них місць					
		2011	2012	2013	2014	2015	2016
м.Одеса	3	880	709	240	240	373	373
м.Білгород-Дністровський	5	1143	726	860	890	720	1500
м.Чорноморськ	-	-	-	-	-	-	-
м.Теплодар	-	-	-	-	-	-	-
м.Южне	-	-	-	-	-	-	-
Внутрішній пояс приміської зони							
Біляївський	-	-	-	-	-	-	-
Березівський	-	-	-	-	-	-	-
Овідіопольський	-	-	184	210	339	-	-
Зовнішній пояс приміської зони							
Іванівський	-	-	-	-	-	-	-
Білгород-Дністровський	-	-	-	-	-	-	-
Роздільнянський	-	-	-	-	-	-	-
Одеська область	9	2023	2092	1490	1469	1243	2023

*Адміністративно-територіальний поділ подано станом на 01.01.2020 р.

Враховуючи вищевказані особливості приміських територій та норми існуючого законодавства нашої країни, варто зазначити, що єдиним нормативно

закріпленим механізмом вдосконалення процесів планування та розвитку приміських зон є формування ефективного механізму екологізації та розвитку містобудівної політики в межах приміських зон [51].

Комплексна система регулювання та екологізації земельних відносин покликані створювати та підтримувати повноцінне життєве середовище Особливої уваги на шляху до досягнення еколого-економічної рівноваги розвитку територій потребують рекреаційні землі, які є одночасно основою для відпочинку, джерелом фінансових надходжень і економічного росту територій та цінними територіями, що потребують екологічного захисту.

РОЗДІЛ 3
ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ

3.1. Методичні підходи щодо вдосконалення екологічного зонування рекреаційних територій міських агломерацій

В сучасному земельному законодавстві закладені організаційні засади вирішення проблеми регулювання землекористування шляхом зонування територій. Так законодавством визначено, що зонування земель здійснюється у межах населених пунктів. При зонуванні земель встановлюються вимоги щодо допустимих видів забудови та іншого використання земельних ділянок у межах окремих зон. Відповідно до організаційного регулювання містобудівної діяльності план зонування території здійснюється на основі містобудівної документації, що визначає умови та обмеження використання території для містобудівних потреб у межах визначених зон. При цьому план зонування території передбачає створення сприятливих умов для життєдіяльності людини, забезпечення захисту територій від надзвичайних ситуацій, запобігання надмірній концентрації населення і об'єктів виробництва, зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища, охорони та використання територій з особливим статусом, рекреаційних земель, об'єктів історико-культурної спадщини, а також земель сільськогосподарського призначення і лісів. В якості організаційного важелю, даний документ розробляється згідно з генеральним планом населеного пункту з метою визначення умов та обмежень використання території для містобудівних потреб у межах визначених зон.

При цьому Проєктом Містобудівного кодексу України [28] передбачена структуризація зонування територій тільки населених пунктів. У ньому передбачається регламентування, за яким на основі затвердженої містобудівної

документації в межах території населеного пункту встановлюються функціональні зони:

- громадсько-ділової та комерційної діяльності;
- житлові зони;
- виробничі зони;
- зони невиробничої діяльності;
- зони спеціального призначення;
- комунально-складські зони;
- зони рекреації.

Різні підходи щодо типізації рекреаційних територій пропонують І.В.Зорін, В.С.Преображенський, Ю.О.Вєдєнін [55], В.І.Павлов, Л.М.Черчик [13] та інші дослідники[14].

Підсумовуючий висновок полягає в тому, що найскладніші та найрізноманітніші погляди дослідників виявляються у сфері поділу рекреаційних систем за функцією та цільовим використанням.

Враховуючи специфіку та багатогранність використання рекреаційних земель, нами було розроблено пропозиції щодо розподілу рекреаційних територій на економіко-екологічні зони з відповідно дозволеними видами діяльності у кожній з них.

При цьому значна частина доходів повинна направлятися на поліпшення екологічних властивостей території, підтримуючи її природно-ресурсний потенціал на належному рівні.

Економіко-екологічне зонування рекреаційних територій,чітке розмежування відповідних видів діяльності та сфери використання земель позитивно вплине на економічний, екологічний, соціальний та естетичний розвиток рекреаційної галузі, адже завдяки такому підходу має місце розробка якісно нової стратегії розвитку рекреаційних територій. Організаційні аспекти зонування повинні бути відображені у методиках та порядку оцінки відповідних земель. Досліджуючи економічну складову розвитку територій,

варто зауважити, що земельні ресурси є джерелом наповнення державних бюджетів як ресурсу, за який передбачається плата за користування.

Система податкових пільг передбачає зменшення оподатковуваного прибутку при здійсненні природоохоронних заходів або екологічних видів природокористування; введення заохочувальних цін, і надбавок на продукцію підприємств, що випускають природоохоронне обладнання, матеріали, або послуги екологічного характеру.

При цьому суб'єктів господарювання слід заохочувати за допомогою податкових, кредитних та інших пільг до ресурсо- та енергозберігаючих видів використання території, в тому числі рекреаційно-оздоровчого призначення.

В системі економічного розвитку рекреаційного землекористування вагомим аспектом є механізм оподаткування, базисом якого є нормативна грошова оцінка земель, на основі якої обчислюються орендна плата і сума податку за використання земель.

І.К. Бистряков в своїх наукових працях наголошує, що основні проблемні питання адекватної оцінки природних ресурсів пов'язані з недосконалістю загальної методології її проведення, а також наявністю придатної нормативно-правової бази виконання відповідних розрахунків. Тривалий час природні ресурси розглядалися окремо від проблем оцінки елементів національного багатства та їхнього відтворення. Саме відсутність дотепер єдиних погоджених методичних підходів до економічної оцінки природних ресурсів, включаючи водні, земельні, лісові та надра, не дозволяє врахувати й відобразити їх у складі національного багатства країни поряд із вартістю основних виробничих фондів. Тому, враховуючи факт того, що саме нормативна грошова оцінка є базою для обчислення розміру земельного податку та орендної плати, а отже – є одним з основних економічних регуляторів використання рекреаційних територій, варто здійснити аналіз нормативної грошової оцінки та характеру проблем на сучасному етапі використання рекреаційних земель. В основу розрахунку грошової оцінки цих земель береться нормативний рентний дохід на один квадратний метр площі для відповідної категорії земель.

Варто зазначити, що в українському законодавстві проведення економічної оцінки земель передбачено тільки для земель сільськогосподарського та лісогосподарського призначення.

Але, враховуючи, що поняття землі як товару законодавчо введено в активний практичний обіг та пов'язано з ринком нерухомості, який формує центральну ланку у всій системі ринкових відносин, найголовніше місце в економічному регулюванні земельних відносин посідає оціночна діяльність. В сфері рекреаційного землекористування для визначення вартості, розміру податків та зборів, орендної плати та інших платежів використовуються дані нормативної грошової оцінки.

Основою для визначення нормативної грошової оцінки є капіталізація рентного доходу, що визначається з врахуванням територіального розміщення земельної ділянки.

У існуючих методичних підходах до нормативної грошової оцінки землі України поділяються за територіальною ознакою на 2 види – землі в межах населених пунктів та землі за межами населених пунктів. Для обох вище визначених видів існують нормативно затверджені методологічні документи по вирахуванню оцінки територій. Також законодавством України виділено окремі методики розрахунку нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення.

Рекреаційні території мають свої особливості, які по мірі віддалення від населеного пункту та зменшення техногенного впливу можуть покращуватись. Так як базою оподаткування є нормативна грошова оцінка земельних ділянок, аналізуючи коефіцієнти, які є складовими частинами для обрахунку нормативної грошової оцінки можна зробити висновок, що для земель рекреаційного призначення встановлені понижувальні коефіцієнти. Визначаючи нормативну грошову оцінку земель рекреаційного призначення приміських територій варто відзначити нещодавні зміни нормативно-правових актів, що регулюють питання визначення та оцінки відповідних земель .

При вирахуванні нормативної грошової оцінки в межах населених пунктів [23], до земель зелених насаджень, земель рекреаційного та оздоровчого призначення застосовуються понижуючі коефіцієнти 0,5, які фактично скорочують суму нормативної грошової оцінки вдвічі. Варто зазначити, що одночасно існують і коефіцієнти, що підвищують, але вони застосовуються для обмеженого переліку ділянок та не компенсують понижуючого коефіцієнта функціонального використання.

Нормативна грошова оцінка земельної ділянки (Цн) за межами населених пунктів, тобто і земель рекреаційного призначення розташованих у приміській зоні Одеської міської агломерації визначається згідно [28; 24] за формулою:

$$Ц_н = П_д \cdot Р_д \cdot С_к \cdot К_м \cdot К_В \cdot К_{мц} \cdot К_і$$

де $П_д$- площа земельної ділянки, що приймається за даними Державного земельного кадастру або документації із землеустрою, кв. м;

– $Р_д$ - рентний дохід на один кв. м площі для відповідної категорії земель, що для земель рекреаційного призначення складає 0,0627 грн/м². На нашу думку, саме визначення рентного доходу не враховує усіх аспектів сучасного розвитку рекреаційного землекористування. Рентний дохід розраховується як різниця між очікуваним валовим доходом від реалізації продукції, отриманої на земельній ділянці, та виробничими витратами і прибутком виробника [29]. Вищевказане поняття означає, що існуючий рентний дохід від земель рекреаційного призначення не враховує дохід від оздоровлення населення, земельно-майнових операцій внаслідок комерційного використання територій, за рахунок збільшення навантаження на економіко-екологічні зони. Це призводить до того, що для рекреаційних територій встановлено низький показник рентного доходу.

За даними Одеської міської ради [11],середня вартість 1 м² земель міста складала на 2016 рік 303, 24 грн/м². (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Середня вартість 1 м² земель міста м.Одеси

Базова (нині середня) вартість 1м² земель міста	Середня вартість 1 м² земель міста	Збільшення (раз)
163,28 гр./ м.	303,24 гр./ м.	1,86

За даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12.05.2000 № 783 «Про проведення індексації грошової оцінки земель» (з 1995 по 2010 рік) та пункту 289.2 Податкового кодексу України (починаючи з 2012 і надалі) нормативна грошова оцінка земель індексується на відповідний коефіцієнт (по роках, за які проводилась індексація): за 2012 рік – 1,0, за 2013 рік – 1,0, за 2014 рік – 1,0, за 2015 рік – 1,249, за 2016 рік – 1,433.

За даними Одеського обласного управління водних ресурсів України на території області нараховується близько 1140 рік з притоками всіх порядків, понад 270 водойм місцевого значення (8 водосховищ, ставки та озера) та понад 790 водойм загальнодержавного значення (26 лиманів, 50 водосховищ, ставки та озера). За даними Департаменту екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації [33] на території Одеської області налічується 119 підприємств, які скидають стічні води в поверхневі водойми, у тому числі 24 господарства, які здійснюють скид в канали зрошувальних систем. Затверджені проекти норм гранично допустимого скидання забруднюючих речовин мають 66 підприємств, у 53 підприємств проект гранично допустимого скидання відсутній. Це свідчить про значне забруднення поверхневих вод.

Згідно нормативів частина території Одеської міської агломерації в межах Білгород-Дністровського, Комінтернівського та Овідіопольського районів входять до Чорноморського узбережжя Одеської області, відповідно коефіцієнт $К_{мц2}$ складе 1,2.

Досліджуючи вищезазначене варто звернути увагу на наднизьку вартість одного квадратного метру земель рекреаційного призначення, особливо по мірі віддалення від населеного пункту.

Отже за умов сучасного економічного розвитку нашої країни, важливим аспектом вдосконалення рекреаційного землекористування є коригування системи оподаткування відповідних територій з метою забезпечення економічного балансу рекреаційних зон (згідно авторської запропонованої системи економіко-екологічного зонування). Економічна збалансованість відповідних зон полягає в тому, щоб податок від комерційних зон на землях рекреаційного призначення, що буде залежати від обсягу прибутку відповідних земель покривав би витрати на утримання некомерційних об'єктів рекреаційних зон та витрати на природоохоронні заходи.

Передбачено, що вищевказані зони будуть основою економічного розвитку земель рекреаційного призначення, джерелом формування податків, наповнення місцевих бюджетів даної сфери та економічною базою розвитку інших зон рекреаційних територій.

Це може бути підставою для твердження про необхідність їх узгодження та врахування вимог перехідної економіки та екологоорієнтованого розвитку.

Фактично для земель рекреаційного призначення має місце введення коефіцієнту дохідності для кожної зони рекреаційних територій (згідно авторської схеми економіко-екологічного зонування), який вираховується як

$$Кд = f(\sum_{i=1}^{n} Д_i / В), \text{ де}$$

де $Д_i$ – і-ий елемент економії бюджетних коштів, або додаткових надходжень від оздоровлення населення, диференціації навантаження на економіко-екологічні зони та здійснення земельно-майнових операцій, грн.;

В – додаткові витрати на існування, утримання та розвиток рекреаційних земель відповідної зони, грн.

Отже, для вирахування нормативної грошової оцінки рекреаційних територій в межах приміських зон міських агломерацій пропонується наступний методичний інструментарій:

$$Ц_н = П_д \cdot К_д \cdot Р_д \cdot С_к \cdot К_м \cdot К_В \cdot К_{мц} \cdot К_і$$

$П_д$ - площа земельної ділянки, що приймається за даними Державного земельного кадастру або документації із землеустрою, м²;

$Р_д$- рентний дохід на один кв. м площі для відповідної категорії земель, що для земель рекреаційного призначення складає 0,0627 грн/м²;

$К_д$ - коефіцієнт дохідності економіко-екологічних зони рекреаційних територій.

Вищезазначене дає підстави стверджувати про актуальність введення коефіцієнту доходності. Для вирахування відповідного коефіцієнта необхідною умовою є проведення диференціації рекреаційних територій за ознаками економіко-екологічних зон. При цьому основним критерієм економіко-екологічного зонування території повинно стати акумулювання додаткового доходу для поліпшення екологічних властивостей території та екологізації рекреаційного землекористування.

Передбачається переважне застосування підвищувального коефіцієнту дохідності у зонах сезонного проживання, культурно-розважальній та комерційно-економічній.

Розрахункові матеріали Одеської міської агломерації вказують на те, що нормативна грошова оцінка земельних ділянок, які знаходяться у приміській зоні м. Одеси збільшиться в 1,5 рази. Відповідні підвищувальні коефіцієнти є актуальними при визначенні нормативної грошової оцінки рекреаційних територій приміських зон, адже на рекреаційні землі приміських зон великих міст має місце більше навантаження та вплив агломераційних центрів.

За оцінками фахівців, міста, маючи певні можливості розвитку інфраструктури, не прагнуть (і, по-суті, не мають права за Бюджетним кодексом) розвивати території за межами своєї юрисдикції.

До того ж, оскільки податок на доходи фізичних осіб справляється за місцем реєстрації підприємства, міські громади не мають стимулів розвивати

прилеглі території зі збитком для свого бюджету. При цьому земельний податок та кошти, що надійдуть у випадку продажу земельної ділянки підприємству-інвестору, в результаті також не будуть зараховані до бюджету міста.

Проведені науковцями [38] дослідження щодо визначення рівнів антропогенного навантаження з використанням експертних бальних оцінок, дозволяють запропонувати наступну класифікацію його ступенів: найнижчий, дуже низький, низький, між низьким та середнім, середній, між середнім та високим, високий, дуже високий, найвищий.

Для наочності практичного застосування коефіцієнту доходності та подальшого вдосконалення податкової політики, запропонованого при дослідженні методичних підходів оцінки результативності рекреаційного землекористування, по кожній економіко-екологічній зоні можна запропонувати діапазон підвищення рентного доходу від використання земель рекреаційного призначення (0,0627 грн/га) відповідно до рівня економіко-екологічного навантаження на території (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Диференціація економіко-екологічних зон земель рекреаційного призначення за ступенем антропогенного навантаження

Економіко-екологічна зона земель рекреаційного призначення	Ступінь економіко-екологічного навантаження	Бал	Рентний дохід,грн./ кв. м на рік
Комерційно-економічна зона	Найвищий	9	0,5643
Обслуговуюча зона	Дуже високий	8	0,5016
Культурно-розважальна зона	Високий	7	0,4389
Охоронні зони обмеженого використання	Між середнім та високим	6	0,3762
Зона сезонного проживання населення	Середній	5	0,3135
Лікувально-оздоровча зона	Між низьким та середнім	4	0,2508
Естетико-пізнавальна зона	Низький	3	0,1881
Зелені зони короткочасного відпочинку	Дуже низький	2	0,1254

Враховуючи специфічність використання рекреаційних територій для задоволення потреб населення, було зроблено висновок, що території з найнижчим ступенем відповідного навантаження відсутні.

Отже, головною метою фінансово-економічного механізму землекористування та природоохоронної діяльності є поліпшення екологічної обстановки на рекреаційних землях із мінімальними витратами матеріальних і трудових ресурсів.

Тому необхідними шляхами його вдосконалення є:

- економіко-екологічне зонування рекреаційного землекористування як дієвий механізм реалізації засад екологізації відповідного процесу;
- орієнтація організаційно-економічного підґрунтя податкової та фіскальної політики у напрямку екологізації, збалансованого економічного розвитку рекреаційних територій, а саме вдосконалення нормативної грошової оцінки відповідних земель як бази оподаткування, введення стимулюючого та пільгового оподаткування;
- запровадження досконалої системи контролю за виконанням землевласниками та землекористувачами встановлених норм;
- фінансове стимулювання землевласників та землекористувачів до зменшення шкідливого впливу на рекреаційні території;
- реформування системи акумулювання й використання коштів на природоохоронні заходи, а саме створення за рахунок коштів, отриманих від рекреаційного оподаткування та платежів, незалежних від державного та місцевих бюджетів джерел фінансування природоохоронних заходів та робіт на рекреаційних землях;
- вдосконалення в методологічній базі наявних економічних інструментів, а також запровадження нових регуляторних механізмів рекреаційного землекористування, таких як: різні види податкових пільг, пільгових позик, кредитів, гнучкі екологічні податки, матеріальне заохочення екологізації рекреаційної діяльності;

- законодавче закріплення цільового використання статей природоохоронних витрат у державному і місцевому бюджетах;
- сприяння впровадженню засад екологізації у процес функціонування кожного суб'єкту, діяльність якого пов'язана з впливом на земельні ресурси.

3.2. Напрями вдосконалення державної політики рекреаційного землекористування міських агломерацій на принципах екологізації економіки

Одним із провідних засобів стратегії сталого розвитку міських агломерацій є державна підтримка рекреаційного землекористування. Ціль 4 стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року [21] констатує необхідність інтеграції екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління у галузі туризму та рекреації шляхом: впровадження систем екологічного управління і посилення державного екологічного контролю за об'єктами рекреаційного призначення та готельно-ресторанного бізнесу, розвитку екологічного туризму і екологічно орієнтованої рекреації; розроблення економічних важелів сприяння розвитку екологічного та зеленого туризму, тобто розвитку рекреаційного землекористування на принципах екологізації.

Екологізація, як діяльність по впровадженню екологічних вимог, охоплює практично всі сфери виробничої, громадської та побутового життя. Це випливає з пріоритету законів розвитку природи, які людство повинно дотримуватися в ході господарської та іншої діяльності, що впливає на стан природного середовища проживання людини.

В результаті дослідженні вітчизняного та зарубіжного досвіду вдосконалення екологічної політики природокористування нами запропоновані базові механізми та інструменти екологізації збалансованого розвитку рекреаційного землекористування (рис. 3.1).

Важливим інструментом реалізації державної політики рекреаційного землекористування є впровадження рекреаційних паспортів відповідних територій.

Паспорт визначається як посвідчення певного просторового об'єкту, що розкриває наявність, структуру, спеціалізацію, використання природних, природно-антропогенних, соціальних, біосоціальних рекреаційних ресурсів в його межах; зведення кількісних і якісних показників і характеристик, що розкривають рекреаційно-туристську спеціалізацію певної територіальної одиниці (держави, окремої адміністративно-територіальної одиниці міста тощо) [21].

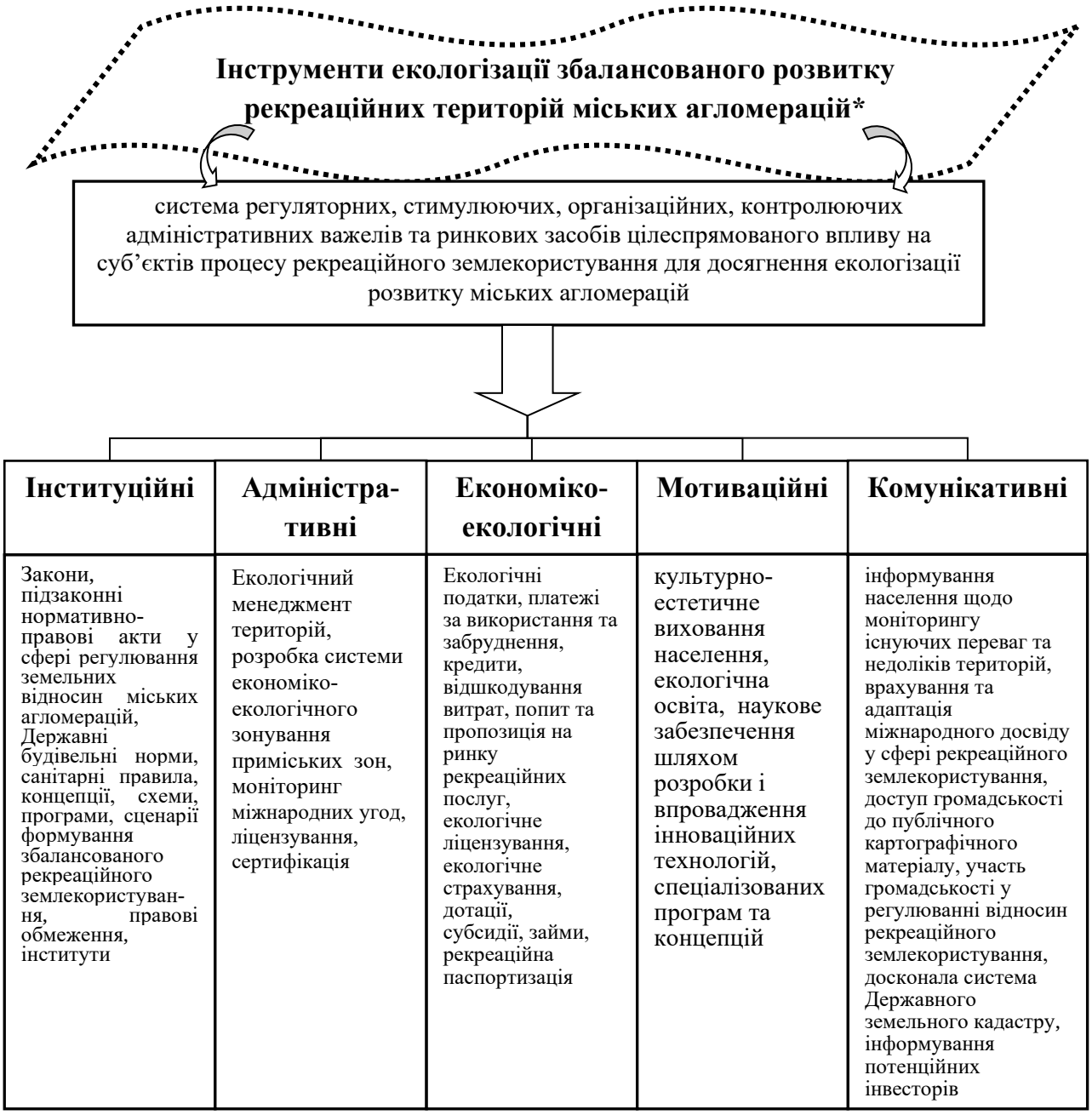

Рис. 3.1. Інструментарій екологізації збалансованого розвитку рекреаційних територій міських агломерацій

Основними індикаторами стану рекреаційних територій, що повинні бути відображені в рекреаційному паспорті є: насиченість землями рекреаційного призначення; щільність відповідних територій; обсяги туристичних потоків; обсяги рекреаційних послуг в структурі видів економічної діяльності; рекреаційне навантаження та місткість.

Паспорти рекреаційних територій є актуальним механізмом, оскільки більшість міст і населених пунктів України до сьогодні не мають затверджених меж своїх територій, що негативно сприймається інвесторами, а багато територіальних громад не мають актуальних генеральних планів та схем планування територій районів з детальним плануванням прилеглих до міст територій. Отже, подекуди прилеглі до міст сільські громади без узгоджень з містами-сусідами використовують земельні ресурси без врахування інтересів їх розвитку [47].

Також одним з факторів розвитку екологізації, який треба підтримувати державі в процесі розвитку рекреаційного землекористування, є зелений аграрний туризм.

Сучасний стан сільськогосподарських земель приміської зони м.Одеси, а саме значний ступінь розораності та еродованості земель, свідчить про ефективність розвитку зеленого сільського туризму на відповідних землях.

Враховуючи вищевикладені аспекти можливого розвитку рекреаційної сфери, в умовах нестійкого стану української економіки, формування комплексної програми земельного стратегування може стати дієвим механізмом її модернізації та впровадження інноваційних технологій у галузь земельних відносин. У економіко-екологічний базис земельного стратегування рекреаційного землекористування варто закласти принципи державно-приватного партнерства для досягнення високого ступеня зацікавленості у забезпеченні сталого розвитку рекреаційних територій приватного сектору.

Проблема рекультивації є і для Одеської області. Регіону необхідно здійснювати рекультивацію земель на місці відпрацьованих 229 родовищ корисних копалин [33].

Станом на 01.01.2016 до порушених земель (з них не використовуються у виробництві 1,5 тис. га) віднесено 2,4 тис. га [33]. Комплексною програмою охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки в Одеській області на 2014-2019 роки визначено, що актуальними для області є питання охорони і раціонального

використання земельних ресурсів, захисту і реабілітації ґрунтів. [31]. Аналізуючи процес рекультивації земель приміської зони м.Одеси, варто зазначити, що за останні 5 років у жодному з 6 районів не проводились рекультиваційні роботи (табл. 3.3), в той час коли кількість порушених земель та відпрацьованих територій зростає.

За оперативними даними Головного управління Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру у Одеській області за останні 4 роки серед 6-ти районів приміської зони м.Одеси тільки в Комінтернівському районі було поліпшено 6,05 га земель, що склало 17% від земель району, що потребували поліпшення у 2013 році, і 0,04% від відповідного показника по всіх приміській зоні. Іншими роками поліпшення земель не проводилось взагалі у жодному з районів.

Таблиця 3.3

Інформація щодо порушення і рекультивації земель на території приміської зони м.Одеси

Показники	2013		2014		2015		2016	
	По приміській зоні м.Одеси	По Одеській області	По приміській зоні м.Одеси	По Одеській області	По приміській зоні м.Одеси	По Одеській області	По приміській зоні м.Одеси	По Одеській області
загальна кількість порушених земель, га	883,57	2442,32	857,30	2416,05	859,91	2418,66	863,03	2421,78
загальна кількість відпрацьованих земель, га	559,46	1483,32	559,46	1483,32	571,67	1495,53	582,69	1506,55
загальна кількість рекульти-вованих земель, га	-	-	-	-	-	-	-	-

Починаючи з 2013 року роботи з поліпшення земель приміської зони м.Одеси проводились одноразово тільки у Комінтернівському районі на незначній площі (6.05 га).

Низький ступінь динаміки в статистичних показниках щодо поліпшення, порушення та рекультиваційних роботах свідчить про низький рівень моніторингу відповідних процесів та не приділення належної уваги до цих заходів в Одеській міській агломерації.

Тому, в якості інноваційного інструменту забезпечення сталого розвитку порушених земель, надзвичайно актуальним вдається застосування форсайт-методу в процесі земельного стратегування щодо поліпшення, відновлення та рекультивації відповідних територій. Враховуючи, що в класичному розумінні форсайт - це інноваційний інструмент економіки, який базується на визначенні пріоритетності та зацікавлених сторін з метою досягнення якісно нових цілей, в роботі запропоновано використовувати цей підхід при розробці стратегії та «дорожньої» карти створення та розвитку нових зон відпочинку в міських агломераціях.

При цьому обґрунтовано доцільність використання механізмів державно-приватного партнерства, який дозволить акумулювати необхідні фінансові кошти для розширення оздоровчих територій.

На сьогодні існує можливість більш масштабного наодання несприятливих для сільськогосподарського виробництва ділянок в оренду для цільового використання їх під забудову санаторно-оздоровчих закладів чи розбивку парків, а й крім того є певні резерви, в т.ч. фінансові, які дозволять цей процес активізувати за рахунок акумуляції частини доходу від продажу земель несільськогосподарського призначення.

Дослідники процесу рекультивації [87] у залежності від цільового використання виділяють 6 напрямів рекультивації техногенних ландшафтів (табл. 3.4).

При виборі напряму рекультивації слід ураховувати те, що землі, які рекультивуються і ті, що знаходяться поряд, після закінчення робіт повинні

представляти собою оптимально сформовану і економічно й екологічно збалансовану ландшафтну територію.

Сільськогосподарська рекультивація слугує для підготовки землі під ріллю, багаторічні насадження чи природні кормові угіддя. Найсуворіших вимог слід дотримуватися під час біологічної рекультивації земель, які відводяться під ріллю.

Таблиця 3.4

Напрямки рекультивації земель

№	Назва напрямку	Зміст напрямку
1	Сільськогосподарський	створення на порушених землях орних площ, пасовищ, садів, ягідників, луків
2	Лісогосподарський	створення лісокультур цільового призначення
3	Водогосподарський	створення різного роду штучних водойм
4	Рекреаційний	створення зелених зон відпочинку поблизу великих населених пунктів
5	Санітарно-гігієнічний	озеленення й консервування гірничих відвалів та промислових площ
6.	Будівельний	приведення порушених земель у стан, придатний для промислового і житлового будівництва

Сільськогосподарську рекультивацію проводять, як правило, у тих районах, де землеробство має велике господарське значення, а ґрунтово-кліматичні умови найбільш сприятливі.

Рекреаційна рекультивація виконується неподалік міст і великих населених пунктів з метою створення зон відпочинку. До земель рекреаційного напрямку рекультивації підпадають зони відпочинку і спорту: парки і лісопарки, водоймища для оздоровчих цілей, мисливські угіддя, туристичні бази і спортивні споруди.

Рекреаційний напрям рекультивації доцільний поблизу великих населених пунктів разом з водогосподарською рекультивацією. Для цієї мети

можуть бути використані внутрішні та зовнішні відвали розкривних порід, які малопридатні для сільськогосподарської рекультивації.

Рекреаційний напрям рекультивації передбачає:

- мінімальний об’єм робіт при вертикальному плануванню території та збереженню існуючих або створення придатних в результаті виробництва робіт форм рельєфу на стадії технічного етапу;
- забезпечення раціонального та екологічного використання земель при будівництві споруд для відпочинку і занять спортом;
- проектування, будівництво і експлуатація зон рекреації водних об'єктів для організованого масового відпочинку і купання повинні проводитися відповідно до вимог ДСТУ 17.1.5.02-80 [12].

Доцільність рекреаційного напрямку рекультивації обумовлена ще тим, що підприємство, здійснюючи відтворення порушених земель, стоїть перед вибором напрямку формування споживацьких властивостей. При високо затратному сільськогосподарському напрямку рекультивації воно обирає стандартний шлях з високим ступенем майбутньої конкуренції. В той час коли при рекреаційному напрямку (особливо територій приміських зон населених пунктів), розкриваються можливості менших капіталовкладень та альтернативних джерел доходів на шляху до екологізації розвитку територій.

Чинне законодавство передбачає сільськогосподарську рекультивацію як пріоритетну. Але у зв’язку з часто неправильним зберіганням попередньо знятого шару грунту, великою затратністю робіт та іншими факторами, показник родючості рекультивованих земель під сільськогосподарське призначення складає 63% від їх первісного стану, що передбачає перехід земельної ділянки до менш цінної категорії земель сільськогосподарського призначення, але потребує найбільших витрат серед альтернативних напрямків відновлення техногенних ґрунтів. Також важливим фактором є, як зазначалось вище, високий ступінь розораності земель та кількості сільськогосподарських територій в структурі загального земельного фонду.

Одночасно проблема альтернативного вибору напрямку рекультивації у бік рекреаційної є очевидною, виходячи з потреби в рекреаційних територіях.

На деградованих землях після їх рекультивації можливий розвиток різних видів рекреаційної діяльності. На відвалах здійснюються рішення щодо лісопосадки, кар'єри облаштовуються для будь-яких видів відпочинку на воді. Перетворений ландшафт в рекреаційному напрямку має оздоровчу дію на середовище. Рекреаційне використання порушених територій визнається нами найефективнішим з економічного та екологічного погляду у приміській зоні м.Одеси.

Економічний результат (збиток або прибуток) з відтворення земельних ресурсів обумовлений інтересами суб'єктів, що відновлюють землі і використовують їх [79; 77; 30].

Рекреаційні території мають тенденцію до зростання вартості, що відбувається з наступних причин: вони є засобом формування сталого розвитку територій, що забезпечує потреби населення у відпочинку, підвищення якісного стану грунтів та екологічного використання територій, отримання доходів підприємств, що здійснювали рекультивацію за рахунок прибутку від комерційної рекреаційної діяльності на відповідних територіях, відбувається розвиток міської інфраструктури тощо. Але одночасно на рекреаційних землях відсутній дієвий економічний механізм, який би націлював на ефективне, з позицій еколого-збалансованого підходу, освоєння курортно-рекреаційного потенціалу; відзначається нечіткий розподіл регіональних і місцевих повноважень на територіях курортно-рекреаційного статусу, що потребує обґрунтування напрямів їх удосконалення; недостатнє забезпечення реалізації стратегічно вигідних і еколого-економічно привабливих інвестиційних проектів, які б передбачали комплексний розвиток найбільш перспективних рекреаційних територій в регіональному вимірі [53].

Зважаючи на негативні процеси розвитку рекультиваційних процесів рекреаційних земель Одеської міської агломерації вбачається за доцільне в

рамках державно-приватного партнерства надання порушених територій в оренду підприємцям для ведення комерційної рекреаційної діяльності шляхом будівництва об’єктів рекреаційної інфраструктури із одночасним врахуванням та забезпеченням екологічного, економічного і соціального шляхів розвитку територій. Так як сучасний процес рекреаційного землекористування та його інвестиційного потенціалу в рамках державно-приватного партнерства у комплексі, чи окремо залежить від екологічного стану території та економічної результативності її використання, у дослідженні економічно обґрунтовано проект рекреаційного комплексу на деградованих і непридатних до сільськогосподарського використання землях, який на засадах державно-приватного партнерства враховує екологічний стан території та забезпечує підвищення інвестиційної привабливості території.

В процесі дослідження відповідного процесу важливим вбачається визначення поняття «екологізації інвестиційної діяльності», під яким науковці [4] розуміють комплексний і системний процес екологічного перетворення інвестиційної діяльності, спрямований на зниження екодеструктивного впливу сфери виробництва, обігу, споживання, основним пріоритетом якого є повсюдне впровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу. Тому високопродуктивне управління інвестиційними проектами рекреаційного землекористування на основі державно-приватного партнерства належить до пріоритетних напрямів удосконалення організаційно-економічного механізму рекреаційного землекористування міських агломерацій. Отже, для оцінки інвестиційної привабливості території передбачено до використання показник екологічного стану [260; 263; 266] та економічної ефективності. Для визначення екологічного стану територій пропонується використовувати:

- коефіцієнт екологічної стабільності території;
- коефіцієнт антропогенного навантаження.

Антропогенним навантаженням є ступінь впливу людства та його господарської діяльності на об’єкти навколишнього природного середовища.

Для розрахунку екологічної стабільності та антропогенного навантаження на відповідні території за даними Головного управління Держгеокадастру в Одеській області, нами визначено склад угідь Одеської міської агломерації (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Коефіцієнт екологічних властивостей угідь і-виду

№	Вид угіддя	Значення Кі
1	забудовані території та дороги	0,00
2	рілля	0,14
3	виноградники	0,29
4	лісосмуги	0,38
5	Багаторічні насадження та чагарники	0,43
6	городи	0,50
7	сіножаті	0,62
8	пасовища	0,68
9	перелоги	0,70
10	Ставки та болота природного походження	0,79
11	Ліси природного походження	1,0
12	Інші землі	0,00

Таблиця 3.6

Бал угіддя відповідного антропогенного навантаження

№	Вид угіддя	Значення Кі
1	землі промисловості, транспорту, під забудовою	5
2	рілля і багаторічні насадження	4
3	природні кормові угіддя і залужені балки	3
4	лісосмуги, чагарники, ліси, болота, землі під водою	2
5	мікрозаповідники	1

В залежності від вирахуваних значень $K_{ан}$ та $K_{ес}$ визначається стан екологічної стабільності території і рівень антропогенного навантаження на

рекреаційне землекористування за шкалою, наведеною у табл. 3.7. Таке ранжування дає змогу виділяти 4 екологічних стани: добрий, середній, задовільний, незадовільний.

Таблиця 3.7

Визначення стану екологічної стабільності рекреаційного землекористування

Екологічний стан	Екологічна стабільність території	Значення коефіцієнту	Рівень антропогенного навантаження	Значення коефіцієнту
Незадовільний	Нестабільна	< 0,33	Високий	4,1 - 5,0
Задовільний	Слабко стабільна	0,34 - 0,50	Підвищений	3,1 - 4,0
Середній	Середньо стабільна	0,51 - 0.66	Середній	2,1 - 3,0
Добрий	Стабільна	> 0,67	Низький	1.0 - 2,0

На підставі даних таблиць 3.6, 3.7 видно, що територія нестабільна, коефіцієнт екологічної стабільності Одеської міської агломерації складає 0,21.

В процесі розрахунків рівня антропогенного навантаження (таблиця 3.10.) нами визначено, що відповідний показник складає 3,68, що означає, що рівень антропогенного навантаження підвищений. Тому необхідно впровадження заходів щодо екологізації та підвищення екологічного стану відповідних територій шляхом реалізації інноваційних рішень, таких як проекти рекреаційної рекультивації на деградованих та порушених територіях.

Іншою складовою інтегральної оцінки інвестиційної привабливості рекреаційного землекористування є визначення економічної ефективності. Науковий супровід інвестиційного проектування включає техніко-економічне створення і обгрунтування проектування природо перетворювального рекреаційного комплексу на території міської агломерації з виділенням зон різного функціонального призначення.

Таблиця 3.8

Характеристика угідь Одеської міської агломерації для визначення ступеня екологічної стабільності та коефіцієнту антропогенного навантаження

Назва угідь	Всього по агломерації, Si, га	Значення коефіцієнту екологічних властивостей угідь, Ki, частки одиниці	Si*Ki	Значення балу угіддя відповідного антропогенного навантаження, Бі, балів	Si*Бі
Рілля	529712,27	0,14	74159,72	4,00	2118849,08
Перелоги	2313,87	0,70	1619,71	4,00	9255,48
Багаторічні насадження	26411,84	0,43	11357,09	4,00	105647,36
Сіножаті	4817,39	0,62	2986,78	3,00	14452,17
Пасовища	65834,49	0,68	44767,45	3,00	197503,47
Господарські шляхи і прогони	7691,89	0,00	0,00	5,00	38459,45
Ліси та інші лісовкриті площі	34221,04	1,00	34221,04	2,00	68442,08
Забудовані землі	50717,32	0,00	0,00	5,00	253586,60
Відкриті заболочені землі	23151,62	0,79	18289,78	2,00	46303,24
Інші землі	18415,84	0,00	0,00	5,00	92079,20
Води	78220,11	0,79	61793,89	2,00	156440,22
Загальна площа	841657,94				

Значний акцент у проекті зроблений на розбудові спортивно-розважальних об’єктів. Їх запропоновано об’єднати в одне спортивно-розважальне ядро - центр дозвілля, що складатиметься з універсальної кіно зали на 100 глядацьких місць, дискотеки на 100 місць, боулінг-клубу. Доповнить його послуги бібліотека з Інтернет послугами на 30 місць. Спортивний центр (спортивний комплекс) складатиметься із спортивного залу, орієнтовною площею 200 м^2 та критого плавального басейну площею 200 м^2.

Щодо системи зелених насаджень курортної зони варто зазначити, що вона підрозділяється на насадження обмеженого і загального користування. Перші розміщуються на ділянках санаторно-курортних комплексів, другі – включають озелененні території центрів обслуговування, а також масив

курортного лісопарку. Зелені насадження - важливий компонент курортно-рекреаційної території. Вони відіграють значну роль у вирішенні функціональної організації території курорту, підвищення архітектурно-художніх якостей його архітектурних ансамблів, мають величезне санітарно-гігієнічне і мікрокліматичне значення. Згідно з [165] розміри озеленених територій загального користування в санаторно-курортних комплексах визначаються з розрахунку 100 м^2 на місце. У проекті запропонована система зелених насаджень на площі 18 га.

Створення в санаторних комплексах компактних зон курортної забудови сприяє формуванню крупних масивів безперервного паркового комплексу, з включенням в його склад порушених та непридатних до використання земель (ярів, ділянок з складним рельєфом і т.д.), які озеленяються і використовуються для різноманітних видів відпочинку. Загальна площа проектної території – 25 га.

Питомі показники водоспоживання та водовідведення прийняті згідно [65], а також аналізу типових проектів.

Електроспоживання для курортно-рекреаційних закладів та установ торгівлі, культури, побутового обслуговування, тощо прийнято згідно нормативів [29] та аналізу значної кількості типових проектів.

Розрахунок інвестиційних витрат на будівництво рекреаційного комплексу і освоєння рекреаційної зони здійснено на підставі [15] і аналізу кошторисної вартості типових проектів будівництва курортно-рекреаційних об’єктів в Україні. Загальний обсяг інвестиційних витрат на будівництво рекреаційного комплексу складе 11,5 млн.умовних одиниць. Будівництво триватиме 2 роки. Розрахунок доходів рекреаційного комплексу виконано на основі середніх розцінок на послуги санаторно-рекреаційних установ України в умовних одиницях.

На підставі аналізу ринкових даних визначено, що на величину заселеннч номерів і рівень попиту на рекреаційні послуги впливає: якість рекреаційних ресурсів; якість рекреаційних послуг; місце розташування (віддаленість від

моря, паркова зона і т.д.); величина і диференціація номерного фонду; наявність та якісний рівень лікувальної бази; рівень цін на послуги; платоспроможний попит населення; культура споживання рекреаційних послуг.

Розрахунок поточних витрат рекреаційного комплексу здійснено на підставі визначення їх ринкової вартості в умовних одиницях. Розрахунок здійснено за статтями: матеріальні витрати, оплата праці, відрахування, амортизація, експлуатаційні витрати, витрати на управління.

Матеріальні витрати, необхідні для обслуговування в рекреаційному закладі і здійснення медичних процедур, прийняті на рівні середніх ринкових витрат санаторно-курортних установ України.

Оплата праці прийнята виходячи із середньої ринкової вартості робочої сили працівників санаторно-рекреаційних закладів і кількості працівників, складає 300 умовних одиниць в місяць, або 3600 умовних одиниць на рік.

Відрахування прийняті на рівні 36,3% згідно середнього рівня відрахувань в страхові фонди підприємств, платників Єдиного Соціального внеску, платників податку на прибуток.

Амортизація розрахована на період 8 років відрахувань від вартості придбання обладнання і меблів рекреаційного комплексу, і 50 років відрахувань від вартості основних фондів.

Розрахунок експлуатаційних витрат здійснено на підставі попередніх нормативних розрахунків, здійснених нами вище: на водовідведення, електропостачання, газопостачання.

На підставі врахування показників економічної ефективності, нами запропоновано нормативи визначення ефективності розробки інвестиційних проектів рекреаційного землекористування (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Нормативи визначення економічної ефективності рекреаційного землекористування

Економічна ефективність	Чистий приведений дохід (NPV)	Індекс прибутковості (PI)	Строк окупності проекту(PBP)
Ефективний	> 0	>1	<6
Нульова ефективність	=0	=1	6-7
Неефективний	<0	<1	>7

Нами розраховано економічну ефективність рекреаційного природоперетворювального проекту. Базуючись на визначенні науковців [16] щодо змісту ресурсозберігаючого проекту, який полягає в комплексі робіт спрямованих на вирішення задач ресурсозбереження, виконання яких обмежено в часі та споживанні матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів, нами зроблено висновок, що розроблений проект рекреаційного комплексу є ресурсозберігаючим. Адже він направлений на збереження земельних ресурсів, збільшення кількісного та якісного складу рекреаційних територій, покращення життя населення, охорону навколишнього природного середовища та покращення якісних властивостей порушених земель.

4. ОХОРОНА ПРАЦІ

Закон України «Про охорону праці» дає таке визначення охорони праці – це «система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних. санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних засобів та заходів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини з процесі праці» [3].

Кваліфікаційною роботою передбачається проведення польових робіт, у зв’язку з цим дотримуються нижчезазначені правила:

- НПАОП 74.2-1.01-89 „Правила з техніки безпеки на топографо-геодезичних роботах”. Перед виходом на польові роботи проводиться спеціальні навчання і інструктаж польових працівників. Ввідний інструктаж обов’язковий для тільки що прийнятих працівників та студентів-практикантів.

Законодавством розроблені вимоги по організації безпечного ведення польових вишукувально-знімальних робіт:

1. перед початком робіт інформуються місцеві органи влади;
2. польові підрозділи забезпечуються транспортними засобами, спорядженням;
3. розробляються плани здійснення заходів по охороні праці, пожежної безпеки на період проведення польових робіт;
4. розробляються оптимальні маршрути проведення польових, знімальних робіт.

Основним недоліком, що випливає при топографо-геодезичних роботах з погляду охорони праці є те, що працівники змушені інколи працювати в умовах підвищеної запиленості, температури та зниженої вологості повітря, тому приймається ряд можливих заходів щодо покрашення умов праці в таких ситуаціях.

Перед відправкою польових підрозділів всі інженерно-технічні працівники і робітники проходять навчання прийомам щодо надання першої

медичної допомоги, перевіряється справність транспорту та інструменту, забезпеченість робітників спецодягом [3].

Усі працівники польових підрозділів забезпечуються спецодягом і спецвзуттям відповідно до затверджених норм. Спецодяг є належної якості, зручний для праці, його рукава не звисають до рухомих частин механізмів. Спецодяг працюючих у поле демаскуючого кольору. При пересуванні по лісах та болотах дотримуються правил безпеки [3].

Виконання робіт повинно здійснюватися тільки у денний час і закінчуватись до настання темряви. Відхилення умов і розпорядку виконання проектно-вишукувальних робіт можуть допускатися тільки з дозволу керівника робіт який безпосередньо відповідає за техніку безпеки та охорону праці [3].

При експлуатації автомашин у польових умовах начальники партій, керівники польових бригад і водії чітко виконують вимоги Правил дорожнього руху.

Забороняється перевезення разом з людьми паливних і мастильних матеріалів, а також важких вантажів (моноліти для центрів знаків, труби, бочки, троси, цвяхи й ін.). При заправленні автомашини бензином або маслом потрібно глушити мотор, не палити, видаляти з деталей пролитий бензин або олію. Якщо бензин потрапив на одяг, не можна підходити до вогню, палити і дозволяти палити іншим особам, що знаходяться поблизу. У випадку загоряння пального, треба гасити вогнегасниками, засипати піском, землею або накривати брезентом, повстю. Заливати пальне водою забороняється. Водіям забороняється: передавати керування машиною в дорозі іншим особам; керувати машиною в стані сп'яніння; керувати машиною в хворобливому стані або при перевтомі.

Риття котлованів для закладки центрів пунктів тріангуляції і полігонометрії, ґрунтових реперів, встановлення основних стовпів геодезичних знаків, вирубування поглиблень у цегельних і залізобетонних стінах для закладки марок і реперів, риття канав для маркування знаків повинно виконуватись переважно механічними методами. Керівники робіт використовують всі наявні для цього

засоби, і тільки в крайніх випадках проводити роботи вручну. При використанні для цих цілей великої кількості різноманітної техніки, чітко керуються прикладеними до неї інструкціями заводів-виготовлювачів по обслуговуванню і техніці безпеки. Ці вимоги необхідно записувати в організаційно-технічні розпорядження, які видаються виконавцям.

Узгодження термінів виконання польових робіт проводиться під керівництвом начальника партії (відділу, бюро) і затверджується в технічній схемі виконання робіт. У цій же схемі вказуються зони комунікацій, параметри, затверджені знаки тощо.

Проаналізувавши стан охорони праці при проведенні землевпорядних робіт можна зробити висновок про їх задовільний стан, але з метою покрашення стану охорони праці, недопущення виробничого травматизму та професійних захворювань впроваджені такі заходи:

1. Регулярно проводять інструктажі по техніці безпеки і вести їх чіткий облік;

2. Суворо дотримуються вимог і правил техніки безпеки при проведенні обмірів земельних ділянок та інших геодезичних робіт;

3. Забезпечують працюючий персонал необхідним спецодягом, спецвзуттям та іншими засобами [3].

Модель можливого сонячного удару при виконанні польових геодезичних і землевпорядних робіт без головного убору в умовах дії прямих сонячних променів. Недотримання правил з техніки безпеки може призвести до сонячного удару.

НУ → НД → НС → Т

Рис. 3.1. Модель можливого сонячного удару при виконанні польових робіт без головного убору в умовах дії прямих сонячних променів.

Умовні позначення: НУ – незадовільне проведення інструктажу з охорони праці; НД – проведення польових геодезичних і землевпорядних робіт; НС – робота без головного убору в умовах дії прямих сонячних променів; Т – травма (в даному разі – сонячний удар).

Під час експлуатації будівель де розміщені робочі місця працівників забезпечуються вимоги:

а) НПАОП 45.2-4.01-98 «Положення про безпечну та надійну експлуатацію виробничих будівель і споруд» затвердженого наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України і Держнаглядохоронпраці України від 27.11.97 N 32/288, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 06.07.98 за N 424/2864;

б) НПАОП 45.2-1.01-98 «Правил обстежень, оцінки технічного стану та паспортизації виробничих будівель і спору», затверджених наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України і Держнаглядохоронпраці України від 27.11.97 N 32/288, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 06.07.98 за N 423/2863.

Будівлі, де розміщені робочі місця працівників є не нижче II ступеня вогнестійкості згідно з ДБН В.1.1.7-2002 „Пожежна безпека об'єктів будівництва”. Неприпустимим є розташування приміщень категорій А і Б, а також виробництв з мокрими технологічними процесами поряд з приміщеннями, де розташовуються ЕОМ з ВДТ і ПП, а також над ними чи під ними.

У приміщеннях з джерелами шкідливих виробничих факторів робочі місця працівників розміщуються в ізольованих кабінах, які обладнані повітрообміном. Площу та об'єм для одного робочого місця оператора визначають згідно з вимогами ДСанПіН 3.3.2-007-98. Площа є не менше 6,0 кв. м, об'єм - не менше 20,0 куб. м.

Заземлені конструкції, що знаходяться в приміщеннях, де розміщені робочі місця (батареї опалення, водопровідні труби, кабелі із заземленим відкритим екраном), надійно захищені діелектричними щитками або сітками з метою недопущення потрапляння працівника під напругу.

Приміщення, де розміщені робочі місця працівників оснащені системою автоматичної пожежної сигналізації, вогнегасниками, кількість яких визначено

згідно з вимогами Типових норм належності вогнегасників, затверджених наказом Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 02.04.2004 №151, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 29.04.2004 за N 554/9153 (далі – НАПБ Б.03.001-2004), і з урахуванням граничнодопустимих концентрацій вогнегасної рідини відповідно до вимог НАПБ А.01.001-2004. Проходи до засобів пожежогасіння є вільними.

При організації праці яка пов'язана з використанням ЕОМ для збереження здоров'я, запобігання професійним захворюванням і підтримці працездатності слід передбачати внутрішньозмінні регламентовані перерви для відпочинку [3].

При виконанні, протягом дня, робіт, які відносяться до різних видів трудової діяльності, основною роботою з ЕОМ слід рахувати таку, яка займає не менш ніж 50% часу в перебігу робочої зміни, і повинні передбачатися:

- перерви для відпочинку і їжі (обідні перерви) 30 хв.;

- перерви для відпочинку і особистих потреб (згідно з трудовою колективною угодою);

- додаткові перерви (10 хвилин після кожної години роботи з ЕОМ).

У всіх випадках, коли виробничі обставини не дозволяють застосовувати регламентовані перерви, тривалість безперервної роботи з ЕОМ не повинна перевищувати 4 години.

Для зниження нервово-емоційної напруги, втоми зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, запобігання втоми введені перерви які використовують для виконання комплексу гімнастичних вправ (комплекс вправ для очей, для рук, для хребта, для покращання мозкового кровообігу) [3].

ВИСНОВКИ

В дипломній роботі наведено удосконалення теоретико-методичних підходів до екологізації економічних відносин рекреаційного землекористування міських агломерацій.

На основі узагальнення і систематизації національного та світового досвіду регулювання економічних засад розвитку міських агломерацій визначено теоретико-методичні основи поняття екологізації відносин рекреаційного землекористування. У дослідженні запропоновано напрямки вдосконалення організаційно-економічних відносин рекреаційного землекористування міських агломерацій на загальних принципах екологізації відносин шляхом оптимізації і структурування агломераційного простору через раціоналізацію містобудівної діяльності.

1. На основі розробки наукового підходу та процедури діагностики екологічного стану міських агломерацій у роботі проведено комплексну діагностику стану рекреаційного землекористування Одеської міської агломерації (з урахуванням двопоясності виділення приміської зони). Це дозволило констатувати, що кількісний склад земель, які негативно впливають на довкілля, в рази перевищує кількість рекреаційних територій в кожному районі та населеному пункті Одеської міської агломерації, а площа потенційно рекреаційних територій значно перевищує площу офіційно зареєстрованих земель рекреаційного призначення, що свідчить про необхідність впровадження механізму екологізації економічних відносин рекреаційного землекористування.

2. Виявлено, що в умовах обмеженості природних рекреаційних територій в межах міських агломерацій ефективним засобом вирішення цієї проблеми є штучне відтворення за рахунок залучення непридатних (деградованих) територій на засадах державно-приватного партнерства. Інноваційно-інвестиційна політика в даній сфері можлива за умови диференціації земель за ступенем інвестиційної привабливості.

3. Доведено, що екологізація відносин рекреаційного розвитку агломераційних утворень повинна ґрунтуватись на системі організаційних, адміністративних, еколого-економічних та комунікативних інструментів просторово-планувального, фінансово-економічного та адміністративно-організаційного стратегування розвитку рекреаційних територій. Враховуючи вищевикладене, розроблено стратегію екологізації розвитку рекреаційного землекористування з переліком принципів, задач, засобів, альтернативних варіантів та конкретних заходів щодо реалізації відповідних інноваційних організаційно-економічних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреєва Н.М., Барун М.В. Науково–методичний підхід до діагностики та ранжуванню ресурсозберігаючих проектів: соціо–еколого–економічний аспект. *Економічні науки, вип. 9 (34).* Луцьк, 2012. С.10–24.

2. Бабміндра Д.І., Слінчук В.О. Трансформація існуючих і формування нових землекористувань на екологічних засадах. *Землевпорядний вісник, №1.* 2006. С.26–28.

3. Березовецький А.П., Пістун І.П., Ковальчук Ю.О. Охорона праці в галузі сільского господарства (землевпорядкування, геодезія): Навчальний посібник. Суми: ВТД «Університетська книга» , 2006. 375 с.

4. Бистряков І.К., Новоторов О.С., Ніколаєнко Т.С. та ін. Деякі інституціональні аспекти земельних відносин в Україні: стан на напрямки вдосконалення. К.: НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України, 2002. 135 с.

5. Булишева Д.В. Базисні складові сталого розвитку рекреаційних територій міських агломерацій. Пріоритети розвитку України та інших країн: Міжнар. наук.-практ. конф., 29-30 листопада 2013р. : тези допов. Чернігів, 2013. С. 134-136.

6. Булишева Д.В. Вдосконалення рекреаційного землекористування як складова сталого розвитку міський агломерацій. *Актуальні проблеми економіки, №10 (172).* К., 2015. С.261–269.

7. Булишева Д.В., Галушкіна Т.П., Поляклва І.В. Збереження Куяльницького лиману як стратегічний напрям підвищення рекреаційного потенціалу Одеської міської агломерації. Природно–ресурсний потенціал Куяльницького та Хаджибейського лиманів, території міжлимання: сучасний стан, перспективи розвитку : матеріали міжнародного семінару. Одеса, 2015. С.29-30.

8. Булишева Д.В. Еколого-економічні засади земельного стратегування рекреаційних територій. *Економічні інновації: зб. наук. праць, вип. 61*. Одеса, 2016. С. 63-70.

9. Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П., Реутов В.Є. «Зелена» економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні. Одеса: ІПРЕЕД НАН України – Саки: ПП «Підприємство Фєнікс», 2011. 346 с.

10. Бейкер Д. Інновация моделі бізнесу через «краудсорсинг» з використанням соціальних мережевих платформ. Проблеми управління в соціальних системах, Т. 4, №6. 2012. С. 87 – 99.

11. Веклич О.О. Еколого–економічні протиріччя. К .: Наукова думка, 1991. 144с.

12. Возняк Р.П., Ступень М.Г., Гуцуяк Г.Д. Земельно–правовий процес. Львів : Новий світ–2000, 2008. 327 с.

13. Гнатюк О. Карта міських агломерацій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.geograf.com.ua/maps–ukraine/743–map–ukraine–aglomerations.

14. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 18, № 19-20, № 21-22.* 2003. С.144.

15. Горлачук В.В., В'юн В.Г., Сохнич А.Я. Управління земельними ресурсами: навчальний посібник. Миколаїв: Вид–во МФ НаУКМА, 2002. 316 с.

16. Горлачук В.В. Управління землекористуванням. Миколаїв: Вид–во «Іліон», 2006. 376 с.

17. Гребенюк С.А. .

18. Громова О.М. Теоретичні основи екологізації економіки (на прикладі морського природокористуваня). Одеса, Інститут проблем ринку та економіко–екологічних досліджень НАН України, 2008. 90 с.

19. Гудзь П.В. Економічні проблеми розвитку курортно–рекреаційних територій: монографія. Донецьк: ІЕПД НАН України; ТОВ "Юго–Восток, Лтд", 2002. 270 с.

20. Гуцуляк Ю.Г. Управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки. Чернівці: Прут. 2007. 277 с.

21. Давидович В.Г., Лаппо Г.П. Питання розвитку міських агломерацій у СРСР. Сучасні проблеми географії: збірник. К., 1964.

22. Данилишин Б., Міщенко В. Реформування відносин власності на природні ресурси. *Економіка України, №9.* 2003. С.34–42.

23. Дьомін М.М. Управління розвитком містобудівних систем. К.: Будівельник, 1991. 184 с.

24. Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України [Електронний ресурс]: офіційний веб–сайт. – Режим доступу до ресурсу: http://www.dnop.gov.ua/index.php/uk.

25. Дехтяренко Ю. Регулювання земельних відносин у місті / Ю. Дехтяренко, О. Драпіковський, І. Іванова. К.: ОСНОВИ, 1997. 139 с.

26. Джеймс Ш. Мудрість натовпу. Чому разом ми розумніші, ніж поодинці, і як колективний розум впливає на бізнес, економіку, суспільство та державу. К.: Вільямс. 2007. 304 с.

27. Дишловий І.М. Сучасні організаційні рішення регіонального розвитку рекреації та туризму: кластеризація та комплексні програми: монографія. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2010. 213 с.

28. Діагностика інвестицій в природо перетворювальні проекти: методологія, методи та прикладні аспекти: монографія/ Харічков С.К., Андрєєва Н.М., Рубель О.Є., Степанов В.М.; НАН України, Ін–т проблем ринку та екон. – екол. дослідж. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2012. 208с.

29. Добряк Д.С., Бабміндра Д.І. Еколого--економічні засади реформування землекористування в ринкових умовах. К.: Урожай, 2006. 268 с.

30. Добряк Д.С., Третяк А.М., Юрченко А.Д. Економічне стимулювання суб'єктів сільськогосподарського землекористування за діяльність, пов'язану з охороною земель. *Землевпорядний вісник, №1*. 1997. С. 38 – 40.

31. Довкілля Одеської області: статистичний збірник / [За редакцією Н.А. Котельнікової] Державна служба статистики України: Головне управління статистики в Одеській області. Одеса, 2012. 140с.

32. Дорогунцов С.І., Муховиков А.М., Хвесик М.А. Оптимізація природокористування: навч. посіб. В 5 т. Т. 1. Природні ресурси: еколого-економічна оцінка. К.: Кондор, 2004. 290 с.

33. Дорогунцов С.І., Хвесик М.А., Горбач Л.М., Пастушенко П.П. Екосередовище і сучасність. Т. 3. «Економічна оцінка природного середовища». К: Кондор, 2006. 426с.

34. Дорош О.С. Регулювання цільового призначення земель у системі управління земельними ресурсами. *Землеустрій і кадастр, №3.* 2006. С. 39–43.

35. Дорош О.С. Управління земельними ресурсами на регіональному рівні : монографія. К., 2005. 142 с.

36. Другак В.М. Теоретичні та методичні основи економіки землекористування. К. : ЦЗРУ, 2004. 129 с.

37. Екологізація розвитку рекреаційних зон прибережної смуги / За науковою редакцією Т.П. Галушкіної. Одеса – Саки: ІПРЕЕД НАН України – ПП «Підприємство «Фенікс», 2011. 308 с.

38. Екологічне управління / В.Я. Шевчук, Ю.М. Сталкін, Г.О. Білявський та ін. К.: Либідь, 2004. 432 с.

39. Екологічний менеджмент та аудит рекреаційних територій (концептуальні засади та організаційний механізм) / Т.П. Галушкіна, Л.І.Новосельська, Л.М. Грановська та ін.; НАН України ІПРЕЕД. Одеса: Видавництво ТОВ «ІНВАЦ», 2006. 184с.

40. Екологічний паспорт регіону: Одеська область [Електронний ресурс]/ Міністерство екології та природних ресурсів України: Одеса, 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://www.menr.gov.ua.

41. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. *Відом. Верхов. Ради України, №3-4.* 2002. С.27.

42. Землі. Терміни та визначення: ГОСТ 26640–85 [Електронний ресурс]: Режим доступу до ресурсу:http://zakon4.rada.gov.ua /laws/show/v3453400–85.

43. Капіталізація природних ресурсів/ М. А. Хвесик, С. О. Лизун, І. К. Бистряков, Я. В. Коваль, Ш. І. Ібатуллін; ред.: М. А. Хвесик. К.: ДУ ІЕПСР НАНУ, 2014. 267 с

44. Кімліченко О.І. Теоретико–методологічні засади інвестицій в раціональне природокористування [Електронний ресурс] / О.І. Кімліченко. – Режим доступу до ресурсу: http://www.confcontact.com/2010 spec_tezi/ec_kimlich.php.

45. Комплексна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки в Одеській області на 2014–2019 роки [Електронний ресурс]: рішення Одеської обласної ради від 21 лютого 2014 року № 1021–VI. – Режим доступу до ресурсу: www.menr.gov.ua/docs/protection6/.../obl/odesskaya

46. Конституція України: Закон України прийнятий на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України, №30.* 1996. С. 141.

47. Кривенко Л.В., Мішенін Є.В., Дутченко О.М. Организационно–экономический механизм регионального природопользования. Conference Proceedings of the 4th International Scientific Conference Problems and prospects of Territories" Socio–Economic Development (April 29 – May 3, 2015, Opole, Poland). The Academy of Management and Administration in Opole, 2015. P. 71 – 74.

48. Лавейкін М.І. Реформування системи землекористування в Україні. К.: РВПС України НАН України, 2002. 376 с.

49. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання. К., Інститут економічного прогнозування НАН України, 1999. 253 с.

50. Лаппо Г.М. Географія міст. К. : Гуманіт. вид. центр ВЛАДОС, 1997. 480 с.

51. Луценко А.В. Закономірності формування та фактори розвитку санаторно–курортного комплексу : Автореф. дис. … канд. екон. наук: 08.00.05. К., 2002. 20 с.

52. Малащук О.С. Ранжування землекористувань за ступенем інвестиційної привабливості. *Збалансоване природокористування, №3*. К.: Екоінвестком, 2014. С. 116–118.

53. Мартиненко А.І., Харичков С.К. Відношення реалізації форм і прав власності у природокористуванні.. Одеса, 2008. 214 с.

54. Мацола В. Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс (питання, теорії, методології, практики): монографія. Львів: ІРД НАН України, 1998. 278 с.

55. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку / Ш.І. Ібатуллін, О.В. Степенко, О.В. Сакаль та ін. К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. 56с.

56. Мироненко М.С., Твердохлєбов І.Т. Рекреаційна географія. К., 1981. 208 с.

57. Мішенін Є.В., Ярова І.Є. Розвиток відносин власності у форматі забезпечення збалансованого функціонування цілісного земельно–майнового комплексу. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент», №8 (61)*. 2014. С. 14–20.

58. Мішенін Є.В., Паламарчук В.О., Коренюк П.І. Еколого–економічні та соціальні нариси з проблем природокористування: Монографія. Д.: Пороги, 2004. 258с.

59. Мішенін Є.В. Екологічний аудит сільськогосподарського землекористування (організаційно–економічні засади): монографія. Харків:«Бурун і К», 2012. 129с.

60. Моторіна Л.В., Овчинников В.А. Рекомендації щодо рекультивації земель, порушених відкритими гірничими роботами. К., 1975. 240 с.

61. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України: монографія / Буркинський Б. В. та ін.; [редкол.: Буркинський Б. В. та ін.] ; Нац. акад. наук України, Ін–т пробл. ринку та екон.–екол. дослідж., Ін–т географії, Ін–т пробл. природокористування та екол. Одеса: [б. в.], 2012. 713 с.

62. Новаковський Л.Я. Стан законодавчого забезпечення земельної реформи та її соціальні наслідки в Україні. *Землевпорядний вісник, №4*. 1998. С. 3–7.

63. Новикова В. І. Типізація регіонів України за ступенем розвитку рекреаційної діяльності. *Український географічний журнал, №1(57)*. 2007. С. 43–47.

64. Про затвердження Генерального плану м. Одеса [Електронний ресурс]: Рішення Одеської міської ради №6489–VI від 25.03.2015 р. – Режим доступу до ресурсу: http://omr.gov.ua/ru/essential/69324.

65. Осипчук С.О. Природно-сільськогосподарське районування України. К.: Урожай, 2008. 192 с.

66. Природно–заповідний фонд України: території та об'єкти загальнодержавного значення / О.О.Альохін, Б.М.Андрейчук, В.В. Коніщук та ін. К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2009. 332 с.

67. Природно–ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.В. Міщенко та ін. К.: РВПС України, 1999. 716 с.

68. Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово–комунального господарства України від 10.04.2006 N 105 / Офіційний вісник України: офіційне видання. 2006. № 31.

69. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області у 2013 році/Департамент екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації. Одеса, 2014. 262с.

70. Регіони України: Статистичний збірник [Електронний ресурс]/Державна служба статистики України [За редакцією О.Г. Осауленка]. Київ, 2013. – Режим доступу до ресурсу: www.ukrstat.gov.ua.

71. Рябчиков А.К. Економіка природокористування. К.: Еліт – 2000, 2002. 192 с .

72. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму. Ніжин: Вид–во НДПУ, 2004. 264 с.

73. Соколов А.В. Форсайт: погляд у майбутнє. *Форсайт, №1.* 2007. С.13–14.

74. Соціально–економічний розвиток регіонів Українського Причорномор'я: теорія, методологія, практика : монографія / Б. В. Буркинський, В. М. Осипов, О. В. Моліна та ін.; Ін–т пробл. ринку та екон.–екол. дослідж. НАН України. О., 2010. 374 с.

75. Статистика [Електронний ресурс] / Державне агентство земельних ресурсів : офіційний веб–сайт. – Режим доступу до ресурсу: http://land.gov.ua.

76. Статистичний щорічник Одеської області [Електронний ресурс]. – Головне управління статистики у Одеській області: Офіційний веб–сайт. – Режим доступу до ресурсу: www.od.ukrstat.gov.ua.

77. Статистичний щорічник Одеської області за 2014 рік/ Головне управління статистики у Одеській області [за редакцією Копилової Т.В.]. Одеса, 2015. 489 с.

78. Теоретичні основи рекреаційної географії / Відп. ред. В.С.Преображенський. К.: Наука, 1975. 222 с.

79. Третяк А. М. Екологія землекористування: теоретико–методологічні основи формування та адміністрування. Х.: Грінь Д.С., 2012. 440 с.

80. Третяк А.М., Гребенник Г.В. Природні рекреаційні ресурси України: стан використання та потенціал. *Землевпорядний вісник, №8*. 2014. С. 41–45.

81. Управління земельними ресурсами. Т.4. Екологічне, планувальне та будівельне право / О.С. Петраковська, Я.І. Гузова. Донецьк: УНИТЕХ, 2012. 282 с.

82. Управління земельними ресурсами. Т.5. Сталий розвиток урбанізованих територій / О.С. Петраковська, Ю.О. Гацій. Донецьк: УНИТЕХ, 2012. 485 с.

83. Управління земельними ресурсами. Т.7. Теорія та методологія наукових досліджень / Ю.Ф. Креніда, А.Г. Петрушин, О.В. Мотильова та ін. Донецьк : УНИТЕХ, 2012. 237 с.

84. Харічков С.К., Андреєва Н.М. Зелені інвестиції як каталізатор переходу до нового курсу розвитку економіки: міжнародні орієнтири і перспективи впровадження. Економіст, №12. 2010. С.16–21.

85. Харичков С.К., Дишловий І.М. Природна рента як економічний інструмент природокористування. *Економіка та управління, №2.* 2010. С.93–100.

86. Харичков С.К., Ніколаєв Ю.О. Екологізація науково–технологічного розвитку. Одеса : Ін–т проблем ринку та екон.–екол. досл., 2003. 119 с.

87. Харичков С.К., Андреєва Н.М., Купинець Л.Є. Економіка та екологія: сумісність розвитку. Одеса, 2007. 180с.

88. Хвесик М.А., Голян В.А., Мосійчук Ю.А. Інституціональний механізм міського землекористування: сучасний стан та перспективи удосконалення: монографія. К.: Книжкове вид–во НАУ, 2005. 208 с.

89. Хвесик Ю.М., Голян В.А., Демидюк С.М. Інвестиційне забезпечення природокористування в сучасних умовах [Електронний ресурс]. *Економічні науки, вип. 5 (20), ч. 1.* Луцьк, 2008. – Режим доступу до ресурсу: http: / / www .nbuv. gov.ua/Portal/ Soc_Gum/En/ O_FN/ 2008_5_1/ index. html.

90. Bondarenko, A. Development of Innovative Technologies in Rural Finance / A. Bondarenko, R. Kosodiy, Y. Mishenin. // Sustainable Rural Development: What is the Role of the Agri–Food Sector? [Editors: Martin Petrick and Gertrud Buchenrieder]. – Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO), Halle (Saale), Germany 2007. – P. 113–127.

91. Directive 2008/50/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on ambient air quality and cleaner air for Europe // Official Journal. – 1996. – L 152/1–144.

92. Howe J. The Rise of Crowdsourcing. Wired [Електронний ресурс] / Jeff Howe. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: http://www.wired.com/2006/06/crowds.

93. Legal mechanisms to ensure the activities of economic entities: collective monograph / ISMA University. – Riga «Landmark» SIA, 2016. – 192 p.

94. Project Smart: Management Review. — Volume 70, Issue 11(AMA FORUM). — P. 35–36.

95. Stakeholder Definition – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://en.wikipedia.org/wiki/Stakeholder_(corporate).